

**KALEPATAN *FONOLOGIS* SAHA *MORFOLOGIS* ING
KARANGAN BASA JAWI SISWA KELAS X IPA 2
SMA N 1 PUNDONG**

Skripsi

Dipunajengaken dhateng Fakultas Bahasa dan Seni

Universitas Negeri Yogyakarta

Minangka Jejangkeping Pandadaran

Anggayuh Gelar Sarjana Pendidikan

Dening :

**Tri Astuti
NIM. 13205241060**

**PROGRAM STUDI PENDIDIKAN BAHASA JAWA
FAKULTAS BAHASA DAN SENI
UNIVERSITAS NEGERI YOGYAKARTA
TAHUN 2017**

PASARUJUKAN

Skripsi kanthi irah-irahan **Kalepatan Fonologi saha Morfologi ing Karangan Basa Jawi Siswa Kelas X IPA 1 SMA N 1 Pundong** menika saged dipunajengaken ing pandadaran awit sampun angsal palilah saking *pembimbing*.

Yogyakarta 27 Desember 2017

Dosen *Pembimbing*

Prof. Dr. Endang Nurhayati, M.Hum.

NIP. 19571231 198303 2 004

PENGESAHAN

Skripsi kanthi irah-irahan **Kalepatan Fonologi saha Morfologi ing Karangan Basa Jawi Siswa Kelas X IPA 1 SMA N 1 Pundong** menika sampun dipunandharaken wonten ing pandadaran sangajenging Dewan Penguji rikala tanggal 5 Januari 2018 saha dipuntetepaken lulus.

DEWAN PENGUJI

Asma	Jabatan	Tapak Asma	Tanggal
Prof. Dr. Endang Nurhayati, M.Hum.	Ketua Penguji		15/2-'18
Avi Meilawati, S.Pd, M.A.	Sekretaris Penguji		15/2-'18
Prof. Dr. Suharti, M.Pd.	Penguji Utama		12/2-'18

Yogyakarta, 23 februari 2018
Fakultas Bahasa dan Seni
Universitas Negeri Yogyakarta
Dekan

Prof. Dr. Endang Nurhayati, M.Hum.
NIP. 19571231 198303 2 004

WEDHARAN

Ingkang tandha tangan ing ngandhap menika, kula:

Nama : Tri Astuti

NIM : 13205241060

Program Studi : Pendidikan Bahasa Jawa

Fakultas : Fakultas Bahasa dan Seni

ngandharaken bilih, skripsi menika kula damel piyambak. Sapangertosan kula wosing skripsi menika beda kalihan skripsi ingkang sinerat dening tiyang sanesipun, kejawi bab tartamtu ingkang kula pendhet kangge dhasar kanthi njumbuhaken tata cara saha etika panyeratan.

Seratan ing wedharan menika dipunserat kanthi saestu. Menawi wedharan menika kabukten boten leres, dados tanggel jawab kula piyambak.

Yogyakarta, 27 Desember 2017

Panyerat

Tri Astuti

SESANTI

den rewangi suku jaja teken janggut

sing sapa tekun bakal tekan

(bapak)

tan ana gegayuhan datan klampah tanpa tumemen

sakehing ngersah ngersula mokal angrengkuh gayuh

(mas Arief Zuliyanto)

ngelmu utama

Sabda Gusti Hamengku Jagad kang dadi darmaning manungsa

(panyerat)

PISUNGSUNG

Kanthi raos syukur Alhamdulillah dhumateng Allah SWT, skripsi menika saged kalampahan kanthi lancar dumugi pungkasan. Skripsi menika kula pisungsungaken dhumateng tiyang sepuh kula kakalih, Bapak Panija saha Ibu Jimah Darni ingkang tansah paring panjurung, panyengkuyung, pangestu saha pandonganipun ingkang tansah saestu.

PRAWACANA

Puji syukur konjuk dhumateng Ngarsanipun Gusti Allah SWT, ingkang tansah paring nikmat kasarasan saha kawilujengan dhumateng kula, satemah kula saged nyerat skripsi kanthi irah-irahan “Kalepatan *Fonologis* Saha *Morfologis* ing Karangan Basa Jawi Siswa Kelas X IPA 2 SMA N 1 Pundong” kanthi lancar dumugi paripurna anggenipun nyerat. Skripsi menika dipunserat kangge njangkepi salah satunggaling sarat pandadaran kangge anggayuh *gelar Sarjana Pendidikan*.

Boten kesupen panyerat ugi ngaturaken agunging panuwun dhumateng Ibu Prof. Dr. Endang Nurhayati, M.Hum. Minangka dosen pembimbing skripsi ingkang sampun paring panjurung, pamrayogi, panyaruwe, paring bimbingan kanthi sabar ing sakdangunipun kula nyerat skripsi menika saha sampun paring kathah ngelmi ingkang migunani sanget satemah skripsi menika saged paripurna kanthi sae saha lancar.

Skripsi menika saged dipunserat kanthi paripurna, amargi mapinten-pinten pihak ingkang sampun nyengkuyung. Awit saking menika panyerat ngaturaken agunging panuwun dhumateng sedaya pihak ing ngandhap menika.

1. Bapak Prof. Dr. Sutrisna Wibawa, M.Pd. minangka Rektor Universitas Negeri Yogyakarta ingkang sampun paring wekdal dhateng kula kangge pados ngelmu.
2. Ibu Prof. Dr. Endang Nurhayati, M.Hum. minangka Dekan Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta ingkang sampun paring kalodhangan anggen kula nyerat skripsi menika.
3. Bapak Prof. Dr. Suwardi, M.Hum. minangka Pangarsa Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah, ingkang sampun paring idin nglampahi panaliten menika.
4. Ibu Sri Hertanti Wulan, M.Hum minangka Dosen Penasehat Akademik ingkang sampun paring bimbingan saha pandom sakdangunipun kula sinau wonten ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah.

5. Bapak Ibu Dosen Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun paring kawruh mawarni-warni, inggih ingkang murakabi tumrap panyerat, saha boten kesupen kangge *staff administrasi* Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun mbiyantu babagan administrasi tumrap panyerat.
6. Dewan penguji sedayanipun ingkang sampun paring pitedah saengga anggen kula damel skripsi saha ujian saged katampi.
7. Tiyang sepuh kula kakalih, Bapak Panija saha Ibu Jimah Darni ingkang sampun paring panyengkuyung saha pandonga amrih lancar samudayanipun. Sedaya welas ashipun mboten wonten ingkang saged nggantosaken.
8. Mbakyu kula Antin Priyanti saha Krismarwati, S.Pd. adhi kula Desy Irmawati ingkang sampun paring panjurung, panyengkuyung saha pandonganipun.
9. Kanca-kanca Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah kelas B angkatan 2013.
10. Kakang saha adhi kula wonten ing Kulawarga Ageng Purna Paskibraka Indonesia Bantul.

Skripsi menika tamtu kemawon taksih dereng saged kawastanan sae, jangkep menapa malih sampurna. Pramila panyerat nyuwun pamrayogi saha panyaruwe, satemah panaliten menika tumuju langkung sae, jangkep saha sampurna. Wusananipun, kanthi raos andhap asor panyerat gadhah pangajab, mugi-mugi skripsi menika saged murakabi tumrap sedayanipun.

Yogyakarta, 27 Desember 2017

Panyerat

Tri Astuti

PRATELAN ISI

Kaca

IRAH-IRAHAN	i
PASARUJUKAN	ii
PENGESAHAN	iii
WEDHARAN	iv
SESANTI	v
PISUNGSUNG	vi
PRAWACANA	vii
PRATELAN ISI	ix
PRATELAN <i>TABEL</i>	xii
PRATELAN LAMPIRAN	xiii
PRATELAN CEKAKAN	xiv
SARINING PANALITEN	xv
BAB I PURWAKA	1
A. Dhasaring Panaliten	1
B. Underaning Prakawis.....	5
C. Watesaning Prakawis.....	5
D. Wosing prakawis	5
E. Ancasing Panaliten	6
F. Paedahing Panaliten.....	6

G.	Pangretosan.....	7
BAB II GEGARAN TEORI		9
A.	Andharan Teori.....	9
1.	Anailis Kalepatan Basa.....	9
2.	Jinising Kalepatan Basa.....	12
a.	Kalepatan <i>Fonologis</i>	12
	1) <i>Silabisasi</i>	13
	2) <i>Ejaan</i>	16
b.	Kalepatan <i>Morfologis</i>	19
	1) <i>Proses Afiksasi</i>	21
	2) <i>Tembung Rangkep</i>	35
	3) <i>Tembung Camboran</i>	36
3.	<i>Faktor</i> (prakawis) ingkang Ndayani kalepatan	37
B.	Panaliten ingkang Jumbuh.....	39
C.	Nalaring Pikir	41
BAB III CARA PANALITEN		43
A.	Jinising Panaliten	43
B.	Sumber Data Panaliten.....	43
C.	Caranipun Ngempalaken Data Panaliten	44
D.	Pirantining Panaliten.....	45
E.	Caranipun Nganalisis Data	46
F.	Cara Ngesahaken Data.....	48
BAB IV ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN.....		50
A.	Asiling Panaliten.....	50
B.	Pirembagan	68
1.	Kalepatan <i>Fonologis</i>	69
2.	Kalepatan <i>Morfologis</i>	94

3. Kalepatan <i>Fonologis</i> saha <i>Morfologis</i>	102
BAB V PANUTUP	110
A. Dudutan	110
B. <i>Implikasi</i>	111
C. Pamrayogi.....	112
KAPUSTAKAN	113
LAMPIRAN	115

PRATELAN *TABEL*

Kaca

<i>Tabel 1: Jinising Ater-Ater .....</i>	21
<i>Tabel 2: Ewahing Tembung Lingga Kagandheng Ater-Ater Anuswara .....</i>	23
<i>Tabel 3: Ewahing Tembung Lingga Kagandheng Ater-Ater ke- .....</i>	24
<i>Tabel 4: Ewahing Tembung Lingga Kagandheng Ater-Ater pa- .....</i>	24
<i>Tabel 5: Jinising Seselan .....</i>	25
<i>Tabel 6: Jinising Panambang .....</i>	26
<i>Tabel 7: Tembung Lingga Pikantuk Panambang –i ingkang Ewah.....</i>	26
<i>Tabel 8: Tembung Lingga Pikantuk Panambang –a ingkang Ewah .....</i>	27
<i>Tabel 9: Tembung Lingga Pikantuk Panambang –e ingkang Ewah .....</i>	28
<i>Tabel 10: Tembung Lingga Pikantuk Panambang –en ingkang Ewah .....</i>	29
<i>Tabel 11: Tembung Lingga Pikantuk Panambang –an ingkang Ewah .....</i>	29
<i>Tabel 12: Tembung Lingga Pikantuk Panambang –na ingkang Ewah .....</i>	30
<i>Tabel 13: Tembung Lingga Pikantuk Panambang –ana ingkang Ewah .....</i>	31
<i>Tabel 14: Tembung Lingga Pikantuk Panambang –ake ingkang Ewah .....</i>	32
<i>Tabel 15: Jinising Wuwuhan Sesarengan .....</i>	34
<i>Tabel 16: Tabel Analisis Data .....</i>	48
<i>Tabel 17: Kalepatan Fonologis saha Prakawis .....</i>	50
<i>Tabel 18: Kalepatan Morfologis saha Prakawis .....</i>	59
<i>Tabel 19: Kalepatan Fonologia saha Morfologis saha Prakawis .....</i>	64

PRATELAN LAMPIRAN

Kaca

Lampiran 1: <i>Tabel Analisis Kalepatan Fonologis saha Morfologis ing</i> Karangan Basa Jawi Siswa Kelas X IPA 1 SMA N 1 Pundong	111
Lampiran 2: <i>Tabel</i> Prakawis Ingkang Ndayani Kalepatan	139
Lampiran 3: Surat Izin Penelitian	187
Lampiran 4: Asil Panyerating Karangan Basa Jawi Siswa	188

PRATELAN CEKAKAN

D : Data

U : Ukara

PV : Panyerating *Vokal*

PK : Panyerating *Konsonan*

(-) V : Dipunkirangi *Vokal*

(-) K : Dipunkirangi *Konsonan*

W : Wuwuhan

R : *Reduplikasi*

C : Tembung Camboran

KALEPATAN *FONOLOGIS* SAHA *MORFOLOGIS* ING KARANGAN BASA JAWI SISWA KELAS X IPA 1 SMA N 1 PUNDONG

Dening Tri Astuti

NIM 13205241060

SARINING PANALITEN

Ancasipun panaliten inggih menika ngandharaken kalepatan *fonologis* saha *morfologis* wonten ing karangan basa Jawi siswa kelas X IPA 1 SMA N 1 Pundong. Salajengipun mratelakaken prakawis ingkang ndayani kalepatan jumbuh kaliyan kalepatan *fonologis* saha *morfologis*.

Jinising panaliten menika kalebet wonten ing panaliten deskriptif kanthi objek asiling panyerating karangan siswa. Panaliten menika madosi kalepatan *fonologis* saha *morfologis* wonten ing panyerating siswa kelas X IPA 1 SMA N Pundong. Caranipun ngempalaken data ing panaliten menika kanthi teknik maos saha nyathet kangge manggihaken kalepatan panyerating *fonologis* lan *morfologis* kanthi cara wawancara kangge mangertosi prakawis ingkang nyebabaken kalepatan panyerating tembung. Cara nganalisis *data* wonten ing panaliten menika kanthi maos asiling panyerating karangan siswa, *reduksi* utawi nyaring data ingkang kalebet ing panaliten, nyatet ugi alih tulis saking wawancara dipunserat ing wujud ketikan, dipunanalisis. Cara ngesahaken data inggih menika kanthi *uji validitas* ingkang dipuntindakaken inggih menika *triangulasi teori*, ing babagan teori *fonologi* saha *morfologi*. Uji *reliabilitas pengamatan* kanthi tekun supados pikantuk *data* ingkang ajeg.

Asiling panaliten nedahaken kalepatan ing babagan *fonologi* antawisipun 1) kalepatan babagan *silabisasi* ingkang gayut kaliyan panyerating tembung ingkang dipuntambahi utawi dipunkirangi *vokal* saha utawi *konsonan*, 2) kalepatan panyerating *ejaan vokal* saha utawi *konsonan*. Kalepatan bidang *morfologi* antawisipun 1) panyerating tembung wuwuhan ater-ater, panambang saha wuwuhan sesarengan 2) kalepatan babagan tembung camboran. Prakawis ingkang ndayani kalepatan panyerating *fonologis* saha *morfologis* antawisipun 1) lepat amargi boten dipunsengaja, 2) amargi nyelarasaken pocapanipun, 3) lepat amargi tembung lingga saha tembung andhahan, 4) *interferensi*, saha 5) , kerancuan *fonem*.

Pamijining tembung: kalepatan *fonologis* saha *morfologis*, karangan basa Jawi.

BAB 1

PURWAKA

A. Dhasaring Panaliten

Karangan minangka salah satunggaling asiling ide saha gagasan ingkang dipunandharaken awujud basa sinerat saha saged dipunmangertosi dening pamaos. Nyerat karangan inggih menika kegiatan nyusun tembung-tembung ngginakaken basa baku miturut paugeran-paugeranipun kanthi tema tartamtu. Seratan siswa ingkang awujud karangan menika minangka salah satunggaling katrampilan nyerat. Nalika nyerat satunggaling karangan, siswa mboten namung kedah trampil anggenipun ngandharaken ide, ananging ugi kedah saged milih saha nyusun tembung-tembung ngginakaken basa ingkang baku, saengga menapa ingkang badhe dipunandharaken dening siswa menika saged dipunmangertosi guru utawi pamaos. Pamilihing tembung ingkang leres menika saged nggampilaken guru utawi pamaos kangge mangertosi isi saking karangan, dene panganggening tembung ingkang lepat menika saged ndamel guru utawi pamaos bingung anggenipun mahami isi karangan siswa.

Karangan basa Jawi menika gayut kaliyan dayanipun siswa anggenipun nguwaosi basa saha tembung-tembung basa Jawi kangge ngandharaken isi karangan. Wonten ing proses kegiatan nyerat ngginakaken basa Jawi, asring dipunpanggiaken kalepatan-kalepatan panyerating tembung. Makaten ugi wonten ing asiling karangan basa Jawi siswa kelas X ing SMA N 1 Pundong asring kapanggiaken kalepatan-kalepatan panyerating tembung ingkang gayut

kaliyan *fonologis* saha *morfologi*. Kalepatan *fonologis* ingkang kapanggihaken menika wonten *silabisasi* saha *ejaan*, dene kalepatan *morfologis* menika babagan proses *morfologis* saking asil karangan basa Jawi siswa.

Tuladha kalepatan *fonologi* babagan *silabisasi* inggih menika gayut kaliyan pamedhoting wanda wonten ing satunggaling tembung. Pamedhoting wanda ingkang lepat tuladhanipun wonten ing ngandhap menika.

*Gunung kelud menika gunung ingkang dumunung ing perwat-
esan antara blitar lan kediri, Jawa Timur. (20)*

Kalepatan *silabisasi* menika gayut kaliyan pamedhoting wanda tembung andhanan antawisipun tembung lingga saha ater-ater saha utawi panambang. Tembung *perwatesan* menika kalebet tembung andhahan ingkang kadadosan saking tembung lingga *wates* ingkang pikantuk wuwuhan sesarengan *pra-an* → *per-an*. Paugeran pamedhoting wanda menika dipunpisah adhedhasar wuwuhanipun. Saengga tembung *perwatesan* anggenipun medhot tembung ingkang leres menika *per-wates-an*.

Kalepatan *fonologis* babagan *ejaan* gayut kaliyan panyerating *vokal* saha *konsonan* ingkang dipuntambah utawi dipunkirangi. Tuladha kalepatan *ejaan vokal* wonten ing ngandhap menika.

*Jembatan miring menika keging **toyo** saking lepen opak, amergi
jawah. (09)*

Kalepatan *ejaan vokal* kapanggihaken wonten ing tembung **toyo**. Menawi dipuntingali saking ukaranipun, tembung ingkang dipunkajengaken menika **toya** ingkang tegesipun **banyu** / **air**. Amargi ukaranipun ngandharaken babagan

jembatan saha lepen, saengga tembung ingkang jumbuh lan dipunkajengaken siswa menika **toya**, dene menawi dipuntingali saking *ejaan* basa Jawi tembung **toyo** menika ingkang leres anggenipun nyerat **toya**.

Tuladha kalepatan *ejaan konsonan* karangan siswa wonten ing ngandhap menika.

*Watu lumbung iku satunggaling papan favorit para wisatawan, suasana ing riku tambah greget menawi **pada** nyumet kembang api. (15)*

Tembung **pada** wonten ing kamus Baoesastra Djawa menika tegesipun “*tetenger ing tulisan Jawa kanggo tetenger andheging ukara utawa bebukaning karangan*”. Menawi dipuntingali saking tegesing tembung saha ukara ing nginggil, tembung **pada** boten jumbuh kaliyan ukaranipun, dene tembung ingkang dipunkajengaken saha jumbuh kaliyan ukara inggih menika tembung **padha**.

Kalepatan *proses morfologis* ingkang kapanggihaken wonten ing panyerating karangan siswa inggih menika babagan *afiksasi*, *reduplikasi* saha *pemajemukan*. Kalepatan babagan *afiksasi* utawi ingkang asring dipunsebut tembung wuwuhan menika wonten ater-ater, seselan, panambang, utawi wuwuhan sesarengan. Kalepatan menika kapanggihaken wonten ing karangan siswa, ukaranipun kados makaten.

Penza menika dipun wonten aken ing hall SMA N 1 Pundong. (SD)

Miturut ngelmu basa babagan *morfologi* mliginipun wuwuhan (*afiksasi*), pandhapuking tembung menika asalipun saking tembung lingga **wonten** ingkang pikantuk wuwuhan sesarengan **dipun-aken**, inggih menika ater-ater **dipun-** saha panambang **-aken**. Paugeranipun tembung lingga ingkang pikantuk wuwuhan

menika rumaket kaliyan tembung lingganipun. Pramila tembung ingkang leres inggih menika **dipunwontenaken** proses wuwuhanipun (**dipun-** + **wonten** + **-aken**).

Ing tanggal pitu likur desember... (11)

Kalepatan *morfologis* wonten ing nginggil menika gayut kaliyan tembung camboran utawi *pemajemukan*, inggih menika tembung ingkang kabentuk saking kalih tembung utawi langkung ingkang dados tembung enggal saha gadhah teges enggal ugi. Tembung *pitu likur* menika kadadosan saking tembung *pitu* salah satunggaling angka saha menawi ngginakaken bilangan numerik wujudipun [7], dene *likur* menika tegesipun wilangan ingkang ginanipun kangge katrangan antawisipun 21-29. Wonten ing ukara menika anggenipun nyerat ingkang leres dipungandheng *pitulikur* kangge negesken angka 27 minangka tanggal, jumbuh kalian ukaranipun.

Andharan ing nginggil babagan kalepatan menika nedahaken bilih wonten ing karangan basa Jawi siswa, taksih wonten kalepatan ingkang sejatosipun kathah prakawis ingkang ndayani siswa nindakaken kalepatan menika. Prakawis ingkang kapanggihaken wonten ing panaliten menika gayut kalian panyerating *fonologis* saha *morfologis*. Kalepatan ingkang gayut kaliyan panyerating *fonologis* menika babagan *silabisasi* saha *ejaan*, dene kalepatan *morfologis* ingkang kapanggihaken menika perangan proses *morfologis*. Saengga panaliten menika nliti babagan asiling karangan basa Jawi siswa kelas X SMA N 1 Pundong ingkang jumbuh kaliyan prakawisipun.

B. Underaning Prakawis

Saking dhasaring panaliten ingkang sampun kawedhar ing nginggil punika, bab ingkang saged dipuntliti inggih menika:

1. Jinising kalepatan *fonologis* saha *morfologis* ing karangan basa Jawi siswa kelas X IPA 2 SMA N 1 Pundong.
2. Perkawis ingkang ndayani kalepatan *fonologis* saha *morfologis* ing karangan basa Jawi siswa kelas X IPA 2 SMA N 1 Pundong.
3. Pangaribawa kalepatan *fonologis* saha *morfologis* wonten ing karangan basa Jawi siswa kelas X IPA 2 SMA N 1 Pundong gayut kaliyan kawruh siswa.

C. Watesaning Prakawis

Kanthi underaning prakawis ingkang sampun kawedhar, panaliten menika boten saged nliti sedaya pramila wonten ing panaliten menika dipunwatesi nliti babagan jinising kalepatan *fonologis* saha *morfologis* ing karangan basa Jawi siswa kelas X SMA N 1 Pundong saha prakawis ingkang ndayani kalepatan menika.

D. Wosing Prakawis

Saking watesaning prakawis kala wau, wosing prakawis ingkang saged dipundamel inggih menika:

1. Menapa kemawon jinising kalepatan *fonologis* saha *morfologis* wonten ing karangan basa Jawi siswa kelas X IPA 2 SMA N 1 Pundong?
2. Menapa kemawon ingkang ndayani siswa nindakaken kelapatan menika?

E. Ancasing Panaliten

Panaliti anggenipun damel panaliten menika tamtu kemawon gadhah ancas ingkang saged mupangat. Ancasing panaliten dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

1. Ngandharaken jinising kalepatan *fonologis* saha *morfologis* wonten ing karangan basa Jawi siswa kelas X SMA N 1 Pundong.
2. Ngandharaken prakawis ingkang ndayani siswa nindakaken kalepatan menika.

F. Paedhahing Panaliten

Paedhah saking panaliten menika wonten kalih, inggih menika paedhah *teoritis* kaliyan paedhah *praktis*.

1. Paedhah *teoritis*

Kaajab bilih asiling panaliten menika saged paring tambahing ngelmu mliginipun ngelmu babagan basa ingkang gayut kaliyan kalepatan *fonologis* saha *morfologis*.

2. Paedhah *praktis*

Panaliten menika saged dados tuladha kangge panaliti sanes ingkang nliti prakawis sami inggih menika babagan kalepatan *fonologis* saha *morfologis*. Saged nedahaken dhumateng guru mata pelajaran basa Jawi bilih taksih kathah panyerating siswa ingkang lepat lan kedah dipunleresaken mliginipun babagan panyerating *fonologis* saha *morfologis*. Saged nedahaken dening siswa kalepatan-kalepatan panyerating basa Jawi, mliginipun kalepatan tataran *fonologis* kaliyan *morfologis* saha saged mangertos ingkang leres. Nedahaken dhumateng guru saha

siswa bilih wonten prakawis ingkang ndayani kalepatan-kalepatan menika, saengga saged dipunhindari supados boten nindakaken kelapatan ingkang sami ing wekdal salajengipun.

G. Pangertosan Tembung-tembung ing Irah-irahan

Pangertosan ingkang dipunginakaken panaliten kaandharaken wonten ing ngandhap menika, supados pamaos boten lepat anggenipun negesaken panaliten menika.

1. Kalepatan Basa

Kalepatan basa inggih menika panganggening basa sinerat utawi lisan ingkang medal saking kaidah basa ingkang dipunginakaken, minangka proses kangge nyinaoni basa tartamtu. Kalepatan basa ing panaliten menika gayut kaliyan *fonologi* saha *morfologi* ingkang kapanggihaken wonten ing asiling karangan basa Jawi siswa kelas X SMA N 1 Pundong.

2. Kalepatan *Fonologis*

Kalepatan *fonologis* ngandharaken babagan kalepatan ing tataran *fonetik* saha *fonemik*, dene panaliten menika mratelakaken kalepatan *fonem* ingkang gayut kaliyan kalepatan panyerating *silabisasi* saha *ejaan*.

3. Kalepatan *Morfologis*

Kalepatan *morfologis* mratelakaken kalepatan babagan tembung ingkang gayut kaliyan wujuding tembung saha pandhapuking tembung. Kalepatan ewah-ewahaning pandhapuking tembung saged dipunanalisis ngginakaken pandom *proses morfologis*. Kalepatan babagan *proses morfologis* menika gayut kaliyan kalepatan panganggening tembung wuwuhan, *reduplikasi*, saha *pemajemukan*.

4. Karangan basa Jawi

Karangan menika asiling kegiatan nyusun tembung-tembung ingkang lair saking satunggaling *ide* saha *gagasan* ingkang dipunandharaken awujud basa sinerat kanthi tema tartamtu ngginakaken basa ingkang sae miturut paugeran basa saha *ejaan* basa ingkang sampun kasampurnakaken saha saged dipunmangertosi dening guru utawi pamaos. Basa Jawi inggih menika satunggaling basa dhaerah ingkang dipunginakaken saha dipunsinaoni dening masyarakat Jawi, minangka alat komunikasi ingkang ngrembaka. Panaliten menika nganalisis babagan karangan basa Jawi, inggih menika asiling karangan siswa kanthi ngginakaken basa Jawi ingkang medal saking paugeran-paugeranipun, mliginipun babagan *fonologis* ingkang gayut kaliyan *silabisasi* saha *ejaan*, prakawis *morfologis* wonten ing salebeting *proses morfologis*.

BAB II

GEGARAN TEORI

A. Andharan Teori

1. Analisis Kalepatan Basa

Analisis kalepatan miturut Hastuti (2003: 77) inggih menika satunggaling proses analisis adhedhasar kalepatan tiyang ingkang nyinaoni objek ingkang cetha. Tembung kalepatan menika nggambaraken satunggaling prakawis ingkang kirang ngatos-atos. Kalepatan menika tegesipun bilih paugeran ingkang sampun dipuntamtokaken menika dipunlanggar, sebabipun amargi kesupen paugeranipun utawi saged ugi amargi dereng mangertos utawi mboten mangertos paugeran ingkang leres. Nalika kalepatan menika dipungayutaken ing paugeraning basa, sami kaliyan tiyang menika mboten mangertos paugeran-paugeran ingkang gayut kaliyan ngelmu basa.

Analisis kalepatan miturut Pateda (1989: 37) ancasipun kangge manggihaken kalepatan, mantha-mantha, lan ingkang langkung wigatos inggih menika kangge ngleresaken kalepatan. Pamanggihipun Pateda babagan ancas saking analisis kalepatan inggih menika kangge ngleresaken kalepatan. Tarigan (1988: 142) ngandharaken bilih ancas analisis kalepatan menika kangge mangertosi pangaribawa kalepatan, mangertosi dhasaring kalepatan, ngleresaken kalepatan, saha nyegah utawi ngindhari kalepatan ingkang sami ing wekdal salajengipun. Sejatosisipun ancasing analisis kalepatan saking kalih ahli menika

sami, inggih menika kangge ngleresaken kalepatanipun supados kalepatan ingkang sami mboten dipunambali malih.

Pateda (1989: 34) kalepatan basa menika kaperang dados sekawan, inggih menika kalepatan basa ingkang gayut kaliyan *fonologi*, *morfologi*, *sintaksis* saha *semantik*.

- a. Kalepatan *fonologi* inggih menika kalepatan babagan *ejaan* saha swanten basa, tuladhanipun kalepatan ingkang gayut kaliyan *ejaan*, *grafremik*, *pungtuasi*, saha *silabisasi*.
- b. Kalepatan *morfologis* menika gayut kaliyan panyerating tembung tuladhanipun, kalepatan ingkang gayut kaliyan *morfem* saha pandhaping tembung.
- c. Kalepatan babagan *sintaksis* menika ngrembag babagan paugeran-paugeran panyerating ukara, gayut kaliyan urutaning tembung saha *koherensi*.
- d. Kalepatan ing tataran *semantik* sejatosipun gayut kaliyan *morfologi* ingkang ngrembag babagan kalepatan panganggening tembung utawi ukara ingkang dipunjumbuhaken kaliyan makna *leksikal* utawi *gramatikal*.

Panaliten menika badhe nliti kalepatan basa wonten ing dhaerah *fonologi* saha *morfologi*. Kalepatan ing dhaerah *fonologi* ingkang gayut kaliyan *pelafalan* (*ejaan*) saha *silabisasi*. *Silabisasi* menika gayut kaliyan panyerating pamedhoting wanda wonten ing satunggaling tembung, panyerating wanda ingkang dipunwuwuhi *vokal* utawi *konsonan*, dipuntambahi saha dipunkirangi *vokal* utawi *konsonanipun*. Tuladhanipun kalepatan *silabisasi* ingkang gayut kaliyan pamedhoting tembung.

*Pantai parangtritis menika salah satunggaling pariwisata ing **tlatah** Bantul ingkang misuwur.*

Pamedhoting tembung menika kalebet wonten ing paugeraning pamedhoting wanda tembung lingga. Paugeranipun pamedhoting wanda nalika wonten ing madyaning tembung lingga menika wonten aksara *konsonan* ingkang diapit aksara *vokal*. Caranipun medhot inggih menika aksara *konsonan* ing tengah gandheng kaliyan wingkingipun (Balai Bahasa Yogyakarta, 2006: 4). Saengga pamedhoting wanda tembung **tlatah** ingkang leres inggih menika **tla-tah**.

Kalepatan *ejaan* menika gayut kaliyan panyerating aksara *vokal* saha *konsonan*. Wonten ing *ejaan* basa Jawi, *pelafalan* tembung-tembung kanthi lisan menika asring damel bingung panyerat amargi beda kaliyan panyeratipun. Tuladhanipun wonten ing tembung **saged**, menawi dipunlafalaken kanthi *lisan* aksara [d] wonten ing pungkasaning tembung menika asring lira-liru kaliyan aksara [t]. Nalika siswa badhe nyerat tembung **saged** menika, kadhang kala bingung badhe ngginakaken aksara [d] utawi [t], saengga kathah siswa ingkang nyerat tembung **saged** lepat dados **saget** sami kaliyan swanten *lisan*.

Kalepatan wonten ing tataran *morfologi* gayut kaliyan tata pandhapuking tembung ingkang kalebet ing *proses morfologi*. Wonten sekawan jinising proses *morfologi*, inggih menika tembung wuwuhan, reduplikasi, pemajemukan, saha pengubahan dalam. Proses *morfologis* wonten ing basa Jawi ingkang dipunpanggiaken wonten tiga, inggih menika tembung wuwuhan, reduplikasi saha pemajemukan kemawon. Tuladha kalepatan wonten ing proses *morfologis* wonten ing ngandhap menika.

*Kethoprak conthong nyebabake aku ngguyu **kepingkel-kepingkel**.*

Kalepatan tembung **kepingkel-kepingkel** menika kalebet wonten ing kalepatan *proses morfolgis* babagan *reduplikasi*. Kalepatan *reduplikasi* utawi ing basa Jawi dipunsebut tembung rangkep ing tuladha menika kalebet wonten ing kalepatan tembung rangkep ingkang kawuwuhan ater-ater. Miturut andharanipun Nurhayati (2001: 45), tembung rangkep ingkang dipunwuwuhi *afiks* utawi ater-ater menika tegesipun ngrangkep tembung lingga kanthi nambahaken ater-ater ing tembung rangkep. Tembung **kapingkel-kapingkel** asalipun saking tembung lingga **pingkel** ingkang dipunreduplikasi saha dipunwuwuhi ater-ater **ka**, saengga panyerating tembung ingkang leres menika **kapingkel-pingkel**.

Saperangan kalepatan babagan *fonologis* saha *morfologis* ingkang kapanggihaken wonten ing karangan basa Jawi siswa kelas X SMA N 1 Pundong menika dipunleresaken adhedhasar paugeran-paugeran ingkang nyinaoni babagan basa, gayut kaliyan *teori fonologi* saha *morfologi* ugi ngginakaken pandom *ejaan* basa Jawi ingkang sampun dipunsampurnakaken. Prakawis ingkang ndayani kalepatan ugi dipunpadosi supados kalepatan ingkang sami mboten kapanggihaken malih wonten ing wekdal salajengipun.

2. Jinising Kalepatan Basa

a. Kalepatan *Fonologis*

Pangertosan *fonologi* muturut Muslich (2012: 1) inggih menika ngelmu basa ingkang nganalisis kanthi cetha babagan swanten-swanten basa. Dene *cabang kajian fonologi* menika wonten kalih inggih menika *fonetik* saha *fonemik*. Panaliten menika gayut kaliyan cabang ngelmu basa *fonemik* inggih menika swanten-swanten basa minangka *unsur-unsur* basa ingkang paling alit ingkang

kalebet wonten ing *struktur* tembung saha minangka pambeda *makna*. Dene panaliten menika nganalisis babagan *fonologis* wonten ing salebeting tembung ingkang gayut kaliyan fonemik ajuwud sinerat. Panaliten babagan kalepatan *fonologis* ngemot salebeting kalepatan panyerating fonem menika gayut kaliyan *silabisasi* saha *ejaan*.

Kalepatan *fonologi* miturut Pateda (1989: 50) inggih menika gayut kaliaan *pelafalan* saha panyerating swanten basa. Kalepatan *fonologis* ingkang dipunkajengaken wonten ing panaliten menika kalebet wonten ing salebeting *fonem* inggih menika gayut kaliyan kalepatan *silabisasi* saha *ejaan*.

1) *Silabisasi*

Silabe inggih menika satunggaling asil swanten basa ingkang paling alit (Verhaar, 2006: 59). *Silabe* utawi *suku kata* wonten ing basa Jawi dipunsebut wanda. Dene *silabisasi* menika gayut kaliyan panyerating pamedhoting wanda saha panyerating wanda ingkang dipunwuwuhi utawi dipuntambahi saha dipunkirangi *vokal* saha *konsonanipun*. Kalepatan *silabisasi* babagan pamedhoting wanda tuladhanipun wonten ing ukara **bap-ak tindak kantor nitih motor**. Pamedhoting wanda wonten ing tembung **bap-ak** menika lepat. Kalepatan *silabisasi* ingkang gayut kaliyan panyerating wanda ingkang dipuntambahi *konsonanipun* tuladhanipun panyerating tembung **sahengga**, wonten ing *ejaan* ingkang sampun kasampurnakaken tembung ingkang leres menika dipunserat **saengga**.

Balai Bahasa Yogyakarta (2006) mratelakaken bilih pamedhoting wanda wonten ing basa Jawi menika kaperang dados kalih. Pamedhoting tembung lingga

saha pamedhoting tembung andhahan. Paugeran-paugeran ngengingi pamedhoting wanda langkung cetha dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

a) Pamedhoting tembung lingga

Balai Bahasa Yogyakarta (2006) mratelakaken bilih paugeran pamedhoting tembung lingga menika cacahipun wonten 7,

(1) Pamedhoting wanda nalika wonten ing madyaning tembung wonten kalih aksara *vokal* ingkang urut. Pamedhoting wanda menika paugeranipun misahaken antawisipun kalih aksara *vokal* ingkang urut kala wau.

Tuladhanipun: *ma-os* → *Maos*; *si-am* → *siam*.

Dene diftong *ai*, *au*, saha *oi* wonten ing tembung serapan mboten dipunpedhot.

Tuladha : *kai-dah*.

(2) Pamedhoting wanda nalika wonten ing madyaning tembung menika wonten aksara *konsonan* ingkang mapan ing antawisipun kalih aksara *vokal*. Anggenipun misah saderengipun aksara *konsonan*ipun. Tuladhanipun: *pa-kan* → *pakan*; *tu-gel* → *tugel*. Tembung lingga ingkang wujudipun ing wiwitan saha utawi pungkasan saking aksara *vokal* mboten pareng dipunpedhot. Tuladhanipun: **ati, ana.**

(3) Menawi wonten ing madyaning tembung wonten aksara *konsonan* dobel ingkang nedahaken satunggaling fonem *konsonan*, gabungan aksara *konsonan* menika mboten angsal dipunpedhot. Dene wonten ing basa Jawi gabungan aksara *vokal* menika wonten *th*, *dh*, *ng*, *ny*.

Tuladha: *kandhang* → *kan-dhang*; *kathok* → *ka-thok*; *mangsa* → *mang-sa*; *menyang* → *me-nyang*.

(4) Pugeran pamedhoting tembung menawi ing tengah tembung wonten kalih aksara *konsonan* ingkang urut ananging sanes gugus *konsonan*, aksara *konsonan* ingkang urut menika ingkang dipunpedhot. Tuladha: ***kondur*** → ***kon-dur***; ***tindak*** → ***tin-dak***.

(5) Paugeran pamedhoting tembung nalika tengahing tembung wonten kalih aksara *konsonan* ingkang urut saha minangka gugus *konsonan*, saengga gugus *konsonan* menika mboten angsal dipunpisah. Tuladha: ***tabrak*** → ***ta-brak***; ***asli*** → ***a-sli***; ***lumrah*** → ***lu-mrah***.

(6) Nalika wonten ing tengah tembung wonten tigang aksara *konsonan* ingkang sanes gugus *konsonan*, pamedhoting wanda wonten ing antawisipun aksara *konsonan* ingkang kapisan saha kakalih. Tuladhanipun: ***tentrem*** → ***ten-trem***; ***kampleng*** → ***kam-pleng***.

(7) Pamedhoting wanda ingkang dumados saking satunggal unsur langkung saha salah satunggaling unsur menika saged gabung kaliyan unsur sanesipun, pamedhoting wanda menika saged (a) antawisipun unsur-unsur menika utawi (b) wonten ing unsur gabungan ingkang jumbuh kaliyan kaidah wonten ing paugeran 1 dumugi 6 wonten ing andharan saderengipun. Tuladha: ***astro-nomi*** → ***as-tro-no-mi***.

b) Pamedhoting tembung andhahan

(1) Pamedhoting wanda tembung andhahan antawisipun tembung lingga saha ater-ater saha utawi panambang. Tuladha: ***daktulis*** → ***dak-tulis***; ***tutupen*** → ***tutup-en***; ***dipunserataken*** → ***dipun-serat-aken***. Ater-ater saha panambang

ingkang dumados saking setunggal aksara *vokal* mboten dipunpisah. Tuladha: *di-tangis-i* pamedhoting tembung andhahan ingkang leres *di-tangisi* → *ditangisi*.

(2) Pamedhoting tembung andhahan ingkang wujudipun ewah, paugeran pamedhoting menika sami kados kaidah pamedhoting tembung lingga. Tuladha: *nu-lis; nu-tup*.

(3) Pamedhoting tembung andhahan babagan tembung ingkang pikantuk seselan, pamedhotipun sami kaliyan kaidah pamedhoting tembung lingganipun. Tuladha: *gu-man-tung* → *gumantung*; *si-ne-bar* → *sinebar*

2) *Ejaan*

Ejaan menika ngandharaken babagan kaidah-kaidah panyerating utawi panganggening (a) aksara, tembung, istilah-istilah, tembung *serapan*, tembung wilangan, *prosposisi* saha panyerating utawi panganggening tandha pamaos wonten ing ukara (Muslich, 2012: 108). Miturut ngelmu basa, *fonem* jinisipun wonten tiga, inggih menika a) *fonem segmen*, b) *fonem suprasegmen*, saha c) *alofon*. *Fonem segmen* mratelakaken babagan panganggening (1) aksara *vokal*, (2) aksara *konsonan*, saha (3) *pendiftongan*. Panaliten menika gayut kaliyan kalepatan fonem segmen basa Jawi ingkang awujud sinerat.

Kalepatan *ejaan* miturut Pateda (1989) tuladhanipun wonten ing panyerating tembung **Romadhon**. Kalepatan *ejaan* menika gayut kaliyan panyerating *vokal* saha *konsonan*. Tembung ingkang leres inggih menika **Ramadan**, kalepatan *vokal* ketingal saking panyerating aksara [o] ingkang kedahipun ngginakaken aksara [a], dene kalepatan *konsonan* mapan wonten ing panganggening *konsonan* [dh] kamangka leresipun ngginakaken [d].

Kalepatan *ejaan* ing basa Jawi tuladhanipun ing panyerating *konsonan* **reged** ingkang kaserat **reget**. Kalepatan panganggening *konsonan* [t] ingkang kedahipun ngginakaken [d]. Tembung reged ing kamus Baoesastra Djawa tegesipun ‘ora resik’, dene menawi ngginakaken tembung reget menika mbooten ngemu teges. Kalepatan *vokal* tuladhanipun panyerating tembung *seseḱ* ing ukara ‘*seseḱ ing lepen opak rubuh kenging banjir*’. Panyerating tembung ingkang jumbuh kaliyan ukaranipun inggih menika *sésék* ‘bangsaning wod saking gedhég ing kali’, dene menawi *seseḱ* menika tegesipun ‘sesak utawi ora sedheng’. Kalepatan *vokal* panganggening [e] ingkang kedahipun dipunserat [é].

Kalepatan *ejaan* ingkang gayut kaliyan panganggening *vokal*, *konsonan* utawi *pendiftongan*, tegesipun panyerating *vokal*, *konsonan*, utawi *pendiftongan* wonten ing tembung ingkang uwal saking paugeranipun. Langkung cetha menawi kaandharaken kados makaten. Panganggening huruf ingkang kaandharaken Balai Bahasa Yogyakarta (2006) inggih menika wonten huruf *abjad*, huruf *vokal*, huruf *konsonan*, saha gabungan saking huruf *vokal* saha *konsonan*. Huruf *abjad* latin wonten ing *ejaan* basa Jawi menika cacahipun wonten 26, inggih menika a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, w, x, y, z.

Huruf *vokal* ing basa Jawi [a], [é], [e], [i], [o], [u]. Kangge saperangan tembung, huruf *vokal* [é] dipunginakaken ing tembung **séndhok** ‘piranti nedha’, **sérok** ‘piranti nggoreng’, **céthok** ‘piranti bangunan’ ananging saged ugi lira-liru kaliyan *vokal* [è] tuladha ing tembung **cèt** ‘cat’, **pèpès** ‘satunggaling sayur’. Sasangka (2001), mratelakaken *vokal* basa jawi menika wonten 7 inggih menika /a/, /ɔ/, /o/, /i/, /u/, /e/, saha /ə/. Pamanggihipun kalih ahli basa menika beda

babagan panganggening *vokal /a/* saha *vokal /ɔ/*. Miturut pamanggih Sasangka, *vokal /ɔ/* mboten sami kaliyan *vokal /a/*, amargi swanten */ɔ/* menika saged mbedakaken wujud saha raosing tembung. Ananging wonten ing *ejaan* basa Jawi iang kang wujudipun sinerat menika namung ngginakaken *fonem /a/* kemawon kangge negesaken *vokal /a/* saha */ɔ/*. Tegesipun *fonem /a/* menika gadhah kalih *alofon* inggih menika */ɔ/* saha */a/*. *Alofon* inggih menika variasi swanten basa iang kang asalipun saking satunggal *fonem*.

Huruf *konsonan* ing basa jawi menika wonten [b], [c], [d], [f], [g], [h], [j], [k], [l], [m], [n], [p], [q], [r], [s], [t], [v], [w], [x], [y], [z], saha gabungan huruf *konsonan* [dh], [kh], [ng], [ny], [sy], [th]. Sasangka (2001) ngandharaken jinising huruf *konsonan* basa Jawi miturut asaling swanten inggih menika a) *konsonan bilabial*, iang kang kalebet wonten ing *konsonan bilabial* inggih menika [p], [b], [m], saha [w]. b) *konsonan dental* iang kang kaperang dados sekawan, *apikodental* swanten [d] saha [t], *apikoalveolar* [n], [l], [r], *apikopalatal* [ɟ] ing *ejaan* kaserat /dh/ saha [ɟ] iang kang kaserat /th/, *laminoalveolar* inggih menika swanten [s]. c) *konsonan palatal*, inggih menika swanten [c], [j], [ɲ] utawi /ny/, saha [y]. d) *konsonan velar* [k], [g], saha [ŋ] utawi /ng/.

Diftong inggih menika *vokal* iang kang cacahipun kalih ananging beda wujudipun saha mapan dados satunggal wanda ing tembung. Menawi wonten *vokal* rangkep ananging mboten dumunung wonten ing satunggal wanda, swanten rangkep menika mboten saged dipunsebut diftong. Wonten ing basa Jawi iang kang baku mboten gadhah diftong kados ing basa Indonesia. Swanten ing tembung kae, jae, utawi paing menika mboten kalebet wonten ing diftong, amargi swanten [ae]

utawi [ai] ing tuladha tembung menika namung wujud *vokal* rangkep ingkang mapan wonten ing satunggaling tembung, sanes satunggaling wanda, kados menika, *jae* → *ja-e*, *kae* → *ka-e*, *pait* → *pa-it*.

Panaliten menika nliti prakawis kalepatan *ejaan* ingkang gayut kaliyan panganggening *vokal* saha *konsonan*. Kalepatan panganggening *vokal* menika asring kapanggihaken amargi panganggening *vokal* ingkang uwal saking paugeran. Tuladhanipun panganggening *vokal* /a/, ingkang gadhah kalih *alofon* /a/ saha /ɔ/. Kalepatan *vokal* /a/ menika asring lira-liru kaliyan panyerating *vokal* /o/, tuladhanipun ing ukara ‘*sinta ora bisa mangkat sekolah amarga loro*’. Kalepatan tembung *loro* ‘angka’ saha *lara* ‘sakit’ menika amargi *pelafalan* tembung kanthi *lisan* inggih menika [lɔrɔ]. Kalepatan *konsonan* inggih menika panyerating *konsonan* ingkang uwal saking paugeranipun, saengga saged ngrubah makna tembung. Tuladhanipun tembung **wedi** kaliyan **wedhi**, ing ukara ‘*wedi ing lepen opak saya suwe entek*’. Tembung ingkang dipunkajengaken saha jumbuh kaliyan ukaranipun inggih menika [wɛdi] utawi dipunserat *wedhi* ingkang tegesipun ‘pasir’, dene tembung *wedi* menika tegesipun ‘ora wani / takut’.

b. Kalepatan Morfologis

Morfologi inggih menika cabang kajian linguistik utawi ngelmu basa ingkang nyinaoni peranan wujuding tembung, ewahing tembung, saha pangaribawa ewahing tembung ing teges saha kelas tembung (Mulyana: 2005: 4). Kautaman saking kajian *morfologi* inggih menika tembung saha paugeran pambentuking lan ewa-ewahing tembung. Istilah *morfologi* wonten ing basa jawi menika tata tembung.

Kalepatan *morfologis* menika gayut kaliyan tata pandhapuking tembung (Pateda, 1989: 53). Kalepatan tembung ingkang kapanggihaken wonten ing tata pandhapuking tembung inggih menika panganggening tembung kanthi basa ngoko lan basa krama. Tuladhanipun tembung **mbalekaken**. Kalepatan tembung menika mapan wonten ing pamilihing basa ingkang dipunginakaken. Tembung lingga saking tuladha ing nginggil inggih menika **bali** wonten ing basa ngoko, utawi **kondur** wonten ing basa krama. Saengga panganggening wuwuhan ugi kedah dipunjumbuhaken kaliyan panyerating tembung ingkang dipunkajengaken. Tembung menika kadadosan saking tembung lingga ingkang pikantuk wuwuhan sesarengan, inggih menika ater-ater anuswara saha panambang ake/ aken. Menawi badhe nyerat kanthi basa krama kedahipun ngginakaken tembung **ngonduraken** → **ng-** + **kondur** + **-aken**, utawi menawi badhe kaserat kanthi basa ngoko ingkang leres menika **mbalekake** → **m-** + **bali** **-ake**.

Tuladha sanesipun inggih menika panyerating tembung **dipun wonten aken**. Miturut paugeranipun tembung lingga ingkang pikantuk wuwuhan inggih menika ater-ater, seselan, panambang, utawi wuwuhan sesarengan menika ingkang leres kaserat kanthi sumambung kaliyan tembung lingganipun. Saengga ingkang leres anggenipun nyerat tembung inggih menika, **dipun-** + **wonten** + **-aken** → **dipunwontenaken**. Tembung menika kadhapuk saking tembung lingga ingkang pikantuk wuwuhan sesarengan, tembung lingga **wonten**, ater-ater **dipun-**, saha panambang **-aken**.

Panaliten menika nliti babagan kalepatan *morfologis* ingkang gayut kaliyan proses *morfologis*. Mulyana (2005: 13) ngandharaken bilih proses

morfologis menika proses ewah-ewahaning wujud tembung amargi pikantuk wuwuhan *afiks*, ewahing wujud tembung amargi dipunrangkep (*reduplikasi*), saha wujuding tembung ingkang ewah amargi proses *majemuk*. Langkung cetha, jinising proses *morfologis* menika kaandharaken ing ngandhap menika.

1) Proses Afiksasi

Proses afiksasi asring dipunsebut ugi proses wuwuhan. Wuwuhan menika kaperang dados sekawan inggih menika ater-ater, seselan, panambang, saha wuwuhan sesarengan. Panganggening wuwuhan menika gayut kaliyan kabetahan inggih menika wonten pundi wuwuhan menika rumaket kaliyan tembung ingkang dipunwuwuhi.

a) Ater-ater

Sasangka (2001: 36) ngandharaken bilih ater-ater menika afiks ingkang rumaket wonten ing kiwaning tembung utawi ngajeng tembung. Panyeraring ater-ater ingkang leres menika tansah sumambung kaliyan tembung lingganipun. Jinising ater-ater inggih menika *ater-ater anuswara*, *ater-ater a-*, *ka-*, *ke-*, *di-*, *sa-*, *pa anuswara-*, *pi-*, *pri-*, *pra-*, *tar-*, *kuma-*, *kami-*, lan *kapi-*, saha *ater-ater tripurusa*. Langkung cetha babagan jinising ater-ater kaandharaken wonten ing ngandhap.

Tabel 1. Jinising ater-ater

No.	Jinis	Wujud	Tuladha
1.	Ater-ater Anuswara (N)	ny-	ny- + jambak → njambak
		m-	m- + bandhem → mbandhem
		n-	n- + dudut → ndudut
		ng-	ng- + gandheng → nggandheng

2.	Ater-ater a-	a-	a- + teges → ateges
		ma-	ma- + karya → makarya
		mer-	mer- + tapa → mertapa
3.	Ater-ater ka-	ka-	ka- + tulis → katulis
4.	Ater-ater ke-	ke-	ke- + tutup → ketutup
5.	Ater-ater di- (dipun-)	di-	di- + gawe → digawe
6.	Ater-ater sa-	sa-	sa- + kelas → sakelas
7.	Ater-ater pa- anuswara (paN)	pa-	pa- + warta → pawarta
		pam-	pam- + biyantu → pambiyantu
		pan-	pan- + jaluk → panjaluk
		pang-	pang- + angkah → pangangkah
8.	Ater-ater pi-	pi-	pi- + tulung → pitulung
9.	Ater-ater pra-	pra-	pra- + karya → prakarya
10.	Ater-ater pri-	pri-	pri- + yayi → priyayi
11.	Ater-ater tar-	tar-	tar- + tamtu → tartamtu
12.	Ater-ater kuma-; kami-; & kapi-	kuma-	kuma- + wantun → kumawantun
		kami-	kami- + tetep → kamitetep(en)
		kapi-	kapi- + lare → kapilare
13.	Ater-ater tripurusa	dak-	dak- + tuku → daktuku (taktuku)
		kok-	kok- + tembung → koktembung (toktembung)
		di-	di- + gambar → digambar

Wujuding ater-ater kalamangsanipun saged ngewahi tembung lingga ingkang dipungandheng. Dene ater-ater ugi saged ewah amargi sumambung kaliyan tembung lingga tartamtu. Kados ing ngandhap menika.

Tabel 2. Ewahing tembung lingga kagandheng ater-ater anuswara

No.	Wujud	Tuladha	Katrangan
1.	ny-	ny- + cekel → nyekel	fonem c luluh
	ny-	ny- + sambel → nyambel	fonem s luluh
2.	m-	m- + pacul → macul	fonem p luluh
	m-	m- + wicara → micara	fonem w luluh
3.	n-	n- + tutup → nutup	fonem t luluh
	n-	n- + thiwul → niwul	fonem th luluh
4.	ng-	ng- + kiwa → ngiwa	fonem k luluh

Ater-ater anuswara menawi kagandheng kaliyan tembung lingga ingkang kawiwitan saking aksara tartamtu kalamangsanipun aksara kapisan ing tembung lingga menika luluh. Ater-ater *ny-* menawi gandheng kaliyan tembung lingga wiwitan aksara *c* saha *s*, aksara *c* saha *s* menika luluh. Ater-ater *m-* sumambung kaliyan tembung lingga ingkang wiwitaning aksara *p* saha *w*, aksara menika luluh. Tembung lingga aksara wiwitanipun *t* saha *th*, pikantuk ater-ater *n-*, aksara *t* saha *th* luluh. tembung lingga ingkang kawiwitan saking aksara *k*, lajeng pikantuk ater-ater *ng-*, aksara *k* ing wiwitaning tembung lingga menika luluh.

Wujud ater-ater ***ng-*** kaserat dados ***nge-*** menawi sumambung kaliyan tembung lingga ingkang namung sawanda. Tuladhanipun kados ing ngandhap menika.

ng- + dol → ngedol

ng- + lap → ngelap

ng- + pel → ngepel

Tabel 3. Ewahing tembung lingga kagandheng ater-ater ke-

No.	Wujud	Tuladha	katrangan
1.	ke-	ke- + antep → kantep	fonem e luluh
2.		ke- + obong → kobong	fonem e luluh
3.		ke- + idak → kidak	fonem e luluh
4.		ke- + umbah → kumbah	fonem e luluh
5.		ke- + bukak → gebukak	ke- lira-liru ge-
6.		ke- + demok → gedemok	ke- lira-liru ge-
7.		ke- + dhengkul → gedhengkul	ke- lira-liru ge-
8.		ke- + ganggu → geganggu	ke- lira-liru ge-

Ater-ater *ke-* menawi sumambung kaliyan tembung lingga ingkang kawiwitan saking aksara *a, o, i*, saha *u*, fonem *e* ing ater-ater *ke-* menika luluh. dene ater-ater *ke-* ingkang sumambung kaliyan tembung lingga ingkang kawiwitan saking aksara *b, d, dh*, saha *g*, ater-ater *ke-* menika lira-liru dados *ge-*.

Tabel 4. Ewahing tembung lingga kagandheng ater-ater anuswara pa-

No.	Wujud	Tuladha	katrangan
1.	pa-	pa- + etung → petung	fonem a luluh
		pa- + omah → pomah	fonem a luluh
2.	pam-	pam- + peksa → pameksa	fonem p luluh
3.	pan-	pan- + tari → panari	fonem t luluh
4.	pany-	pany- + cicil → panyicil	fonem c luluh
		pany- + siram → panyiram	fonem s luluh
5.	pang-	pang- + karep → pangarep	fonem k luluh

Tembung lingga ugi saged ewah nalika kagandheng kaliyan ater-ater anuswara *pa-*. Ater-ater *pa-* kasambung kaliyan tembung lingga ingkang aksara

wiwitanipun *e* saha *o*, aksara menika luluh. Tembung lingga ingkang aksara wiwitanipun *p* menawi kasambung kaliyan ater-ater *pam-*, aksara *p* menika luluh. Aksara *t* luluh nalika dados wiwitaning tembung lingga ingkang sumambung kaliyan ater-ater *pan-*. Aksara *c* saha *s* luluh nalika dados wiwitaning tembung lingga ingkang pikantuk ater-ater *pany-*. Dene ater-ater *pang-* menawi sumambung kaliyan tembung lingga ingkang aksara wiwitanipun menika *k*, aksara *k* menika luluh.

b) Seselan

Seselan utawi *infiks* inggih menika wuwuhan ingkang mapan wonten ing tengah tembung lingga (Sasangka, 2001:51). Wujuding seselan ing basa Jawi menika mboten kathah, inggih menika *-um-*, *-in-*, *-er-*, *-el-*. Dene wujuding seselan menika kaandharaken wonten ing ngandhap menika.

Tabel 5. Jinising seselan

No.	Jinis	Wujud	Tuladha
1.	Seselan <i>-um-</i>	<i>-um-</i>	gantung + (-um-) → gumantung
2.	Seselan <i>-in-</i>	<i>-in-</i>	sawang + (-in-) → sinawang
3.	Seselan <i>-er-</i>	<i>-er-</i>	gandhul + (-er-) → gerandhul → grandhul
4.	Seselan <i>-el-</i>	<i>-el-</i>	gebyar + (-el-) → gelebyar → glebyar

Seselan *-um-* menawi dumunung wonten ing satengahing tembung lingga ingkang wiwitanipun aksara *p*, aksara *p* menika malih ewah dados *k*. Tuladha **pinter + (-um-) → puminter → kuminter**. Dene tembung lingga ingkang wiwitanipun saking aksara *b* lajeng pikantuk seselan *-um-*, aksara *b* menika malih ewah dados *g*. Tuladhanipun, **bagus + (-um-) → bumagus → gumagus**.

c) Panambang.

Miturut Sasangka (2001: 56), panambang inggih menika wuwuhan ingkang mapan wonten ing wingking tembung. Panyeratipun kedah rumaket tembung ingkang wonten ing sisih kiwanipun saha mboten kepareng dipunpisah. Wonten ing basa Jawi panambang menika cacahipun kathah, inggih menika *-i*, *-a*, *-e*, *-en*, *-an*, *-na*, *-ana*, *-ane*, saha *-ake*.

Tabel 6. Jinising panambang

No.	Jinis	Wujud	Tuladha
1.	Panambang -i	-i	thuthuk + -i → thuthuki
2.	Panambang -a	-a	turu + -a → turua
3.	Panambang -e	-e	bathuk + -e → bathuke
4.	Panambang -en	-en	guwang + -en → guwangen
5.	Panambang -an	-an	tandur + -an → tanduran
6.	Panambang -na	-na	tutup + -na → tutupna
7.	Panambang -ana	-ana	tulis + -ana → tulisana
8.	Panambang -ane	-ane	jiwit + -ane → jiwitane
9.	Panambang -ake	-ake	pamer + -ake → pamerake

Panambang *-i* ingkang sumambung kaliyan tembung lingga ingkang pungkasanipun *vokal*, panambang *-i* ewah dados *-ni*. Dene tembung lingga ingkang kasara pungkasan menika *vokal i*, aksara menika ewah dados *e*. Tembung lingga ingkang aksara pungkasan menika *vokal u*, aksara menika ewah dados *vokal o*. Langkung cetha mawi tuladha wonten ing ngandhap menika.

Tembung 7. Tembung lingga pikantuk panambang *-i* ingkang ewah

No.	Wujud	Tuladha	Katrangan
1.	-i	tamba + -i → tambani	panambang <i>-i</i> ewah <i>-ni</i>

2.		bali + -i → baleni	pungkasan aksara i ewah e, panambang –i ewah –ni
3.		sapu + -i → saponi	pungkasan aksara u ewah o, panambang –i ewah –ni

Tembung lingga ingkang pungkasaning aksara awujud *vokal* lajeng pikantuk panambang –a, swantenipun kadosta malih dados ya utawi wa. Ananging sanadyan ing pocapanipun kapanjangan swanten y saha w menawi wonten ing panyeratipun mboten prelu kaserat. Langkung cetha kaandharaken wonten ing tuladha menika.

Tabel 8. Tembung lingga pikantuk panambang –a ingkang ewah

No.	Wujud	Tuladha	Katrangan
1.	-a	mari + -a → maria	Pocapanipun kados mariya dipunserat maria
2.		туру + -a → турua	Pocapanipun kados туруwa dipunserat турua
3.		rene + -a → renea	Pocapanipun kados reneya dipunserat renea

Tembung lingga ingkang aksara pungkasan awujud *vokal*, panambang –e menika ewah dados –ne. Dene tembung lingga ingkang aksara pungkasan menika *konsonan* lajeng pikantuk panambang –e, panyeratipun mboten ewah. Panambang –ipun ingkang sumambung kaliyan tembung lingga ingkang aksara pungkasan menika *vokal*, panambang menika ewah dados –nipun. Tembung lingga ingkang aksara pungkasan menika *konsonan* nalika sumambung kaliyan panambang –ipun

menika mboten ewah. Langkung cetha sinerat wonten ing tuladha ngandhap menika.

Tabel 9. Tembung lingga pikantuk panambang *-e* ingkang ewah

No.	Wujud	Tuladha	Katrangan
1.	-e	sega + -e → segane	Panambang -e ewah -ne
2.		tempe + -e → tempene	Panambang -e ewah -ne
3.		tahu + -e → tahune	Panambang -e ewah -ne
4.		sapi + -e → sapine	Panambang -e ewah -ne
5.		kebo + -e → kebone	Panambang -e ewah -ne
6.	-ipun	arta + -ipun → artanipun	Panambang -e ewah -ne
7.		sade + -ipun → sadenipun	Panambang -e ewah -ne
8.		suku + -ipun → sukunipun	Panambang -e ewah -ne
9.		sapi + -ipun → sapinipun	Panambang -e ewah -ne
10.		Solo + -ipun → Solonipun	Panambang -e ewah -ne

Panambang *-en* saged sumambung wonten ing tembung lingga ingkang pungkasaning aksara *vokal* saha *konsonan*. Menawi rumaket wonten ing tembung lingga ingkang gadhah aksara pungkasan *vokal*, panambang *-en* ewah dados *-nen*. Dene menawi tembung lingga menika gadhah aksara pungkasan *konsonan*, panambang *-en* ajeg wujudipun.

Tabel 10. Tembung lingga pikantuk panambang *-en* ingkang ewah

No.	Wujud	Tuladha	Katrangan
1.	-en	waca + -en → wacanen	Panambang -en ewah -nen
2.		tuku + -en → tukunen	Panambang -en ewah -nen
3.		isi + -en → isinen	Panambang -en ewah -nen
4.		sate + -en → satenen	Panambang -en ewah -nen
5.		paro + -en → paronen	Panambang -en ewah -nen

Panambang *-an* nalika sumambung kaliyan tembung ingkang aksara pungkasan menika *vokal* ewah kadosta ing ngandhap menika.

...u + -an → on [ɔn]

...i + -an → en [ɛn]

...e + -an → en [ɛn]

...a + -an → an

Kala mangsanipun tembung lingga ingkang aksara pungkasan *vokal [e]* lajeng pikantuk panambang *-an* namung sumambung tanpa ngewahi wujuding tembung.

Tabel 11. Tembung lingga pikantuk panambang *-an* ingkang ewah

No.	Wujud	Tuladha	Katrangan
1.	-an	pangku + -an → pangkon	Panambang -an → -on
2.		gladhi + -an → gladhen	Panambang -an → -en
3.		gedhe + -an → gedhen	Panambang -an → en

4.		mangsa + -an → mangsan	Panambang -an mboten ewah
5.		gawe + -an → gawean	Panambang -an mboten ewah

Panambang *-na* menawi sumambung kaliyan tembung lingga ingkang aksara pungkasanipun awujud *konsonan*, panambang *-na* menika ajeg wujudipun, ananging kadhang kala panambang *-na* ingkang sumambung kaliyan tembung lingga ingkang wekasanipun awujud *konsonan [n]* saged lira-liru dados *-kna*. Dene nalika tembung lingga ingkang aksara pungkasanipun awujud *vokal*, panambang *-na* menika ewah dados *-kna*. Tembung lingga ingkang aksara wasana menika *vokal [a]* lajeng sumambung kaliyan panambang *-na* wujudipun ajeg *[a]*. Dene panambang *-na* ingkang rumaket kaliyan tembung lingga wusananing aksara menika *vokal [i]* ewah dados aksara *vokal [e]*. Tembung lingga ingkang aksara pungkasan awujud *vokal [u]* ewah dados *[o]* nalika kagandheng kaliyan panambang *-na*.

Tabel 12. Tembung lingga pikantuk panambang *-na* ingkang ewah

No.	Wujud	Tuladha	Katrangan
1.	-na	gawa + -na → gawakna	Panambang -na → -kna Pungkasaning <i>vokal [a]</i> ajeg
2.		tangi + -na → tangekna	Panambang -na → -kna Pungkasaning <i>vokal [i] → [é]</i>
3.		maju + -na → majokna	Panambang -na → -kna Pungkasaning <i>vokal [u] → [o]</i>
4.		sate + -na → satekna	Panambang -na → -kna

5.		jero + -na → jerokna	Panambang –na → -kna
6.		pakan + -na → pakakna	Panambang –na → -kna

Nalika wonten tembung lingga ingkang wusananipun awujud *vokal* lajeng dipunwuwuhi panambang –ana utawi -ane, panambang –ana utawi -ane menika ewah dados –nana utawi -nane. Tembung lingga ingkang gadhah aksara pungkasan *vokal* [i] lajeng dipunwuwuhi panambang –ana utawi -ane, wusananing aksara menika ewah dados [e]. Panambang –ana utawi -ane ingkang rumaket kaliyan tembung lingga ingkang wusananing aksara *vokal* [u] aksara *vokal* menika malih dados [o].

Tabel 13. Tembung lingga pikantuk panambang –ana ingkang ewah

No.	Wujud	Tuladha	Katrangan
1.	-ana	tata + -ana → tatanana	Panambang –ana → -nana
2.		tari + -ana → tarenana	Panambang –ana → -nana Pungkasaning <i>vokal</i> [i] → [e]
3.		laku + -ana → lakonana	Panambang –ana → -nana Pungkasaning <i>vokal</i> [u] → [o]
4.		ombe + -ana → ombenana	Panambang –ana → -nana
5.		kendho + -ana → kendhonana	Panambang –ana → -nana
6.	-ane	para + -ane → paranane	Panambang –ane → -nane
7.		pati + -ane →	Panambang –ane → -nane

		patenane	Pungkasaning <i>vokal</i> [i] → [e]
8.		tuku + -ane → tukonane	Panambang -ane → -nane Pungkasaning <i>vokal</i> [u] → [o]
9.		pepe + -ane → pepenane	Panambang -ane → -nan
10.		kendho + -ane → kendhonane	Panambang -ane → -nane

Panambang *-ake* menawi dipunginakaken kangge wuwuhan basa krama ewah dados *-aken*. Tembung lingga ingkang pungkasanipun aksara awujud *vokal* dipunwuwuhi panambang *-ake*, ewah dados *-kake*. Panambang krama *-aken* ugi makaten. Nalika panambang krama *-aken* rumaket wonten ing tembung lingga ingkang wusananing aksara *vokal*, panambang *-aken* ewah dados *-kaken*. Panambang *-ake* utawi *-aken* nalika sumambung kaliyan tembung lingga ingkang aksara pungkasan *vokal* [u], aksara *vokal* menika ewah dados [o]. Dene tembung lingga ingkang wusananing aksara awujud *vokal* [i] lajeng dipunwuwuhi panambang *-ake* utawi *-aken*, wusananing aksara *vokal* ing tembung lingga ewah dados [e]. Kadhang kala panambang *-ake* ingkang sumambung wonten ing tembung lingga dipunwancah dados *-ke*, ananging panambang *-aken* mboten saged dipunwancah dados *-ken*. Langkung cetha dipunandharaken wonten ing tuladha menika.

Tabel 14. Tembung lingga pikantuk panambang *-ake* ingkang ewah

No.	Wujud	Tuladha	Katrangan
1.	-ake	teka + -ake → tekakake	Panambang -ake → -kake

2.		paku + -ake → pakokake	Panambang – ake → -kake Pungkasaning <i>vokal</i> [u] → [o]
3.		rame + -ake → ramekake	Panambang – ake → -kake
4.		wedi + -ake → wedekake	Panambang – ake → -kake Pungkasaning <i>vokal</i> [i] → [e]
5.		kendho + -ake → kendhokake	Panambang – ake → -kake
6.	-aken	beta + -aken → betakaken	Panambang – aken → -kaken
7.		wungu + -aken → wungokaken	Panambang – aken → -kaken Pungkasaning <i>vokal</i> [u] → [o]
8.		sare + -aken → sarekaken	Panambang – aken → -kaken
9.		cobi + -aken → cobekaken	Panambang – aken → -kaken Pungkasaning <i>vokal</i> [i] → [e]
10.		kendho + -aken → kendhokaken	Panambang – aken → -kaken
11.	-ake	utang + -ake → utangake → utangke	Panambang – ake → -ke

d) Wuwuhan Sesarengan

Wuwuhan sesarengan menika wuwuhan ingkang awujud ater-ater saha panambang ingkang sumambung wonten ing tembung lingga kanthi sesarengan (Sasangka, 2001 : 75). Wuwuhan sesarengan menika kaperang dados kalih, inggih menika wuwuhan sesarengan rumaket saha wuwuhan sesarengan renggang.

Tabel 15. Jinising wuwuhan sesarengan

No.	Jinis	Wujud	Tuladha
1.	Wuwuhan sesarengan rumaket	ka-an	ka- + lepat + -an → kalepatan ka- + sugih + -an → kasugihan ka- + bisa + -an → kabisan ka- + amba + -an → kamban ka- + laku + -an → kalakon
2.		ke-en	ke- + kandel + -en → kekandelen ke- + abot + -en → kaboten ke- + ireng + -en → kirengen
		ken-en	kem- + pinggir + -en → keminggiren ken- + dhodhok + -en → kendhodhoken keng- + wetan + -en → kengetanen keny- + cucuk + -en → kenyucuken
3.		pan-an	pa- + adu + -an → padon pa- + karya + -an → pakaryan pang- + urip + -an → panguripan pan- + tutup + -an → panutupan
4.		pra-an	pra- + tapa + -an → pratapan pra- + jani + -an → prajanjen
5.	Wuwuhan sesarengan renggang	n-i	m- + paku + -i → makoni m- + bungkus + -i → mbungkusi n- + tetep + -i → netepi n- + jambak + -i → njambaki ng- + kathok + -i → ngathoki ng- + goreng + -i → nggorengi ny- + cukup + -i → nyukupi ny- + sebar + -i → nyebari
6.		n-a	m- + bukak + -a → mbukaka n- + tuku + -a → nukua

			ng- + ilang + -a → ngilanga ny- + cuwil + -a → nyuwila
7.		n-e	m- + lebu + -e → mlebune n- + joged + -e → njogede
8.		n-ake	m- + babar + -ake → mbabarake n- + tuku + -ake → nukokake n- + jaga + -ake → njagakake ng- + lunga + -ake → nglungokake ny- + cekel + -ake → nyekelake
9.		n-ana	ng- + liwat + -ana → ngliwatana ny- + cedhak + -ana → nyedhakana
10.		dak-i kok-i di-i	dak- + tangsi + -i → daktangisi kok- + tangis + -i → kaktangisi di- + tangis -i → ditangisi
11.		dak-ake kok-ake di-ake	dak- + sebar + -ake → daksebarake kok- + tandur + -ake → kaktandurake di- + sapu + -ake → disapokake
12.		di-i	di- + tulis + -i → ditulisi

2) Tembung Rangkep (Reduplikasi)

Tembung rangkep inggih menika tembung ingkang dipunrangkep, saged kanthi sebagean utawi karangkep wetah. Wonten ing basa Jawi, tembung rangkep menika kaperang dados tiga, inggih menika *dwipurwa*, *dwilingga* saha *dwiwasana* (Sasangka, 2001: 90).

a) Dwipurwa

Dwipurwa menika dumados saking tembung ingkang wanda kapisan dipunrangkep. tegesipun, ingkang dipunrangkep inggih menika purwanipun tembung lingga. Tuladhanipun kaandharaken wonten ing ngandhap menika.

Laku → **la + laku** → **lalaku** → **lelaku**

Reged → **re + reged** → **rereged**

Tuku → **tu + tuku** → **tutuku** → **tetuku**

Tembung dwipurwa ingkang kadamel saking purwanipun wanda awujud aksara *vokal* [a] asiling ingkang karangkep ewah dados [e], [u] ewah dados [ê].

b) Dwilingga

Tembung dwilingga inggih menika tembung lingga ingkang dipunrangkep. Anggenipun ngrangkep tembung menika wonten ingkang wetah, wonten ugi ingkang dipunrangkep mawi ewah-ewahaning swanten ingkang asring kasebut dwilingga salin swara.

watuk → **watuk-watuk** (dwilingga)

watuk → **wotak-watuk** (dwilingga salin swara)

celuk → **celuk-celuk** (dwilingga)

celuk → **celak-celuk** (dwilingga salin swara)

c) Dwiwasana

Dwiwasana menika tembung ingkang ngrangkep pungkasaning tembung lingga. Tegesipun wanda wonten ing pungkasaning tembung lingga ingkang karangkep. Tuladhanipun wonten ing ngandhap menika.

Cenges → **cengesnges** → **cengenges**

Cekak → **cekakkak** → **cekakak**

3) Tembung Camboran

Sasangka (2001 : 95) nerangaken bilih tembung camboran utawi tembung majemuk inggih menika tembung kalih utawa langkung ingkang dipungandheng

dados setunggal saengga tembung kala wau dados tembung enggal ingkang gadhah teges enggal ugi. Tegesipun enggal inggih menika teges saking tembung camboran menika beda kaliyan teges tembung lingganipun. Jinising tembung camboran menika wonten kalih, inggih menika camboran wetah kaliyan camboran tugel.

Camboran wetah inggih menika tembung camboran ingkang asalipun saking tembung-tembung ingkang wetah lajeng dipungandheng. Tuladhanipun kados makaten.

Lare + angon → lareangon

Tepa + slira → tepaslira

Tindak + tanduk → tindaktanduk

Raja + lele → rajalele

Camboran tugel inggih menika tembung camboran ingkang dumados saking tembung wetah kaliyan tembung wacahan utawi dipunsebut wacahan sesisih. Utawi saged ugi dumados saking tembung wacahan kaliyan tembung wacahan ingkang kagandheng, dipunsebut wacahan kabeh. Tuladhanipun kaandharaken wonten ing ngandhap menika.

Wacahan sesisih : **bolu + emprit → bolumprit**

Wacahan kabeh : **idu + abang → dubang**

3. *Faktor* (prakawis) ingkang Ndayani kalepatan

Kalepatan panyerating tembung ingkang asring kapanggihaken tamtu kemawon wonten prakawis ingkang nyebabaken kalepatan. *Faktor* menika kaandharaken ing ngandhap.

a. *Interferensi*

Miturut Weinreich wonten ing Hastuti, (2003: 33) *interferensi* saged kadadosan nalika tiyang menika ngginakaken kalih basa utawi langkung saengga tiyang menika saged nindakaken *penyimpangan* ingkang dados *interferensi*. *Faktor* ingkang nyebabaken *interferensi* basa menika maneka warni. *Faktor* sosiologis kadosta yuswa tiyang nalika sinau basa, kahanan nalika sinau basa, kesagedan siswa ingkang sinau basa saha lingkungan ingkang dwibahasawan.

Interferensi menika kapantha dados kalih, inggih menika 1) *interferensi* ing babagan leksikal saha 2) *interferensi* ing babagan tata basa. Wonten ing dhaerah Jawa kathah kapanggihaken *interferensi* ing masyarakat. Tuladhanipun wonten ing ukara menika, “ Upacara dusun menika minangka wujud *syukur* dhumateng Gusti saengga *hasil* panen menika sae.” Panganggening tembung-tembung menika wonten saking tiyang ingkang nguwaosi kalih basa. Wonten ing perangan tata basa, *interferensi* asring kapanggihaken kados makaten, “masyarakat desa *dikumpulaken* dening Bapak Dukuh.”

Jinising *interferensi* ing tata basa menika miturut Weinreich wonten ing Hastuti (2003: 41) kaperang dados 3, inggih menika 1) owahing *morfem* inggih menika panganggening *morfem* x ingkang dipunginakaken nalika micara utawi nyerat nginakaken *morfem* y. 2) gegayutanipun tata basa, inggih menika panganggening unsur-unsur tata basa x ing sajroning basa y wonten ing tuturan basa. 3) ewahing fungsi morfem asli.

b. *Kekhilafan* (mboten dipunsengaja)

Hastuti (2003: 80) ngandharaken bilih *kekhilafan* inggih menika sikap keliru ngginakaken norma basa. Saged amargi lepat mocapaken, utawi lepat panyerating basa amargi kirang tliti. Kalepatan menika saged dipuntindakaken nalika anggenipun micaraa utawi nyerat kesesa, kirang fokus, utawi *faktor* sanesipun wonten ing sedaya masarakat, mliginipun wonten ing siswa.

Kalepatan menika menawi wonten ing satunggaling tembung lumrahipun mboten uwal tebig saking tembung aslinipun. Amargi kalepatan menika mboten nedahaken bilih siswa mboten mangertos, kalepatan amargi *khilaf* menika tegesipun tiyang ingkang nindakaken kalepatan menika mangertos basa utawi tembung ingkang leres.

B. Panaliten ingkang Jumbuh

Panaliten ingkang badhe dipunlampahi menika jumbuh kaliyan panaliten sanes. Panaliten ingkang jumbuh menika kaandharaken wonten ing ngandhap menika.

1. Panaliten “ *Kalepatan Fonologi saha Morfologi Basa Jawi ing Subtitle Film Korea Spy Girl*”, dening Nugraheni Sri Purwanti 2013. Panaliten Nugraheni saha panaliten ingkang badhe kalampahan menika sami babagan analisis ingkang dipuntliti, inggih menika kalepatan *fonologis* saha kalepatan *morfologis*. Ingkang mbedakaken panaliten menika ketingal saking objek panaliten. Menawi dipuntingali saking irah-irahanipun objek panaliten ingkang dipuntliti dening Nugraheni menika *Subtitle Film Korea Spy Girl* dene panaliten

- menika nliti babagan asiling panyerating karangan siswa kelas X IPA 2 SMA N 1 Pundong.
2. Panaliten “*Analisis Kesalahan Berbahasa Jawa pada Karangan Persuasi Siswa Kelas XI Jurusan Bahasa SMA N 10 Purworejo Tahun Ajaran 2012/2013*”, dening Umi Makmuroh 2014. Ingkang ndadosaken panaliten Makmuroh jumbuh kaliyan panaliten ingkang badhe kalampahan wonten ing analisis kalepatan basa saha *objek* panaliten ingkang awujud *karangan* siswa. Sinaosa makaten, wonten bedanipun antawisipun panaliten Makmuroh saha panaliten menika. Bedanipun mapan wonten ing *objek* panaliten saha analisis panaliten. *Objek* panaliten Makmuroh menika *karangan persuasi* siswa kelas XI jurusan Bahasa SMA N 10 Purworejo, dene *objek* panaliten menika asiling karangan basa Jawi siswa kelas X IPA 2 SMA N 1 Pundong. Analisis ing salebeting panaliten Makmuroh menika babagan kalepatan basa Jawi, dene ingkang dipuntliti panaliten menika ing perangan kalepatan *fonologis* saha *morfologis*.
3. Jurnal kanthi irah-irahan “*Kesalahan Pemilihan Kata pada Karangan Deskripsi Siswa Kelas VIII SMP Muhammadiyah 1 Surakarta*”, dening Miftahudin 2012. Jinising panaliten menika sami, inggih menika panaliten *deskriptif*, ingkang ngrembag babagan kalepatan basa wonten ing karangan siswa. Bedanipun panaliten Miftahudin kaliyan panaliten menika wonten ing jinising analisis ingkang dipuntliti. Panaliten Miftahudin ngrembag kalepatan basa ingkang gayut kaliyan pamilihing tembung, dene panaliten menika nliti kalepatan basa ingkang gayut kaliyan *fonologis* saha *morfologis*.

C. Nalaring Pikir

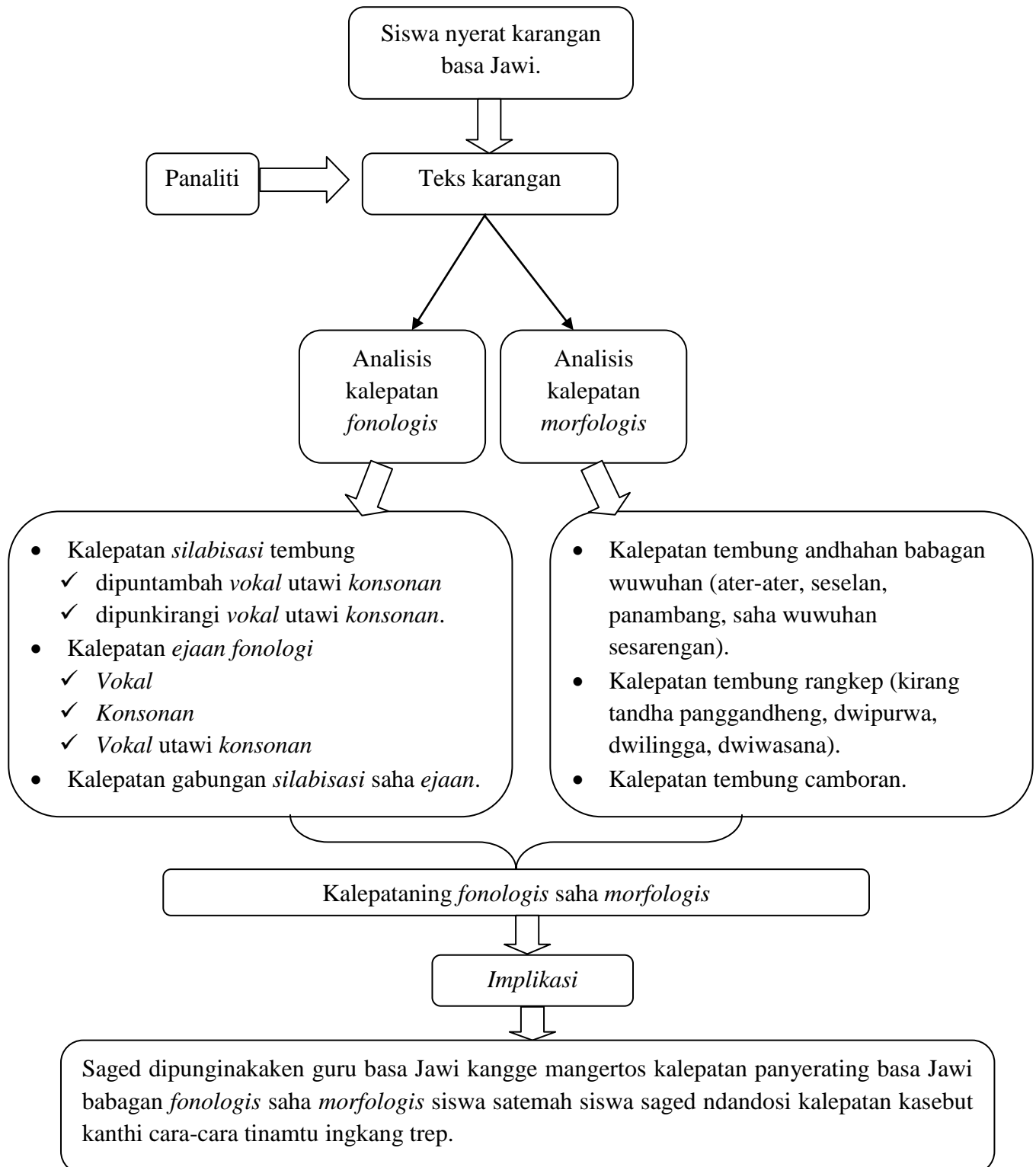
Kalepatan panyerating tembung menika wonten kalih, inggih menika kalepatan *fonologis* saha *morfologis*. Kalepatan *fonologis* panyerating *silabisasi* saha *ejaan vokal* saha utawi *konsonan*. Kalepatan *morfologis* menika gayut kaliyan tembung andhahan, tembung camboran utawi tembung *pemajemukan*. Kalepatan panyerating tembung saged dipuntindakaken dening sinten kemawon, mliginipun siswa. Kalepatan ingkang dipuntindakaken dening siswa wonten ingkang mboten dipunsengaja, kirangipun seserepan siswa bab basa Jawi. Kalepatan sanesipun ugi wonten amargi caranipun siswa nglafalaken saha *interferensi* utawi panganggening tetembungan basa sanesipun.

Salah satunggaling cara kangge ngirangi kalepatan panganggening basa inggih mawi *analisis* kalepatan. kanthi *analisis* menika saged dipunmangertosi kalepatan ingkang dipundamel siswa, jinising kalepatan, saha prakawis ingkang nyebabaken kalepatan. sasampunipun dipunpanggihaken kalepatan panyerating basa wonten ing asiling karangan siswa, lajeng dipunkelompokakenmiturut bidangipun. Pungkasan dipundudut kalepatan ingkang dipundamel siswa. salajengipun, dipunkajengaken kalepatan wau mboten dipunambali malih.

Supados langkung gampang dipunmangertosi, bagan nalaring pikir saged dipungambaraken ing ngandhap menika.

Gambar 1. Bagan Kerangka Pemikiran

BAB III

CARA PANALITEN

A. Jinising Panaliten

Panaliten menika kalebet wonten ing panaliten deskriptif kanthi objek asiling panyerating karangan siswa. Panaliten menika madosi kalepatan *fonologis* saha *morfologis* wonten ing panyerating siswa kelas X IPA 1 SMA N Pundong. Wonten ing panaliten menika, panaliti badhe ngandharaken jinising kalepatan *fonologis* saha *morfologis*, wujuding kalepatan *fonologis* saha *morfologis*, ngleresaken kalepatan *fonologis* saha *morfologis* ingkang samangke dipunpanggiaken, saha manggiaken prakawis ingkang nyebabaken kalepatan.

B. Sumber Data Panaliten

Data wonten ing panaliten menika awujud tembung-tembung ingkang lepat perangan *fonologis* saha *morfologis* basa jawi wonten ing panyerating siswa kelas X SMA N Pundong. Data menika dipunpendhet amargi wonten ing panyerating siswa kelas X menika basa ingkang dipunginakaken basa jawi, ananging taksih kathah kalepatan-kalepatan basa, mliginipun ing perangan *fonologis* saha *morfologis*. Dene sumber datanipun awujud sedaya tembung-tembung ingkang wonten ing panyerating karangan siswa kelas X SMA N Pundong. Wonten ing asiling panyerating karangan siswa menika basa ingkang dipunginakaken inggih menika basa krama kaliyan basa ngoko. Panyerating tembung-tembung wonten ing asiling karangan siswa menika taksih wonten ingkang lepat basanipun, mliginipun babagan *fonologi* saha *morfologi*. Sedaya

kalepatan babagan panyerating *fonologis* saha *morfologis* ingkang kapanggihaken wonten ing panyerating karangan siswa menika ingkang dipundadosaken sasaran panaliten.

C. Caranipun Ngempalaken Data Panaliten

Wonten ing panaliten-panaliten, kathah cara panaliti anggenipun mundhut data utawi ngempalaken data. Dene caranipun ngempalaken data ing panaliten menika kanthi teknik maos saha nyathet kangge manggihaken kalepatan panyerating *fonologis* lan *morfologis* saha kanthi cara wawancara kangge mangertosi prakawis ingkang nyebabaken kalepatan panyerating tembung.

Panaliti maos sedaya tembung-tembung ingkang wonten ing panyerating karangan basa jawi siswa kelas X IPA 2 SMA N Pundong. Ancasipun inggih menika kangge manggihaken kalepatan tembung-tembung ingkang sampun dipun waos. Sasampunipun manggihaken kalepatan, *reduksi data* inggih menika milih tembung-tembung ingkang lepat perangan *morfologis* minangka data. Mangertos saha ngandharaken jinising kalepatan saking data kala wau. Cara saklajengipun inggih menika nyathet, inggih menika data ingkang sampun wonten dipuncathet wonten ing kertu data. Kertu data dipunginakaken kangge nggampilaken panaliti anggenipun mantha-mantha data. Saking kartu data menika, panaliti saged analisis kalepatan *morfologis* miturut jinising kalepatan.

Cak-cakanipun ngempalaken data panaliten inggih menika:

1. Nyamektakaken sumbering data panaliten ingkang awujud karangan basa jawi siswa kelas X IPA 2 SMA N Pundong,

2. maos kanthi tliti sedaya ukara lan tetembungan ing karangan basa jawi siswa kelas X IPA 2 SMA N Pundong,
3. *reduksi data*, inggih menika milih data ingkang lepat ing perangan *fonologis* saha *morfologis* kanthi cara dipuncathet. Tembung-tembung ingkang sampun leres mboten dipunginakaken,
4. *pengklasifikasian data*, inggih menika nglebetaken data wonten ing kertu data, lajeng dipunklasifikasi miturut jinising kalepatan *fonologis* saha *morfologis*.

D. Pirantining Panaliten

Piranti utawi sarana panaliti pikantuk panaliten dipunwiwiti saking manggihaken tembung-tembung ing perangan *fonologis* saha *morfologis* ingkang lepat, saklajengipun mangertosi saha ngandharaken jinising kalepatan *fonologis* saha *morfologis*. Sedaya ingkang dipunpanggihi menika dipuncathet wonten ing kertu data. Saking kertu data ingkang sampun kacathet menika, saklajengipun dipunpantha-pantha miturut jinising kalepatan *fonologis* saha *morfologis*. Data menika dipunanalisis adhedhasar teori ingkang jumbuh. Wonten ing panaliten menika, teori ingkang jumbuh kangge nganalisis data inggih menika teori analisis basa mliginipun ing perangan *fonologis* saha *morfologis*. Dene kertu data ingkang dipunginakaken kaodsta wonten ing tuladha menika.

No. Data	01
Sumber Data	(D1-U2)
Data	Penza menika <u>dipun wonten aken</u> ing hall SMA N 1 Pundong.
Analisis	Kalepatan <i>Morfologis</i> :

	<p>Kalepatan panyerating tembung <u>dipun wonten aken</u>.</p> <p>Panyerating tembung ingkang leres inggih menika <u>dipunwontenaken</u>. Miturut <i>ejaan</i> ingkang dipunsampurnakaken saha miturut teori <i>morfologis</i>, tembung lingga ingkang kawuwuhan menika dipunsambung.</p>
--	---

Gambar 1. Kertu Data

Katrangan:

No. Data : angka ingkang dipunginakaken kangge nengeri urutaning tembung ingkang lepat adhedhasar jinising kalepatan.

Sumber data : D1 menika tegesipun data no setunggal, inggih menika asiling panyerating karangan siswa kapisan. U2 menika ukara no kalih ingkang dipunserat wonten ing data kapisan.

Data : tembung-tembung ingkang lepat miturut pandom *fonologis* saha *morfologis* wonten ing setunggal ukara.

Analisis : analisis kalepatan *fonologis* saha *morfologis* ingkang kapanggihaken wonten ing satunggal ukara.

E. Caranipun Nganalisis Data

Analisis kalepataning *fonologis* saha *morfologis* ingkang pinanggih wonten ing ukara/ tembung kanthi cara analisis *deskriptif* kualitatif. Miturut Sudaryanto (1992: 62) analisis *deskriptif* inggih menika panaliten basa adhedhasar fakta-fakta kasunyatan saking data. Analisis *deskriptif kualitatif* tegesipun *data-data* ingkang dipuntliti saha asiling panaliten menika awujud *deskripsi*, sanes awujud angka-angka. Dene panaliten menika ngandharaken babagan wujuding

kalepatan *fonologis* saha *morfologis* ingkang kapanggihaken wonten ing panaliten saha prakawis ingkang nyebabaken kalepatan. Caranipun nganalisis data kados ing ngandhap menika.

1. Maos data ingkang dados panaliten. Dene ing panaliten menika data ingkang dipunwaos asiling panyerating karangan siswa kelas X IPA 2 SMA N 1 Pundong saha asiling wawancara dening siswa ngengingi babagan prakawis ingkang ndayani kalepatan panyerating tembung.
2. *Reduksi data*, inggih menika nyaring data ingkang kalebet wonten ing panaliten dipuncathet kanthi cara alih tulis. Data asli saking panaliten menika awujud seratan tangan siswa, ingkang kalebet wonten ing data panaliten saklajengipun dipunalih tulis wonten ing seratan komputer. Data ugi awujud rekaman wawancara lajeng dipunalih tulis wonten ing seratan komputer. Dene data ingkang mboten kalebet ing panaliten mboten prelu dipunalih tulis.
3. *Analisis data* kanthi cara mantha-mantha *data*. Panaliten menika nliti babagan kalepatan *fonologis* saha *morfologis* ingkang wonten ing asiling panyerating siswa kelas X IPA 2 SMA N 1 Pundong. Kalepatan *fonologis* menika gayut kaliyan *silabisasi* saha *ejaan*. *Silabisasi* nliti babagan panyerating pamedhoting wanda saha panyerating wanda ingkang dipunwuwuhi utawi dipun tambahi saha dipunkirangi *vokal* saha *konsonan*. *Ejaan* menika gayut kaliyan panganggening *vokal* saha *konsonan*. Kalepatan *morfologis* menika gayut kaliyan kalepatan pandhapuking tembung, inggih menika *proses morfologis*. Kalepatan *morfologis* antawisipun kalepatan babagan *proses* wuwuhan, tembung rangkep, saha tembung camboran. Data

ingkang dipunanalisis perangan kalepatan *fonologi* saha *morfologi*, saklajengipun kapantha-pantha miturut jinising kalepatan ingkang kalebetaken wonten ing *tabel analisis data*. panaliten menika ugi madosi prakawis ingkang ndayani kalepatan panyerating tembung, data ingkang awujud wawancara menika dipunpantha-pantha miturut jinising prakawis lajeng kalebetaken wonten ing *tabel analisis data*.

Tabel 16. Tabel analisis data

No.	Tuturan	Jinising kalepatan basa											Andharan
		Fonologis							Morfologis				
		Silabisasi				Ejaan			Sil. & Ej.	Tata tembung			
		(+) V	(+) K	(-) V	(-) K	PV	PK	PV&PK		W	R	C	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14

Katrangan :

- (+) V : dipuntambahi vokal   P V : panyerating vokal
 (+) K : dipuntambahi konsonan   P K : panyerating konsonan
 (-) V : dipunkirangi vokal   W : wuwuhan
 (-) K : dipunkirangi konsonan   R : reduplikasi (tembung rangkep)
 Sil. & Ej. : silabisasi dan ejaan   C : tembung camboran

F. Uji Validitas saha Reliabilitas Data

Panaliten menika anggenipun ngesahaken *data* ngginakaken uji *validitas* saha *reliabilitas*. Uji validitas data ingkang dipunginakaken panaliti wonten ing panaliten menika ngginakaken *triangulasi teori* saha *expert judgment*. *Triangulasi*

teori inggih menika uji *validitas data* kanthi cara ngolah *data* mawi teori-teori ingkang gayut kaliyan data ingkang dipuntliti. Dene wonten ing panaliten menika teori ingkang dipunginakaken gayut kaliyan *fonologi* saha *morfologi*. *Expert judgment* inggih menika uji *validitas data* mawi pamanggih saking tiyang sanes ingkang ahli wonten ing *bidang* ingkang dipuntliti. Tegesipun tiyang ingkang ahli wonten ing panaliten menika dosen pembimbing.

Uji *reliabilitas data* dipunginakaken kangge ngasilaken data ingkang ajeg. Reliabilitas data ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika reliabilitas intrarater. Reliabilitas intrarater menika ngamati saha maos subjek panaliten kanthi cara dipunambali dumugi pikantuk data ingkang ajeg.

BAB IV

ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN

A. Asiling Panaliten

Asil saking panaliten menika nedahaken wujud kalepatan *fonologis* saha *morfologis* ing karangan basa Jawi siswa kelas X IPA 2 SMA N 1 Pundong, saha ngandharaken babagan prakawis ingkang ndayani siswa nindakaken kalepatan menika. Kalepatan ingkang dipunpanggihaken nalika nliti kalamangsanipun boten namung setunggal bab, ananging saged ugi ngemot langkung saking setunggal kalepatan ingkang medal saking *fonologis* utawi *morfologis*. Pramila panaliten ingkang dipunrembag inggih menika babagan kalepatan tembung ingkang jumbuh kalihan panaliten menika. Asiling panaliten dipunandharaken wonten ing tabel ing ngandhap menika.

Tabel 17. Kalepatan *fonologis* saha prakawis ingkang ndayani kalepatan ing karangan siswa kelas X IPA 2 SMA N 1 Pundong.

<i>Fonologis</i>				
No.	Jinising Kalepatan	Data	Indikator	Prakawis ingkang Ndayani
1.	Kalepatan <i>silabisasi</i> tembung ingkang dipuntambah <i>vokal</i> utawi <i>konsonan</i> .	Njebluge gunung kelud kinten-kinten wekdal sewelas ndalu . (XA-D25: 02)	Panyerating <i>silabisasi</i> tembung ingkang dipuntambah <i>konsonan</i> {n} ndamel → damel (+) <i>konsonan n</i> Daya swara (n).	Nyelarasaken pocapanipun.

2.	Kalepatan <i>silabisasi</i> tembung ingkang dipunkirangi vokal utawi konsonan .	Gempa punika anggadhai kekuatan 5,9 sr ingkang pusatipun wonten ing Bantul, Yogyakarta. (XA- D08: U08)	Panyerating <i>silabisasi</i> tembung ingkang dipunkirangi <i>konsonan</i> {h} anggadhai → anggadha hi (-) <i>konsonan</i> h kekuatan → keku w atan (-) <i>konsonan</i> w leksem <i>konsonan</i> (h) & (w)	Nyelarasaken pocapanipun.
3.	Kalepatan <i>fonologi</i> <i>ejaan vokal</i>	Kadadean menika ngakibataken 6.234 tiyang ingkang sedo . (XA-D08: 10)	Panyerating tembung <i>ejaan vokal</i> /a/ dipunserat /o/ sedo → seda <i>Vokal</i> /a/ dipunpocapaken /ɔ/ dipunarani <i>vokal</i> /o/ dening siswa.	Kerancuan <i>fonem</i> . Siswa boten saged mbedakaken panganggening <i>vokal</i> /a/ utawi /o/.
4.	Kalepatan <i>fonologi</i> <i>ejaan konsonan</i> .	Para warga pada bakar-bakar kanggo nunggu wektu taun baru. (XA-D05: 03)	Panyerating tembung <i>ejaan konsonan</i> /dh/ dipunserat /d/ pada → pad ha	Kerancuan <i>fonem</i> . Siswa boten saged mbedakaken panganggening <i>konsonan</i> /d/ utawi /dh/

5.	Kalepatan <i>fonologi</i> <i>ejaan vokal</i> & <i>konsonan</i>	Wonten ing mriko suasananipun rame lan padha bungah. (XA-D12: 05)	Panyerating tembung <i>ejaan</i> <i>vokal</i> /a/ dipunserat /o/ mriko → mrika. Panyerating tembung <i>ejaan</i> <i>konsonan</i> /w/ dipunserat /u/ suasana → swasana Leksem <i>konsonan</i> {w}	Kalepatan tembung mriko dipunsebabaken amargi <i>kekhilafan</i> . Siswa sampun saged mbedakaken panganggening <i>vokal</i> /a/ utawi /o/. Kalepatan tembung suasananipun amargi lepat tembung lingganipun.
6.	Kalepatan <i>silabisasi</i> & <i>ejaan</i> .	Jembatan menika miring keging toyo saking lepen opak ingkang kebak amargi jawah wau daluh. (XA-D04:03)	Panyerating tembung <i>ejaan</i> <i>vokal</i> /a/ dipunserat /o/ Kulo → kula <i>Vokal</i> /a/ dipunpocapaken /ɔ/ dipunarani /o/ dening siswa. Panyerating <i>silabisasi</i> tembung ingkang dipunkirangi <i>konsonan</i> {g} keging → kenging (-) <i>konsonan</i> n	Kalepatan panyerating tembung kula amargi nyelarasaken pocapanipun. Kalepatan panyerating tembung anggen amargi boten dipunsengaja Anggenipun nyerat kesesa.

Tabel ing nggiling menika nedahaken kalepatan *fonologis* ingkang

kapanggihaken wonten ing asiling karangan siswa kelas X SMA N 1 Pundong ugi

prakawis ingkang ndayani siswa nindakaken kalepatanipun. Kalepatan *fonologis* ingkang kapanggihaken babagan panyerating tembung saha *ejaan*. Kalepatan ingkang gayut kaliyan panyerating tembung ingkang kapanggihaken wonten ing panaliten menika wonten kalih, inggih menika kalepatan panyerating tembung ingkang dipuntambah *konsonan* saha kalepatan panyerating tembung ingkang dipunkirangi *konsonan*. Kalepatan panyerating tembung ingkang dipuntambah *konsonan* antawisipun (+) n, (+) m, (+) g, (+) h, dene prakawis ingkang ndayani kalepatan menika amargi nyelarasaken pocapanipun, lepat amargi boten dipunsengaja, saha amargi *interferensi* basa. Kalepatan panyerating tembung ingkang dipunkirangi *konsonan* menika wonten (-) h, (-) g, (-) k, (-) w, (-) y, prakawis ingkang ndayani kalepatan menika amargi lepat tembung lingganipun, lepat amargi boten dipunsengaja, saha amargi nyelarasaken pocapanipun.

Kalepatan *fonologis* ingkang kapanggihaken wonten ing panaliten gayut kaliyan *ejaan* antawisipun a) kalepatan *vokal*, b) kalepatan *konsonan* c) kalepatan *vokal* saha *konsonan*. Kalepatan *ejaan vokal* /a/ dipunserat e, /a/ dipunserat o, /e/ dipunserat a, /u/ dipunserat a, /a/ dipunserat u, /i/ dipunserat e, /u/ dipunserat o, dene prakawis ingkang ndayani kalepatan kasebat antawisipun amargi boten dipunsengaja utawi nyelarasaken pocapanipun. Kalepatan *ejaan konsonan* /d/ dipunserat t, /n/ dipunserat l, /w/ dipunserat u, /l/ dipunserat k, /g/ dipunserat k, /d/ dipunserat dh, /dh/ dipunserat d, /t/ dipunserat th, /th/ dipunserat t prakawis ingkang ndayani kalepatan menika dipunsebabaken nyelarasaken pocapanipun, boten dipunsengaja dening siswa, utawi lepat tembung lingganipun.

Panaliten menika ugi manggihaken kalepatan ingkang gayut kaliyan *silabisasi* saha *ejaan* wonten ing satunggaling ukara. Kalepatanipun inggih menika a) panyerating *silabisasi vokal* /a/ ingkang dipunserat /o/ lan *ejaan konsonan* ingkang dipunkirangi *konsonan* (-) g; b) *silabisasi* panyerating *konsonan* /d/ ingkang dipunserat /dh/, *ejaan konsonan* ingkang dipunkirangi (-) y; c) kalepatan *silabisasi* panyerating *vokal* /a/ ingkang dipunserat /o/, kalepatan *ejaan* ingkang dipunkirangi *konsonan* (-) w. kalepatan ingkang gayut kaliyan *silabisasi* saha *ejaan* menika dipunsebabaken amargi kerancuan fonem, lepat tembung lingganipun, saha nyelarasaken pocapanipun. Kalepatan *silabisasi* saha *ejaan* ingkang sesarengan kapanggihaken wonten ing satunggal ukara.

Tabel 18. Kalepatan *morfologis* saha prakawis ingkang ndayani kalepatan ing karangan siswa kelas X IPA 2 SMA N 1 Pundong.

<i>Morfologis</i>				
No.	Jinising Kalepatan	Data	Indikator	Prakawis ingkang Ndayani
1.	Tembung andhahan	Acara <u>dipun isi</u> pengajian, shalawatan, hadrah lan sanes-sanesipun. (XA-D03:U02)	Tata panyerating tembung andhahan ingkang dipunpisah ater-ateripun. <u>Dipun isi</u> → <u>dipunisi</u> Nalika kasuwun ngambali nyerat malih, anggenipun nyerat siswa sampun leres.	<i>Kekhilafan</i>

		<p>Rabu enjing jam 06.30 wonten ing daerah watu, Malang Jawa Timur ingkang wonten kadadean <u>kacilakaan</u> bis kang sampun nabrak omahipun warga ingkang wonten pinggir dalan gedhe. (XA-D27:U01)</p>	<p>Tata panyerating tembung andhahan sesarengan ingkang lepat panambangipun.</p> <p>Kacilakaan → kacilakan</p> <p>Siswa badhe nyerat tembung <i>kecelakaan</i> ngginakaken basa Jawi.</p>	<i>Interferensi</i>
		<p>Penza menika <u>dipun wonten aken</u> ing hall SMA N 1 Pundong. (XA-D01:U02)</p>	<p>Panyerating wuwuhan sesarengan ingkang dipunpisah tembung lingga kaliyan ater-ater saha panambangipun <u>Dipun wonten aken</u> → <u>dipunwobotente naken</u></p> <p>Kalepatan panyerating tembung menika amargi kesesa anggenipun nyerat.</p>	<i>Kekhilafan</i>

2.	Tembung camboran	Pateng srawut <u>uwong-uwong</u> podho pingin weroh kedadean meniko. (XA-27: 12)	Panyerating tembung camboran ingkang lepat tembung lingganipun. Uwong-uwong → wong-wong Tembung lingga ingkang leres menika wong .	Lepat tembung lingganipun
----	------------------	--	---	---------------------------

Kalepatan *morfologis* ingkang kapanggihaken wonten ing panaliten menika kaandharaken ing tabel data ing nginggil. Tabel data nedahaken kalepatan babagan tembung wuwuhan saha tembung camboran. Tembung wuwuhan ingkang lepat ing panaliten menika babagan proses pandhapuking tembung ater-ater (di-) / (dipun-) ingkang dipunpisah kaliyan tembung lingganipun. Panambang (-ipun) ingkan boten gandheng kaliyan tembung lingga, (-ipun) ingkang boten *koheren* kaliyan tembung lingganipun, (-ake) ingkang lepat panyerating panambangipun. Wuwuhan sesarengan (ka-an) ingkang lepat panyerating panambangipun, (sa-ing) ingkang lepat anggenipun nyerat ater-ater, (di-i) (di-ake) (dipun-aken) ingkang dipunpisah ater-ateripun, (dipun-aken) ingkang dipunpisah ater-ater saha panambangipu. Kalepatan *morfologi* babagan tembung camboran menika gayut kaliyan kalepatan panyerating tembung lingga.

Saking asil wawancara, ingkang dipunkempalaken ing wujud tabel ing nginggil menika, dipunpanggihaken prakawis ingkang nyebabaken siswa lepat anggenipun nyerat tembung, mliginipun babagan *morfologis*. Prakawis ingkang

ndayani kalepatan panyerating *morfologis* menika miturut saking panaliten dipunsebabaken amargi lepat wuwuhanipun, lepat tembung lingganipun, lepat amargi boten dipunsengaja, saha *interferensi* basa.

Tabel 19. Kalepatan *fonologis* & *morfologis* ing setunggal tembung saha prakawis ingkang ndayani kelapatan wonten ing Karangan Siswa Kelas X IPA 2 SMA N 1 Pundong.

NO.	Jinising Kalepatan	Data	Indikator	Prakawis ingkang Ndayani
1.	kalepatan <i>silabisasi</i> saha wuwuhan (ater-ater)	<u>Sak wise</u> upacara banjur dilanjutke lomba-lomba ing ana ning lapangan, (XA-D28: U05)	Panyerating tembung wuwuhan sesarengan ingkang dipuntambahi <i>konsonan</i> saha lepat ater-ateripun. <u>sak wise</u> → <u>sawise</u> siswa boten mangertos bilih paugeran tembung wuwuhan menika dipunsambung.	Lepat panyerating wuwuhan
2.	Kalepatan <i>ejaan</i> saha wuwuhan (panambang)	Wonten ing mriko <u>suasana</u> <u>nipun</u> rame, bungah lan wonten kathah pagelaran musik band	Panyerating tembung wuwuhan ingkang lepat panganggening <i>ejaan konsonan</i> saha panambang ingkang	Lepat tembung lingga & lepat panyerating wuwuhan.

		lan sanes- sanesipun. (XA-D13: U04)	dipunpisah. <u>suasana nipun</u> → <u>swasananipun</u> tembung lingga ingkang leres menika swasana . siswa boten mangertos bilih paugeran tembung wuwuhan menika dipunsambung.	
--	--	--	--	--

Tabel ing nginggil menika mratelakaken bilih sanesipun kalepatan *fonologis* saha *morfologis*, ugi wonten kalepatan kakalihipun wonten ing satunggal tembung ingkang kapanggihaken wonten ing panaliten menika. saking tabel, kalepatan ingkang kapanggihaken antawisipun wuwuhan sesarengan (sa-e) ing tembung **sak wise** ingkang lepat ater-ateripun saha panyerating tembung wuwuhan ingkang dipunpisah, *ejaan* /w/ ingkang dipunserat /u/ ing tembung **suasana nipun** saha panambang ingkang boten kagandheng, kalepatan *ejaan* /g/ ingkang dipunserat /k/ saha panganggening panambang ingkang boten *koheren* kaliaan tembung lingganipun. Prakawis ingkang ndayani kalepatan panyerating tembung inggih menika amargi lepat wuwuhanipun, lepat tembung lingga saha wuwuhanipun, ugi amargi wontenipun *interferensi* basa.

B. Pirembagan

Asiling panaliten nedahaken kalepatan-kalepatan ingkang kapanggihaken wonten ing karangan siswa kelas X SMA N 1 Pundong. Kalepatan ingkang dipunpanggihaken mliginipun babagan *fonologis* saha *morfologis*. Kalepatan ing

perangan *fonologis* inggih menika babagan *silabisasi* saha *ejaan*. *Silabisasi* menika gayut kaliyan tembung-tembung ingkang dipunkirangi *vokal* utawi *konsonanipun* saha dipuntambah *vokal* utawi *konsonanipun*. Kalepatan *ejaan* menika babagan panganggening *vokal*, *konsonan*, utawi *vokal* saha *konsonan* ingkang lepat wonten ing satunggaling tembung. Kalepatan wonten ing babagan *silabisasi* saha *ejaan* ingkang sesarengan kapanggihaken wonten ing satunggal ukara ugi kapanggihaken. Kalepatan *morfologis* ingkang kapanggihaken wonten ing panaliten menika gayut kaliyan *proses* pandhapuking tembung saha panyerating tembung.

Panaliten menika ugi madosi prakawis ingkang ndayani kalepatan ing asiling karangan siswa kelas X SMA N 1 Pundong. Saking wawancara panaliti saha siswa ingkang nindakaken kalepatan panyerating tembung menika kapanggihaken prakawis ingkang ndayani kalepatan ingkang sampun kaandharaken wonten ing data tabel. Data tabel nedahaken bilih kalepatan panyerating tembung dening siswa menika dipunsebabaken amargi (1) nyelaraken pocapanipun, (2) boten dipunsengaja, (3) *interferensi* basa, (4) lepat tembung lingganipun, (5) lepat wuwuhanipun.

Pirembagan menika ngewrat kalih prakawis ingkang kapanggihaken wonten ing asiling panaliten menika babagan kalepatan *fonologis* saha *morfologis* lan ngrembag babagan prakawis ingkang ndayani kalepatan kasebat. Amargi wonten gegayutan antawisipun kakalih prakawis menika, panaliti anggenipun ngrembag kalih prakawis menika kanthi sesarengan. Langkung cetha kaandharaken wonten ing ngandhap menika.

1. Kalepatan *Fonologis*

Kalepatan *fonologis* wonten ing panaliten menika ing perangan *silabisasi*, inggih menika tembung-tembung ingkang lepat amargi dipuntambah *vokal*, dipuntambah *konsonan*, dipunkirangi *vokal*, utawi dipunkirangi *konsonan*. Kalepatan *fonologis* sanesipun ingkang kapanggihaken gayut kaliyan *ejaan*, inggih menika tembung-tembung ingkang lepat amargi panyerating *ejaan vokal* utawi *konsonan*. Prakawis ingkang ndayani kalepatan ing babagan *fonologis* antawisipun lepat amargi (1) nyelarasaken pocapanipun, (2) boten dipunsengaja, (3) lepat tembung lingganipun. Kalepatan-kalepatan ingkang sampun kapanggihaken wonten ing panaliten gayut kaliyan *fonologis* saha prakawis ingkang ndayani kalepatan kasebat dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

a. Kalepatan *Silabisasi*

Kalepatan *silabisasi* ingkang kapanggihaken wonten ing panaliten menika babagan tembung ingkang dipuntambah *konsonan* saha tembung ingkang dipunkirangi *konsonan*. Langkung cetha kaandharaken wonten ing ngandhap menika.

1) Kalepatan Panyerating Tembung ingkang Dipuntambah *Konsonan*

Kalepatan panyerating tembung ingkang dipuntambah *konsonan* wonten ing panaliten menika kapanggihaken *konsonan* tambahan (+)n, (+)m, (+)g, (+)h kalepatan saha prakawis ingkang ndayani kalepatan kasebut dipunjltrehaken wonten ing ngandhap menika.

a) Dipuntambah Konsonan n

Kalepatan panyerating tembung ingkang dipuntambah *konsonan n* ing panaliten menika kados wonten ing pethikan ukara ing ngandhap menika.

“Acara penza niki saget **ndamel** sedaya warga SMA N 1 Pundong bungah.”
(XA-D01:U04)

Tembung **damel** menika kalebet wonten ing tembung kriya. Tembung kriya ing basa Jawi menika wonten kalih, inggih menika kriya lingga kaliyan kriya tanduk. Kriya tanduk menika dipunginakaken nalika jejer ing ukara nedahaken satunggaling tumandangipun, awujud jejer *bernyawa* ingkang nindakake pakaryan kang dipunrembag ing wasesanipun. Dene kriya lingga menika lumrahipun jejer awujud *benda* mati (makhluk ingkang boten bernyawa. Manawi dipuntingali saking *konteks* ukaranipun tembung **damel** ingkang dipunserat siswa menika gadhah teges *membuat* ananging boten nedahaken satunggaling tumandangipun. Beda kaliyan *konteks* ukara menika “ Budi **ndamel** pancing saking kayu” ingkang tegesipun *Budi membuat pancing dari kayu*. *Konteks* saking tuladha ukara menika mratelakaken bilih Budi nglampahaken satunggaling pakaryan inggih menika damel pancing. Ananging ing ukara ingkang kaserat dening siswa menika boten nedahaken satunggaling pakaryan, ananging tembung **ndamel** menika nedahaken satunggaling katrangan bilih acara penza menika **damel** bungah warga SMA. Sami kaliyan tuladha kalepatan tembung ing ukara ngandhap menika.

“Njebluge gunung kelud kinten-kinten wekdal sewelas **ndalu**.”
(XA-D25:U02)

Kalepatan wonten ing pethikan ukara menika mapan wonten ing tembung **ndalu**.

Kalepatan menika dumados amargi siswa nyerat *konsonan (n)* ing sangajenging

tembung lingga. Aksara *konsonan* (n) menika minangka daya swara ingkang asring dipunmirengaken nalika masarakat jawa mocapaken utawi matur, kadosta nama kabupaten **Bantul** ingkang asring dipunpocapaken **mbantul**, **Bali** ingkang dipunpocapaken **mbali**. Daya swara menika lepat menawi dipunserat dados tembung wuwuhan utawi tembung lingga. Beda kaliyan tembung lingga ingkang kawuwuhan minangka tembung kriya, kadosta **bandhem** kawuwuhan *konsonan* (-m) dados **mbandhem**, **dudut** kawuwuhan ater-ater (-n) dados **ndudut**. Saking ukara ingkang dipunserat siswa, tembung ingkang dipunkajengaken inggih menika tembung **daluh** ingkang tegesipun **malam**. Tembung menika boten kalebet wonten ing tembung kriya, saengga manawi dipunwuwuhi ater-ater (-n) ndadosaken tembung menika lepat.

Kalepatan tembung **ndamel** saha **ndalu** dipunsebabaken amargi siswa nyelarasaken pocapanipun. Kados ingkang sampun kaandharaken ing nginggil, bilih kalepatan pocapan ing tembung **ndamel** minangka tembung katrangan sanes tembung kriya, saha **ndalu** menika sami kasusipun kaliyan pocapan tembung **mbali** saha **mbantul**. Siswa mocapaken daya swara (n) ingkang salajengipun kaanggep bilih daya swara *konsonan* (n) menika rumaket kaliyan tembung **damel** saha **daluh** minangka tembung lingga.

b) Dipuntambah Konsonan m

Kalepatan panyerating tembung ingkang dipuntambah *konsonan* (+)m kapanggihaken wonten ing salah satunggaling asil karangan siswa kelas XA SMA N 1 Pundong.

“kasus Habib Rizqie menika **boten** wonten sangkut pautipun dening kasus Ahok”

(XA- D02: U03)

“Jembatan wonten ing dusun Nangsri Srihardono Pundong Bantul, **boten** saget dingge liwat amergi jembatan miring.”

(XA- D04: U02)

Tembung **boten** menika lepat amargi kawuwuhan *konsonan* (+)m ing sangajenging tembung lingga. Tembung ingkang leres miturut *ejaan* Basa Jawi ingkang kasampurnakaken inggih menika **boten**. *Konsonan* (m) wonten ing ngajenging tembung lingga menika kalebet daya swara ingkang dipunmirengaken siswa, ananging kaanggep rumaket dados tembung lingga dening siswa ingkang nyerat. Miturut pamanggih siswa, tembung lingganipun menika **boten** amargi pocapanipun ugi makaten. Siswa boten mangertos bilih konaonan (m) menika namung daya swara nalika mocapaken tembung **boten**.

c) **Dipuntambah *Konsonan* g**

Panyerating tembung ingkang pikantuk tambahan *konsonan* g kapanggihaken wonten ing panaliten menika.

“kegiatan menika meriah, para siswa **bungguh**,...”

(XA- D07: U03)

Kalepatan ing ukara menika mapan wonten ing tembung **bungguh** ingkang kwuwuhan *konsonan* /g/. Saking ukaranipun, tembung ingkang trep inggih menika **bungguh** ingkang tegesipun seneng, dene menawi ngginakaken tambahan *konsonan* /g/ ing tembung menika nyebabaken tembung menika lepat *ejaan*ipun.

Kalepatan panyerating tembung bungah menika amargi siswa anggenipun nyerat kesesa, saengga boten dipunsengaja anggenipun nyerat tembung bungah dados bungguh. Ing ngandhap menika pacelathon antawisipun panaliti lan siswa

nalika wawancara ingkang nedahaken bilih kalepatan panyerating tembung menika amargi boten dipunsengaja.

- Panaliti : saiki basa jawane bahagia napa?
 Siswa : seneng
 Panaliti : dasanamane? Persamaan katane napa?
 Siswa : bungah po mbak?
 Panaliti : kuwi coba tulisen mbak.
 Sampun niku? Menawi sampun kok tulisan sik niki kalih sik ten garapan iki beda mbak? Sik leres ingkang pundi?
 Siswa : woooo niku salah nulis mbak (menunjukkan tulisan di karangan)
 Siswa : menika sik bener mbak. (menunjuk tulisan saat wawancara)

Saking asiling wawancara menika nedahaken bilih siswa anggenipun nindakaken kalepatan menika amargi boten dipunsengaja. Sepindhah, siswa mangertos tembung **bungah** menika tegesipun *seneng*. Kapingkalih siswa nalika wawancara kasuwun nyerat tembung menika sampun leres, siswa ugi ngandharaken bilih seratan ingkang wonten ing karangan menika lepat.

d) Dipuntambah *Konsonan h*

Kalepatan panyerating tembung ingkang kawuwuhan *konsonan h* menika kapanggihaken wonten ing panaliten menika, dene ukaranipun kados ing ngandhap menika.

“gunungan menika isinipun **hasil** bumi.”
 (XA- D29: U04)

Kalepatan menika amargi tembung ingkang dipunserat kawuwuhan *konsonan /h/*. Tembung **hasil** kalebet wonten ing *ejaan* basa Indonesia, dene manawi basa Jawi tembung ingkang leres inggih menika **asil** ingkang boten kawuwuhan */h/* ing ngajeng tembung. Miturut pamanggih siswa basa Jawinipun tembung **asil** menika **hasil**, sami kaliyan basa Indonesia. Panganggening tembung basa Jawi ingkang kaserat saking basa sanesipun menika kalebet kalepatan panyerating basa ingkang

dipunsebabaken *interferensi* wonten ing basa Jawi. Siswa ngginakaken tembung basa Indonesia ingkang dipunjawabaken kamangka ing basa Jawi sampun wonten basa Jawinipun piyambak.

2) Kalepatan Panyerating Tembung ingkang Dipunkirangi *Konsonan*

Kalepatan panyerating tembung ingkang dipunkirangi *konsonan* wonten ing panaliten asiling karangan siswa kelas XA SMA N 1 Pundong ingkang kapanggihaken inggih menika *konsonan* ingkang dipunkirangi (-)h, (-)g, (-)k, (-)w, saha (-)y. Kalepatan ingkang dipunpanggihaken saha prakawis ingkang nyebabaken kalepatan panyerating tembung menika langkung cetha dipunjlentrehaken wonten ing ngandhap menika.

a) Dipunkirangi *Konsonan h*

Tembung ingkang dipunsebabaken kirang *konsonan /h/* kapanggihaken wonten ing asiling karangan siswa. Kalepatan tembung menika wonten ing pethikan ukara ing ngandhap menika.

“ amargi kasus menika sami sanget **kalian** kasus Ahok,”
(XA- D03: U02)

Pethikan ukara menika nedahaken wonten satunggaling tembung ingkang lepat, inggih menika tembung **kalian**. Kalepatan dipunsebabaken amargi panyerating tembung menika kirang *konsonan h* wonten ing wanda katiga. Tembung menika kalebet wonten ing tembung wuwuhan ingkang pikantuk panambang. Saking tembung lingga **kalih** saha panambang **-an**. Saengga tembung ingkang leres inggih menika **kaliyan**.

Kalepatan ingkang dipunserat dening siswa menika dipunsebabaken amargi boten trep anggenipun nyerat proses pandhapuking tembung antawisipun

tembung lingga saha panambang. Miturut pamanggih siswa, proses pandhapuking tembung ingkang leres saking tembung **kalian** inggih menika tembung lingga **kali** ingkang kawuwuhan panambang **-an**. Kalepatan tembung lingga menika nyebabaken tembung wuwuhan menika ugi lepat.

Kalepatan panyerating tembung ingkang dipunkirangi *konsonan /h/* ugi kapanggihaken wonten ing pethikan ukara menika.

“Gempa punika **anggadhai** kekuatan 5,9 sr ingkang pusatipun wonten ing Bantul, Yogyakarta.”

(XA- D08: U08)

Tembung **anggadhai** menika lepat amargi kirang *konsonan /h/*. Miturut konteks ukaranipun, tegesing tembung ingkang dipunkajengaken inggih menika **mempunyai**. Tembung menika asalipun saking tembung lingga **gadhah** ingkang tegesipun “*punya/duwe*” pikantuk wuwuhan sesarengan {ng-i}. Pramila tembung ingkang leres inggih menika **anggadhabi**.

Prakawis ingkang ndayani kalepatan menika kapanggihaken nalika panaliti wawancara dening siswa.

Panaliti : iki tembung anggen apa angen terus kenging apa keging?

Siswa : anggen mbak. Sik iki kenging, kirang n

Lha wingi pas kula nulis niku pun ngantuk mbak, dadose kula nulise cepet-cepet kajenge ben rampung.

Asiling panaliten menika nedahaken bilih kalepatan tembung menika dipunsebabaken amargi siswa nyerat miturut pocapanipun. Menawi saking pocapanipun, *konsonan /h/* ing tembung **anggadhabi** menika kados *leksem* utawi lenyap, siswa ugi boten nggatosaken proses wuwuhan saha tembung lingganipun.

b) Dipunkirangi *konsonan g*

Kalepatan panyerating tembung ingkang dipunsebabaken dipunkirangi *konsonan g* kapanggihaken wonten ing karangan siswa kelas XA SMA N 1 Pundong. Kalepatan tembung wonten ing pethikan ukara ing ngandhap menika.

“cekap semanten **angen** kulo matur.”
(XA- D04: U06)

Kalepatan wonten ing tembung ingkang dipuncithak kandel menika dipunsebabaken kirang *konsonan /g/* wonten ing wanda kapindho. Miturut ukaranipun, tembung ingkang dipunkajengaken dening siswa ingkang nyerat menika ingkang leres **anggen**. Manawi dipunjumbuhaken kaliyan ukaranipun, tembung **angen** menika boten mlebet wonten ing konteks ukara amargi tembung menika wonten ing basa Jawi boten wonten tegesipun.

Prakawis ingkang nyebabaken siswa lepat anggenipun nyerat tembung **anggen** menika amargi nalika siswa nyerat karangan menika kesesa. Saengga tembung-tembung ingkang kaserat menika kirang trep sinaosa siswa mangertos tembung ingkang leres. Kadosta ing prakawis menika, sejatosipun siswa mangertos tembung ingkang leres, kabuktekaken nalika wawancara, siswa matur bilih anggenipun nyerat tembung menika lepat. Prakawis ingkang sami ugi kapanggihaken wonten ing sanes tembung. Siswa ing Data nomer 04 menika ugi nyerat lepat anggenipun nyerat tembuang **kenging** dados **keging**.

c) Dipunkirangi *konsonan k*

Tembung ingkang lepat amargi dipunkirangi *konsonan /k/* kapanggihaken wonten ing pethikan ukara ing ngandhap menika.

“Ngantos wekdal menika polisi **tasih** nyelidiki perkawis kasebat kanthi mriksa CCTV lan saksi-saksi kagem ngungkap perkawis kasebat.”
(XA- D10: U05)

Tembung **tasih** menika lepat amargi wonten ing basa Jawi boten kapanggihaken tegesipun. Kalepatan menika dipunsebabaken amargi panyerating tembung dipunkirangi *konsonan* /k/. Miturut ukaranipun tembung ingkang dipunkajengaken menika **taksih** ingkang tegesipun *masih* saengga jumbuh antawisipun tembung kaliyan konteks ukara.

Prakawis ingkang ndayani kalepatan tembung menika miturut data amargi siswa nyerat miturut pocapan piyambakipun. Nalika mocapaken tembung **taksih**, *konsonan* /k/ menika *luruh* saengga kados boten wonten *konsonan* /k/ ing tembung menika. Pramila siswa menika anggenipun nyerat ugi boten ngginakaken *konsonan* /k/ dados **tasih**. Kalepatan ingkang dipunsebabaken miturut pocapanipun ugi kapanggihaken wonten ing tembung sanesipun ing panyerating karangan siswa menika. Kalepatan tembung **dibeta** ingkang dipunserat **dibeto**. Swanten ingkang dipunmirengaken nalika siswa mocapaken tembung **dibeto**, *vokal* /a/ ingkang dipunpocapaken dados *vokal* /ɔ/ dipunarani dening siswa *vokal* /o/, saengga siswa lepat anggenipun nyerat tembung menika.

d) Dipunkirangi *konsonan* w

Kalepatan panyerating tembung ingkang dipunkirangi *konsonan* /w/ kapanggihaken wonten ing pethikan ukara ing ngandhap menika.

“...OSIS SMA N 1 Pundong ngawontenaken PENZA kangge ngumumaken **juara** class metting lan pados hiburan.”
(XA- D13: U01)

Kalepatan menika dipunsebabaken kirang *konsonan /w/* ing panyerating tembung. Tembung **juara** menika kalebet wonten ing tembung basa Jawi, tembung menika kalebet wonten ing basa Indonesia. Sejatosisipun manawi dipunpirsani konteks ukaranipun tembung menika sampun leres, ananging ingkang nyebabaken lepat inggih menika taksih ngginakaken basa Indonesia, dene panyerating tembung ingkang leres ngginakaken basa Jawi inggih menika **juwara**. Pramila kalepatan tembung dipunsebabaken amargi kirang *konsonan /w/* ing salebeting tembung.

Kalepatan tembung menika ugi dipunsebabaken amargi siswa nyelaraken pocapan anggenipun nyerat tembung **juwara**. Nalika siswa mocapaken tembung **juwara**, *konsonan /w/* ing tembung menika kados boten ketingal utawi *luruh*, pramila siswa anggenipun nyerat tembung boten ngginakaken *konsonan /w/* ingkang neybabaken tembung ingkang dipunserat dening siswa menika lepat.

Panyerating tembung ingkang lepat amargi kirang *konsonan /w/* ugi kapanggihaken wonten ing ukara ngandhap menika.

“ banyu sek mili **kui** di senengi nyamuk.”

(XA- D30: U02)

Kalepatan panyerating tembung **kui** dipunsebabaken amargi kirang *konsonan /w/* wonten ing wanda kapindho. Panyerating tembung ingkang leres inggih menika **kuwi** ingkang dipunserat minangka tembung katrangan isining ukara.

e) Dipunkirangi *konsonan y*

Kalepatan panyerating tembung ingkang dipunsebabaken kirang *konsonan /y/* kapanggihaken wonten pethikan ukara ngandhap menika.

“Kabar ingkang dipunklempakaken saking BMKG, kirang langkung 104 **tiang** seda, 857 tatu-tatu...”
(XA- D14: U04)

Manawi dipunpirsani saking ukaranipun, tembung **tiang** menika boten jumbuh kaliyan isi saking ukara. Tembung **tiang** menika tegesipun cagak, dene wonten ing ukara menika isinipun mratelakaken babagan gesang ingkang pejah lan sakit. Pramila tembung ingkang leres lan tegesipun jumbuh kaliyan ukaranipun menika **tiyang** ingkang tegesipun manungsa. Kalepatan tembung dipunsebabaken kirang anggenipun nyerat *konsonan* /y/ wonten ing wanda kapindho. Kalepatan panyerating tembung ingkang dipunkirangi *konsonan* /y/ ugi kapanggihaken wonten ing pethikan ukara ing ngandhap menika.

“...saben 3 dina pisan, nutupi wadhah banyu kayata: genthong, botol, utawa wadah **liane** lan got sing banyune mandheg kudu di ilekke...”
(XA- D30: U07)

Panyerating tembung **liane** menika lepat dipunsebabaken amargi kirang *konsonan* /y/. Tembung ingkang leres lan jumbuh kaliyan ukaranipun menika **liyane**. Tembung **liyane** menika asaling saking tembung lingga **liya** ingkang pikantuk panambang **ne**. Saengga tembung menika kalebet tembung wuwuhan, dene manawi panyerating tembung **liane**, manawi dipunjlentrehaken proses wuwuhanipun **lia+ne**, tembung **lia** menika boten kalebet wonten ing *ejaan* basa Jawi ingkang kasampurnakaken.

Kalepatan tembung **tiang** wonten ing data (XA- D14: U04) saha tembung **liane** wonten ing data (XA- D30: U07) anggenipun nyerat tembung miturut pocapanipun. Saking katrangan siswa ingkang sampun dipuntliti, nalika mocapaken **tiyang** saha **liyane** boten wonten *konsonan* /y/ ing tembung menika.

Pramila prakawis ingkang ndayani siswa lepat anggenipun nyerat tembung **tiyang** saha **liyane** mapan wonten ing pocapanipun. *Konsonan* /y/ ing tembung menika *luruh* kadosta boten wonten, saengga siswa anggenipun nyerat tembung menika lepat.

b. Kalepatan Ejaan

Kalepatan *ejaan* ingkang kapanggihaken wonten ing asiling karangan basa Jawi siswa kelas XA SMA N 1 Pundong inggih menika kalepatan panyerating *ejaan vokal* saha *konsonan*. Langkung cetha kalepatan saha prakawis ingkang ndayani siswa nindakaken kalepatan dipunjlentrehaken wonten ing ngandhap menika.

1) Kalepatan ejaan vokal

Panyerating *ejaan* ingkang lepat *vokalipun* kapanggihaken wonten ing panaliten menika. kalepatan panyerating *ejaan vokal* antawisipun /a/ ingkang dipunserat /e/; *vokal* /a/ dipunserat /o/; *vokal* /e/ dipunserat /a/; *vokal* /u/ dipunserat /a/-/a/ dipunserat /u/ ing satunggaling tembung; *vokal* /i/ ingkang dipunserat /e/; saha *vokal* /u/ dipunserat /o/-/o/ dipunserat u ing satunggal tembung. Kalepatan panyerating tembung menika tamtu kemawon wonten prakawisipun. Andharan ing ngandhap menika ingkang saged njlentrehaken kalepatan *fonologis* babagan panyerating *ejaan* ingkang kapanggihaken wonten ing panaliten menika, saha samubarang ingkang ndayani kalepatan.

a) Ejaan vokal /a/ dipunserat /e/

Kalepatan *ejaan vokal* /a/ ingkang dipunserat /e/ kapanggihaken wonten ing pethikan ukara ing ngandhap menika.

“Jembatan wonten ing dusun Nangsri Srihardono Pundong Bantul, boten saget dingge liwat **amergi** jembatan miring.”

(XA- D04: U02)

Panyerating tembung **amergi** menika lepat dipunsebabaken *ejaan vokal /e/* ingkang kedahipun dipunserat */a/*. Tembung ingkang leres manawi dipuntingali saking *ejaan* basa Jawi ingkang kasampurnakaken inggih menika **amergi**. Panyerating tembung ingkang lepat menika dipunsebabaken saking siswa ingkang mocapaken tembung **amergi**. Nalika wonten pitakenan kanthi lisan tembung ingkang leres antawisipun **amargi** kaliyan **amergi**, wangsulan saking siswa menika ingkang leres **amergi**.

b) *Ejaan vokal /a/ dipunserat /o/*

Kalepatan *ejaan vokal /a/* dipunserat *vokal /o/* kapanggihaken wonten ing panaliten menika. Pethikan ukara ingkang nedahaken kalepatan *ejaan* dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

“Cekap semanten angen **kulo** matur”

(XA- D04: U06)

“jembatan miring menika keging **toyo** saking lepen opak,”

(XA- D04: U03)

Tembung ingkang jumbuh miturut ukaranipun ingkang leres menika **kula** lan **toya**. Kalepatan tembung menika dipunsebabaken amargi panyerating *ejaan vokal /a/* ingkang dipunserat */o/*. Tembung **kula** lan **toya** menawi dipunpocapaken menika dados **kulo** lan **toyo**. *Vokal /a/* ingkang swantenipun */o/* nyebabaken siswa menggalih bilih swanten */o/* menika */o/* saengga lepat anggenipun nyerat tembung.

Makaten ugi prakawis ingkang ndayani kalepatan panyerating tembung ing nginggil. Kalepatan *ejaan* ingkang sami ugi kapanggihaken wonten ing pethikan ukara ing ngandhap menika.

“aku lan **sedoyo** keluarga saha kanca ngisi wektu gumantining tahun ing riku.”

(XA- D24: U02)

“korbanipun meninggal wonten satunggal **yoiku** kenek bis...”

(XA- D27: U08)

Kalepatan-kalepatan menika dhasaripun saking pamanggih siswa ingkang menggalih bilih nalika siswa mocapaken *vokal* /ɔ/ dipunarani dening siswa menika *vokal* /o/ saengga dipunserat dados /o/.

c) *Ejaan vokal /e/ dipunserat /a/*

Pethikan ukara ingkang lepat *ejaan vokal* /e/ dipunserat a ingkang kapanggihaken wonten ing panaliten kaandharaken wonten ing ngandhap menika.

“korbanipun meninggal wonten **satunggal** yoiku...”

(XA- D27: U08)

Tembung **satunggal** menika lepat dipunsebabaken amargi *ejaan vokal* /e/ dipunserat /a/. Siswa ingkang nyerat tembung menika mocapaken tembung **setunggal** dados **satunggal**. Miturut siswa tembung ingkang leres miturut pocapanipun inggih menika **satunggal**.

d) *Ejaan vokal /u/ dipunserat /a/- vokal /a/ dipunserat /u/*

Kalepatan *ejaan* ingkang dipunsebabaken panyerating *vokal* /u/ dipunserat /a/ lan *vokal* /a/ dipunserat /u/ kapanggihaken wonten ing setunggal tembung ing ngandhap menika.

“Kedadosan tindak perampokan, penyekapan, lan pembunuhan ingkang dumados dhateng Dodi Triono lan **kaluwarga**.” (XA- D10: U01)

Miturut pamanggih siswa, anggenipun nyerat tembung menika sampun leres amargi sampun sami kaliyan pocapanipun. Siswa boten menggalih bilih tembung menika lepat. Amargi wonten ing padintenanipun, anggenipun mocapaken siswa lan mirengaken pocapan saking tiyang sanes ugi makaten.

e) *Ejaan vokal /i/ dipunserat e*

Ejaan /i/ dipunserat /e/ kapanggihaken wonten ing panaliten menika. pethikan ukara ingkang nedahaken kalepatan kaandharaken wonten ing ngandhap menika.

“ ing tanggal pitu likur desember **kaleh** ewu elem belas.”
(XA- D11: U02)

Ukara ing nginggil menika nedahaken kalepatan wonten ing *ejaan vokal /i/* ingkang dipunserat /e/. Kalepatan *ejaan vokal /i/* ingkang dipunserat e ugi kapanggihaken wonten ing pethikan ukara ing ngandhap menika.

“ masyarakat ingkang wonten ing lereng gunung kelud pada panik lan pada mlayu ngungsi ing panggonan kang **luweh** aman.”
(XA-25:03)

Tembung **luweh** menika tegesipun boten peduli, manawi dipunjumbuhaken kaliyan ukaranipun menika boten jumbuh antawisipun tegesing tembung lan isining ukara, saengga tembung menika lepat. Kalepatan tembung menika dipunsebabaken amargi *ejaan vokal /i/* ingkang dipunserat e. Tembung ingkang leres menika **luwih** ingkang tegesipun **langkung** utawi ing basa Indonesia menika **lebih**, Saengga tembung menika jumbuh kaliyan ukaranipun.

Kalepatan tembung **kaleh** saha **luweh** menika dipunsebabaken saking pamanggih siswa nalika mocapaken *vokal /i/* ing tembung menika kadosta /e/. *Vokal /i/* ingkang rumaket kaliyan *konsonan /h/* ing satunggaling tembung, ing

pocapanipun dados /e/. Tuladhanipun ing tembung **tebih, malih, kalih, luwih, pamanggih** nalika dipunpocapaken dados [təbe*h*], [male*h*], [kale*h*], [luwe*h*], [pamange*h*]. Pramila wonten ing pamanggih siswa panyerating tembung ingkang leres ngginakaken *vokal* /e/, inggih menika nyelaraken pocapanipun.

f) Ejaan vokal /u/ dipunserat o

Ejaan vokal /u/ dipunserat o ingkang lepat wonten ing satunggaling tembung menika kapanggihaken ing pethikan ukara menika.

“ kacilakaan niku dijalari marang sopir bis kang **ngantok**.”
(XA- D27: U02)

Tembung **ngantok** menika lepat saking *ejaan vokal /u/* ingkang dipunserat o. Tembung ingkang leres menika **ngantuk**. Kalepatan *ejaan vokal /u/* dipunserat o ugi kapanggihaken wonten ing salah satunggaling tembung ing pethikan ukara menika.

“ nanging omahipun **ambrok** lan boten saget dhinggeni maleh.”
(XA- D27: D10)

Kalepatan tembung **ambrok** menika dipunsebabaken amargi panyerating *vokal /u/* dipunserat /o/, tembung ingkang leres menika miturut kamus menika **ambruk**. Kalepatan tembung **ngantuk** saha **ambruk** menika miturut pamanggih siswa amargi boten dipunsengaja. Tegesipun, siswa mangertos tembung ingkang leres, ananging nalika nyerat kirang tliti, saengga wonten kalepatan tembung ingkang boten dipunsengaja.

2) Kalepatan ejaan konsonan

Kalepatan panyerating *ejaan konsonan* kapanggihaken wonten ing panaliten menika. *Ejaan konsonan* ingkang lepat inggih menika *konsonan /d/*

ingkang dipunserat /t/; /n/ dipunserat /l/; *konsonan* /w/ dipunserat /u/; *konsonan* /l/ dipunserat /k/; /g/ ingkang dipunserat /k/; /d/ dipunserat /dh/; /dh/ dipunserat /d/; *konsonan* /t/ dipunserat /th/ saha *konsonan* /th/ ingkang dipunserat /t/. Kalepatan ingkang kapanggihaken menika dipunsebabaken mapinten-pinten prakawis. Langkung cetha kalepatan *ejaan konsonan* saha prakawis ingkang ndayani kalepatan menika dipunjlentrehaken wonten ing ngandhap.

a) *Ejaan konsonan* /d/ dipunserat /t/

Panyerating tembung ingkang lepat dipunsebabaken *ejaan konsonan* /d/ dipunserat t menika kapanggihaken wonten ing pethikan ukara ing ngandhap menika.

“ acara penza niki **saget** ndamel sedaya warga SMA N 1 Pundong bungah.”
(XA- D01: U04)

Miturut ukaranipun tembung **saget** menika lepat amargi panyerating *ejaan konsonan* /d/ dipunserat /t/. Tembung ingkang leres inggih menika **saged**, kanthi ngginakaken *konsonan* /d/. *Konsonan* [t, d] wonten ing ngelmu *fonetik* kalebet wonten ing *konsonan hambat apiko-dental*. Mocupaken tembung ingkang gadhah *konsonan* [t, d] menika ing basa Jawi meh sami, menapa malih bilih *konsonan* menika minangka *konsonan* mati wonten ing pungkasaning tembung. Kadosta ing kasus kalepatan tembung menika. Tembung **saged** ingkang dipunserat **saget** dening siswa lepat amargi siswa nggatosaken pocapanipun. Tembung ingkang sanesipun ugi kapanggihaken, inggih menika **reged** lan **cupet** panyerating tembung menika kadhang kala lepat dados **reget** lan **cuped**.

b) *Ejaan konsonan /n/ dipunserat l*

Kalepatan *ejaan konsonan /n/* ingkang dipunserat l kapanggihaken wonten ing asiling panaliten karangan siswa kelas XA SMA N 1 Pundong. Kalepatan menika kaandharaken wonten ing pethikan ukara ing ngandhap menika.

“ ing tanggal pitu likur desember kaleh ewu **elem** belas.”
(XA- D11: U02)

Manawi dipunjumbuhaken kaliyan ukaranipun, tembung **elem** menika lepat. Kalepatan tembung menika dipunsebabaken panyerating *ejaan /n/* ingkang lepat dipunserat l, saengga boten ngemu teges. Miturut ukaranipun tembung ingkang leres inggih menika **enem** kangge nggandheng tembung salajengipun, saengga saged koheren antawisipun tembung satunggal lan sanesipun. Prakawis ingkang ndayani kalepatan menika amargi nalika nyerat siswa menika kesesa, saengga tembung-tembung boten dipuntliti. Siswa ngandharaken bilih tembung ingkang leres menika **enem** sanes **elem**.

c) *Ejaan konsonan /w/ dipunserat u*

Ejaan konsonan /w/ ingkang dipunserat u wonten ing salah satunggaling tembung ing pethikana ukara menika.

“ ing mriko **suasananipun** rame lan padha bungah bareng.”
(XA- D12: U05)

Tembung **suasananipun** menika kalebet wonten ing tembung andhahan ingkang pikantuk wuwuhan awujud panambang –ipun. Sejatosisipun pandhapuking tembung ingkang leres menika **swasana** ingkang pikantuk panambang –**ipun**. Saengga kalepatan tembung menika amargi *konsonan /w/* ingkang dipunserat dados *vokal /u/*. Nalika siswa kasuwun ngudhar tembung wuwuhan menika, miturut siswa

tembung lingganipun **suasana** ingkang pikantuk panambang **-ipun**. Kalepatan panyerating tembung menika asalipun saking tembung lingga **swasana** ingkang dipunserat **suasana**.

d) Ejaan konsonan /l/ dipunserat k

Panyerating tembung ingkang lepat dipunsebabaken *ejaan konsonan /l/* dipunserat /k/ menika kapanggihaken wonten ing pethikan ukara ing ngandhap menika.

“ kabar ingkang **dipunklempakaken** saking BMKG, kirang langkung 104 tiang seda, 857 tatu-tatu, lan warga sanenipun pada ngungsi.”
(XA- D14: U04)

Kelapatan ing tembung **dipunklempakaken** boten namung prakawis *ejaan* kemawon ananging ugi prakawis panyerating tembung ingkang dipuntambah *konsonan /l/* ing wanda katelu ingkang dipunandharaken wonten ing sub bab saensipun, dene ingkang dipunrembag wonten ing sub bab menika babagan *ejaan* kemawon. Tembung ingkang leres inggih menika **dipunkempalaken**, ingkang tegesipun *dikumpulkan*.

Tembung **dipunkempalaken** asalipun saking tembung lingga **kempal** ingkang angsal wuwuhan sesarengan {dipun-aken}. Kalepatan tembung menika dipunsebabaken amargi tembung lingganipun. Sejatosispun siswa sampun mangertos bilih tembung menika kadasosan saking tembung lingga ingkang pikantuk wuwuhan sesarengan. Kalepatan mapan wonten ing pamanggih siswa ingkang nganggep tembung lingganipun **klempak**.

e) *Ejaan konsonan /g/ dipunserat /k/*

Pethikan ukara ingkang lepat tembungipun amargi *ejaan konsonan /g/ dipunserat /k/ dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.*

“Panggung meniko **diadekipun** ing lapangan voli dusun canden.”
(XA- D26: U02)

Kalepatan *ejaan* ing tembung **diadekipun** menika dipunsebabaken amargi *ejaan konsonan /g/ ingkang dipunserat /k/*. Tembung menika kalebet wonten ing tembung andhahan, inggih menika tembung lingga **adeg** ingkang pikantuk wuwuhan sesarengan {di-ipun}.

Kalepatan tembung menika dipunsebabaken amargi siswa anggenipun nyerat miturut pocapan saha tembung lingga ingkang lepat. Miturut siswa, tembung lingganipun menika **ngadek**. *Konsonan* [g, k] nalika mapan wonten ing pungkasaning tembung minangka aksara mati asring damel bingung anggenipun nyerat tembung. Kadosta ing tembung **adeg**, pungkasaning tembung menika *konsonan /g/* mati. Nalika dipunpocapaken asring damel bingung anggenipun nyerat ngginakaken */g/ utasi /k/*.

f) *Ejaan konsonan /d/ dipunserat /dh/*

Kalepatan tembung ingkang gayut kaliyan *ejaan konsonan /d/ ingkang dipunserat /dh/* menika kapanggihaken wonten ing pethikan ukara ing ngandhap.

“ Nanging omahipun ambrok lan boten saget **dhinggeni** maleh. ”
(XA- D27: U10)

Tembung **dhinggeni** menika lepat amargi *konsonan /dh/ ingkang sejatosipun konsonan /d/* miturut *ejaan* basa Jawi. *Konsonan* wonten ing basa Jawi menika

cacahipun boten sami kaliyan Indonesia. *Ejaan* basa Jawi menika gadhah *konsonan* /dh/; /th/; /ng/; saha /ny/.

Kalepatan panyerating *konsonan* /d/-/dh/ saha /t/-/th/ asring kapanggihaken wonten ing seratan basa Jawi. Wonten ing panaliten menika, kalepatan tembung ingkang kaserat **dhinggeni** dipunsebabaken amargi boten dipunsengaja. Siswa ingkang nyerat ukara menika ngandharaken bilih anggenipun nyerat karangan menika kesesa. Saengga siswa boten gadhah wekdal malih kangge nliti karangan ingkang sampun dipunserat. Nalika siswa menika kasuwun mirsani asiling karangan, lajeng *ngoreksi* karangan piyambakipun. Siswa ngandharaken bilih tembung **dhinggeni** menika lepat, ingkang leres **dinggeni**, tegesipun *ejaan konsonan* ingkang dipunginakaken wonten ing tembung menika /d/ sanes /dh/.

g) Ejaan *konsonan* /dh/ dipunserat /d/

Panaliten menika ugi manggihaken kalepatan *ejaan konsonan* /dh/ ingkang dipunserat /d/. Ukara ing ngandhap menika salah satunggaling wujud kalepatan tembung ingkang gayut kaliyan *ejaan konsonan* /dh/.

“warga sing **gadiah** omah niku slamet sedanten.”

(XA- D27: U09)

“Asilipun saking njeblugipun gunung kelud yaiku, dalemipun warga **pada** ambruk, kesarasan warga **pada** kagodha, utamanipun anak-anak, sawah para warga Pada rusak amerga disabetke lahar gunung kelud.”

(XA- D25: U04)

Tuladha kalepatan tembung ingkang gadhah gegayutan kaliyan *ejaan konsonan* /dh/ menika kapanggihaken wonten ing asiling karangan siswa. Ukara wonten ing

ninggil menika dipunserat dening siswa ingkang beda. Kalepatan ingkang kapanggihaken sami, inggih menika *konsonan* /dh/ ingkang dipunserat /d/.

Kathah siswa ingkang taksih bingung kados pundi cara mbedakaken panganggening *konsonan* /d/ lan /dh/. Kalepatan wonten ing tembung **gadah** ingkang kedahipun dipunserat **gadhah**. Tembung **pada** beda kaliyan tembung **padha** saking *ejaan* saha tegesipun. Kalepatan *ejaan* menika saged dipuntingali saking *konteks* ukaranipun. Kadosta wonten ing data saking (XA- D25: U04) menika. Tembung **pada** tegesipun *bait* wonten ing basa Indonesia, dene tembung **padha** menika tegesipun **sami**. Konteks ukara ingkang dipunserat dening siswa menika boten nedahaken gegayutan tembung **pada** ing salebeting ukara. Ananging tembung ingkang jumbuh kaliyan *konteks* ukaranipun inggih menika tembung **padha**.

Kalepatan tembung menika dipunsebabaken amargi kerancuan *fonem* dening siswa, saengga siswa bingung anggenipun mbedakaken panganggening *konsonan* /d/ lan /dh/. Prakawis menika nyebabaken siswa lepat anggenipun nyerat tembung ingkang wonten *konsonan* /d/ saha /dh/.

h) *Ejaan konsonan* /t/ dipunserat /th/

Ejaan konsonan /t/ saha /th/ ingkang kapanggihaken wonten ing panaliten menika dipunserat wonten ing ngandhap.

“ ingkang dirampok inggih menika kewan **pithik** ingkang cacahipun 500.”
(XA- D09: U05)

Kalepatan panyerating tembung **pithik** menika amargi *ejaan konsonan* /th/ ingkang kedahipun dipunserat /t/. Tembung ingkang leres miturut *ejaan* ingkang basa Jawi ingkang kasampurnakaken inggih menika **pitik**. Kalepatan tembung

menika mapan wonten ing tembung lingganipun, inggih menika tembung **pitik** dipunserat **pithik**. Kalepatan tembung lingga menika asalipun saking siswa ingkang bingung bedakaken panyerating swanten basa *konsonan* /t/ lan /th/. Nalika siswa kasuwun mangsuli pitakenan lisan ingkang wonten gegayutanipun kaliyan swanten basa *konsonan* /t/ lan /th/ siswa menika bingung pundi ingkang dipunserat ngginakaken *ejaan konsonan* /t/ utawi /th/. Sami prakawisipun nalika siswa kasuwun nyerat swanten basa /d/ utawi /dh/.

i) Ejaan konsonan /th/ dipunserat /t/

Pethikan ukara ingkang lepat tembungipun amargi *ejaan konsonan* /th/ dipunserat /t/ dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

“Acara grebek maulud menika diakhiri **kanti** aman lan tertib.”
(XA- D29: U07)

Panyerating tembung **kanti** lepat wonten ing *konsonan* /t/ ingkang kedahipun dipunserat /th/. Prakawis ingkang ndayani kalepatan tembung menika sami kasusipun kaliyan tembung ingkang lepat *konsonan* /th/ ingkang kedahipun dipunserat /t/. Prakawis menika mapan wonten ing swanten basa *ejaan konsonan* /t/ lan /th/. Tembung-tembung ingkang ngginakaken *ejaan konsonan* /dh/ utawi /th/ asring dipunserat /d/ utawi /t/ kemawon amargi pamanggih siswa ingkang boten mangertos panganggening *ejaan konsonan* menika.

3) Kalepatan ejaan vokal saha konsonan

Kalepatan panyerating *ejaan vokal* saha *konsonan* kapanggihaken wonten ing panaliten menika. *Ejaan vokal* saha *konsonan* ingkang lepat wonten ing satunggaling ukara inggih menika *vokal* /a/ ingkang dipunserat /o/ *konsonan* /w/ dipunserat /u/; /a/ dipunserat /e/ *konsonan* /th/ dipunserat /t/; *vokal* /i/ dipunserat /e/

konsonan /dh/ ingkang dipunserat /d/. Kalepatan ingkang kapanggihaken menika dipunsebabaken mapinten-pinten prakawis. Langkung cetha kalepatan *ejaan konsonan* saha prakawis ingkang ndayani kalepatan menika dipunjlentrehaken wonten ing ngandhap.

“Wonten ing **mriko suasananipun** rame lan padha bungah.”

(XA-D12: 05)

“Wonten ing tahun baru menika **katah kedadean** kriminal kemalingan.”

(XA-D16: 01)

“Masyarakat wonten ing lereng gunung kelud **pada** bingung lan **pada** mlayu ngungsi ing panggonan kang **luweh** aman.” (XA-D25: 03)

Kaleptan panyerating *ejaan vokal* saha *konsonan* kapanggihaken wonten ing ukara ing nginggil menika. kalepatan ingkang kapanggihaken antawisipun ing tembung a) **mrika** ingkang kaserat **mriko**, **swasana** dipunserat **suasana**; b) **kathah** kaserat **katah**, **kadadean** kaserat **kedadean**; c) **padha** dipunserat **pada**, **luwih** dipuserat **luweh**.

c. Kalepatan panyerating tembung *silabisasi* saha *ejaan*

Kalepatan panyerating tembung *silabisasi* saha *ejaan* tegesipun inggih menika wonten ing satunggaling ukara, panaliti manggihaken wonten kalih utawi langkung kaleatan ingkang gayut kaliyan *silabisasi* saha *ejaan*. *Silabisasi* saha *ejaan* ingkang kapanggihaken lepat wonten ing satunggaling ukara inggih menika *vokal* /a/ ingkang dipunserat /o/ Panyerating *silabisasi* tembung ingkang dipunkirangi *konsonan* (g); Panyerating *silabisasi* tembung ingkang dipunkirangi *konsonan* (y), panyerating tembung *ejaan konsonan* /dh/ dipunserat /d/; Panyerating tembung *ejaan vokal* /a/ dipunserat /o/, panyerating *silabisasi* tembung ingkang dipunkirangi *konsonan* (w); Panyerating tembung *ejaan konsonan* /dh/ dipunserat /d/, panyerating *silabisasi* tembung ingkang

dipunkirangi *konsonan* (y). Kalepatan ingkang kapanggihaken menika dipunsebabaken mapinten-pinten prakawis. Langkung cetha kalepatan *ejaan konsonan* saha prakawis ingkang ndayani kalepatan menika dipunjlentrehaken wonten ing ngandhap.

“Jembatan menika miring **keging toyo** saking lepen opak ingkang kebak amargi jawah wau dalu.” (XA-D04:03)

“Cekap semanten **angen kulo** matur.” (XA-D04:06)

“Kabar ingkang dipunkempalaken saking BMKG, ngasilaken kirang langkung 104 **tiang** seda, 857 tatu-tatu, lan warga sanesipun **pada** ngungsi.” (XA-D14: 04)

“Wit ingkang ambruk menika dipunsebabaken amargi wit kang wis **tu** lan udan angin.” (XA-D17: 03)

“Mulane yen saben 3 dina pisan masyarakat ing desa Kirobayan, Tirtosari, Kretek Bantul nguras jedhing, nutupi wadhah banyu kayata: genthong, botol, utawa **wadah liane**.” (XA-D30: 07)

Kalepatan ingkang kapanggihaken menika dipunsebabaken maneka warni. Nyelarasaken pocapan, lepat tembung lingga, kerancuan fonem, ugi kekhilafan.

2. Kalepatan *Morfologis*

Kalepatan *morfologis* ingkang kapanggihaken wonten ing panaliten menika gayut kaliyan tembung wuwuhan saha tembung rangkep. Wuwuhan ingkang lepat babagan ater-ater, panambang saha wuwuhan sesarengan. Ater-ater ingkang lepat inggih menika ater-ater {di-/dipun} ingkang dipunpisah kaliyan tembung lingganipun. Panambang ingkang lepat inggih menika panambang {-ipun} ingkang dipunpisah kaliyan tembung lingganipun, saha panambang {-ipun} ingkang boten prelu saha boten *koheren* kaliyan tembung lingganipun. Kalepatan *morfologis* ingkang gayut kaliyan wuwuhan sesarengan inggih menika {ka-an},

wuwuhan sesarengan {di-i} ingkang dipunpisah ater-ateripun, {di-ake} ingkang dipunpisah ater-ateripun, wuwuhan sesarengan {dipun-aken} ingkang dipunpisah ater-ater saha panambangipun, {dipun-aken} ingkang dipunpisah ater-ateripun. Kalepatan *morfologis* ugi kapanggihaken wonten ing tembung rangkep. Asiling karangan basa Jawi siswa kelas XA SMA N 1 Pundong panaliti manggihaken wonten kalepatan ing babagan tembung dwilingga.

Asilling panaliten ugi manggihaken prakawis ingkang ndayani kalepatan *morfologi*, inggih menika kalepatan ingkang dipunsebabaken amargi boten dipunsengaja, tembung ingkang lepat amargi *interferensi* basa, amargi panganggening wuwuhan, utawa kalepatan tembung amargi tembung lingganipun. Langkung cetha kalepatan babagan *morfologis* kaandharaken wonten ing ngandhap menika.

a. Kalepatan Tembung Wuwuhan

Kalepatan tembung wuwuhan ingkang kapanggihaken wonten ing panaliten menika antawisipun tembung lingga ingkang pikantuk ater-ater, tembung lingga ingkang pikantuk panambang, saha tembung lingga ingkang rumaket kaliyan wuwuhan sesarengan. Kalepatan-kalepatan menika langkung cetha dipunjlentrehaken wonten ing ngandhap menika.

1) Tembung lingga ingkang pikantuk ater-ater

Kalepatan tembung wuwuhan {di-/dipun-}menika dipunsebabaken amargi panyerating ater-ater ingkang kedahipun rumaket ing tembung lingga, ananging wonten ing panyerating siswa menika dipunpisah. Pethikan ukaranipun kados makaten.

“acara **dipun isi** pengajian, shalawatan, hadrah, lan sanes-sanesipun.”
(XA- D03: U02)

Tembung **dipun isi** menika lepat amargi ater-ater {dipun-} ingkang kedahipun rumaket dening tembung lingganipun dipunserat dipisah dening siswa. Tembung menika kalebet wonten ing tembung wuwuhan, morfem **dipun** menika kalebet wonten ing ater-ater sanes *kata depan* saengga panyerating tembung ingkang leres inggih menika **dipunisi**, ater-ater **dipun** rumaket ing sangajenging tembung lingga **isi**. Prakawis ingkang ndayani kalepatanipun inggih menika amargi anggenipun nyerat kesesa saengga kalepatan ingkang boten dipunsengaja. Nalika siswa kasuwun mirsani asiling karangan, piyambakipun rumaos bilih tembung **dipun isi** menika lepat.

2) Tembung lingga ingkang pikantuk panambang

Kalepatan *morfologis* ingkang gayut kaliyan tembung lingga ingkang pikantuk panambang kapanggihaken wonten ing asiling karangan basa Jawi siswa kelas XA SMA N 1 Pundong. Kalepatan ingkang kapanggihaken inggih menika panambang (-ipun) ingkang dipunpisah kaliyan tembung lingga, kalepatan panambang (-ipun) ingkang boten jumbuh kaliyan tembung lingganipun, lepat panyerating panambang (-ake) ing satunggaling tembung. Wonten ing asiling panaliten menika, prakawis ingkang ndayani kalepatan ugi kapanggihaken. Pirembagan babagan kalepatan panambang saha prakawis ingkang nyebabaken kalepatan menika dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

a) Panambang (-ipun) dipunpisah

Kalepatan panyerating tembung lingga ingkang pikantuk panambang (-ipun) kapanggihaken wonten ing pethikan ukara ing ngandhap menika.

“ amargi kecelakaan menika **truk ipun** rusak lan kacanipun ingkang pecah.”

(XA- D20:U04)

Tembung **truk ipun** lepat amargi panyerating tembung lingga saha panambang ingkang dipunpisah. Miturut paugeranipun, panyerating tembung ingkang leres menika dipungandheng dados **trukipun**. Sejatosisipun siswa sampun mangertos bilih paugeran tembung wuwuhan menika dipungandheng antawisipun ater-ater lan tembung lingga, utawi tembung lingga lan panambang. Kalepatan menika dipunsebabaken amargi siswa kirang tliti nalika nyerat karangan, saengga wonten tembung-tembung ingkang lepat kanthi boten dipunsengaja. Salah satunggaling tembung ingkang lepat amargi boten dipunsengaja menika tembung **truk ipun**.

b) Panambang (-ipun) lepat panyeratipun

Kalepatan panyerating tembung wuwuhan ingkang boten jumbuh antawisipun tembung lingga saha panganggening panambang menika ugi kapanggihaken wonten ing panaliten menika.

“ kangge sawetara wekdal masyarakat sekitar gunung kelud boten diangsalke **nglakokakeipun** kegiatan kagem biasane.”

(XA- D25: U05)

Panyerating tembung **nglakokakeipun** menika lepat babagan tata pandhapuking tembung, ingkang neyababaken tembung menika *rancu*. Kalepatan tembung kadadosan amargi wonten panambang ingkang dobel ing satunggal tembung lingga. Proses pandhapuking tembung menika ater-ater (-ng), tembung lingga laku, saha wonten panambang dobel inggih menika (-ake lan -ipun). Paugeranipun, tembung lingga ingkang kawuwuhan ater-ater saha panambang

menika namung saged satunggal-satunggal kemawon, boten saged manawi wonten panambang ingkang dobel.

Miturut tataraning basa, tembung lingga **laku** menika kalebet wonten ing basa ngoko, panambang ingkang dipunginakaken kedah jumbuh kaliyan tembung lingganipun. Pamilihing ater-ater, panambang, utawi wuwuhan sesarengan menika dipunjumbuhaken kaliyan tembung lingganipun. Nalika tembung lingga ingkang dipunginakaken menika ragam krama, kirang leres manawi ngginakaken ater-ater utawi panambang ingkang paugeranipun dipunginakaken ing ragam ngoko, kosok balenipun ugi makaten. Saengga tembung wuwuhan ingkang leres kangge tembung lingga **laku** menika **(-ake)**. Panambang **(-ipun)** menika boten trep manawi dipunserat rumaket kaliyan tembung lingga laku, amargi panambang **(-ipun)** menika dipunserat rumaket kaliyan tembung ingkang ngginakaken basa krama.

Prakawis ingkang ndayani kalepatan panyerating tembung **nglakokake**, inggih menika amargi panyerating basa ingkang sejatosipun basa Indonesia, lajeng dening siswa dipunjawabaken. Tembung ingkang lepat dipunserat dening siswa inggih menika **nglakokakeipun**. Miturut andharanipun siswa, tembung ingkang dipunkajengaken inggih menika **melakukan**. Siswa mangertos bilih tembung menika manawi dipunalih basa dados basa jawa menika **nglakokake**. Lajeng panambang **(-ipun)** menika dipunserat dening siswa kangge nggantos basa ngoko menika supados dados basa krama. Saengga siswa nambahaken panambang **(-ipun)** wonten ing tembung ingkang sejatosipun sampun awujud wuwuhan sesarengan menika.

c) **Panambang (-ipun) lepat panyeratipun**

Kalepatan panyerating tembung wuwuhan ingkang panambang (-ipun) kapanggihaken wonten ing data 30, ukaranipun kados makaten.

“genthong,botol, utawa wadah liane lan got sing banyune mandheg kudu di ilekke, supaya ora dadi panggonan kanggo **ngrembakake** nyamuk.”
(XA-D30:U07)

Kalepatan panyerating tembung menika kawiwitan saking tembung lingga ingkang pikantuk panambang. Saking paugeraning basa, tembung lingga ingkang wujudipun basa krama menika leres manawi kawuwuhan ater-ater utawi panambang krama, ugi kosok balenipun. Menawi dipunjlentrehaken, tembung lingga saking **ngrembakake** menika miturut *ejaanipun ngrembaka* ingkang tegesipun *lestari* ing basa Indonesia. Tembung **ngrembaka** menika kalebet wonten ing basa krama. Panambang (-ke) menika dipunginakaken manawi jinising tembung ingkang dipunginakaken menika basa ngoko. Manawi badhe kawuwuhan panambang wonten ing tembung lingga menika, panambang ingkang jumbuh inggih menika (-ake) minangka wujud ing krama saking panambang (-ke).

Kalepatan panyerating tembung menika dipunsebabaken amargi *ejaan* basa Indonesia. Tembung ingkang dipunkajengaken kaserat dening siswa inggih menika **melestarikan**. Siswa sampun mangertos bilih basa kramanipun lestari menika **ngrembaka**, ananging siswa boten mangertos bilih panganggening wuwuhan menika kedah nggatosaken basa ingkang dipunginakaken. Saengga siswa namung nyerat panambang (-ke) wonten ing tembung **ngrembaka**.

3) Tembung lingga ingkang pikantuk wuwuhan sesarengan

Kalepatan panyerating tembung lingga ingkang pikantuk wuwuhan sesarengan kapanggihaken wonten ing panaliten menika. Wuwuhan sesarengan ingkang kapanggihaken antawisipun wuwuhan sesarengan (ka-an) ingkang lepat panambangipun, (sa-ing) ingkang lepat ater-ateripun, (ka-an) ingkang taksih ngginakaken *ejaan* basa Indonesia, wuwuhan sesarengan (di-i), wuwuhan sesarengan (di-ake), (dipun-aken) dipunpisah ater-ateripun, (dipun-aken) ingkang dipunpisah ater-ater saha panambangipun. Pirembagan wonten ing ngandhap menika ugi mratelakaken babagan prakawis ingkang ndayani kalepatan panyerating tembung wuwuhan sesarengan, langkung cetha kajlentrehaken wonten ing ngandhap menika.

a) Wuwuhan sesarengan (ka-an)

Panyerating tembung lingga ingkang pikantuk wuwuhan sesarengan (ka-an) ingkang lepat kaandharaken ing pethikan ukara menika.

“Rabu enjing jam 06.30 wonten ing daerah watu, Malang Jawa Timur ingkang wonten kadadean **kacilakaan** bis kang sampun nabrak omahipun warga ingkang wonten pinggir dalan gedhe.”
(XA-D27:U01)

Kalepatan tembung wuwuhan ing nginggil menika dipunsebabaken panyerating *ejaan* ingkang taksih ngginakaken *ejaan* basa Indonesia. Tembung **kacilakaan** wonten ing basa Indonesia menika dipunserat **kecelakaan**. Panyerating tembung ingkang leres inggih menika **kacilakan**, pandhapuking tembung menika saking **ka+cilaka+an**. Paugeran tata tembung ing basa Jawi, tembung lingga ingkang pungkasaning tembung menika aksara *vokal* /a/ lajeng pikantuk panambang {-an},

aksara *vokal* ing wasana tembung lingga menika kaserat setunggal kemawon. Saengga tembung ingkang leres ing tembung wuwuhan menika dados **kacilakan**.

Tuladha sanesipun babagan panyerating tembung wuwuhan sesarengan ingkang kapanggihaken wonten ing panaliten kadosta ing pethikan ukara ngandhap menika.

“ pangeten **kamardikaan** menika diisi ingkang sapisan yaiku upacara pangibaran gendera...”
(XA- D28: U01)

Kalepatan tembung wuwuhan ing nginggil menika sami kaliyan kalepatan ingkang sakderengipun. Tembung **kamardikaan** menika taksih ngginakaken *ejaan* basa Indonesia. Lajeng tembung ingkang leres menika **kamardikan**, pirembaganipun kados makaten. Tembung lingganipun **mardika**, kados ingkang sampun kaandharaken wonten ing nginggil, tembung lingga ingkang pungkasaning tembung awujud *vokal* /a/ rumaket kaliyan panambang (-an) panyerating tembung wuwuhan menika cekap ngginakaken *vokal* /a/ setunggal kemawon.

Wuwuhan sesarengan (ka-an) ingkang lepat panyerating panambang, ugi kapanggihaken wonten ing panaliten menika. prakawis ingkang ndayani siswa lepat anggenipun nyerat amargi *ejaan lisan* swanten basa (-an) ingkang nyelaraken pocapanipun.

“Ing tanggal 25 Desember 2016 sampun **kadadeyan** prastawa perampokan.”
(XA-D09: U02)

Pandhapuking tembung **kadadeyan** wujudipun saking (ka-dadi-yan), ing *morfologis* basa Jawi boten wonten panambang (-yan). Miturut *ejaanipun*,

tembung ingkang dipunkajengaken kaserat dening siswa inggih menika **kakadean** (ka-dadi-an). Panambang (-an) ingkang rumaket ing tembung lingga pungkasaning *vokal /i/*, *vokal /i/* menika ewah dados *vokal /e/*. Kados ingkang sampun kaserat wonten ing nginggil menika. kalepatan panyerating panambang (-an) dados (-yan) menika dipunsebabaken amargi swanten basa nalika mocapaken. Saengga siswa bingung anggenipun nyerat tembung wuwuhan menika.

b) Wuwuhan sesarengan (sa-ing)

Kalepatan panyerating tembung wuwuhan sesarengan (sa-ing) mapan wonten ing ater-ateripun. Ukara ingkang nedahaken kalepatan tembung kaandharaken wonten ing ngandhap menika.

“Perkawis kasebat dipunkinten lantaran dendam saengga pelaku ngurung korban **saklebetiŋ** kamar mandi (kolah).”
(XA-D10: U02)

Tembung wuwuhan ingkang lepat menika dipunsebabaken amargi panyerating ater-ater ingkang lepat. Wonten ing asiling panyerating siswa, ater-ater (sak-) kaserat wonten ing tembung **saklebetiŋ**, kados ing data 10 ukara nginggil. Tembung ingkang leres menika **salebetiŋ** (sa-lebet-ing), inggih menika ngginakaken ater-ater (sa-).

Prakawis ingkang ndayani kalepatan menika tamtu kemawon amargi panyerating ater-ater, ananging *faktor* ingkang nyebabaken siswa lepat nyerat ater-ater menika amargi swanten basa ater-ater (sa-) ingkang dipunpocapaken dening siswa. Swanten basa pocapaning tembung **salebetiŋ** menika manawi dipunmirengaken ewah kadosta **saklebetiŋ**, saengga siswa nyerat tembung miturut pocapanipun.

c) Wuwuhan sesarengan (di-i)

Kalepatan panyerating tembung lingga ingkang pikantuk wuwuhan sesarengan (di-i) kapanggihaken wonten ing panaliten menika. Pirembagan babagan kalepatan menika kaandharaken wonten ing ngandhap.

“banyu sek mandheg kui **di senengi** nyamuk.”
(XA- D30: U02)

Tembung **di senengi** menika sejatosipun tembung lingga ingkang kawuwuhan ater-ater saha panambang. Morfem (**di-**) menika minangka ater-ater ingkang kedahipun rumaket kaliyan tembung lingganipun. Manawi dipunserat dipunpisah kaliyan tembung lingganipun, (**di-**) menika dados tembung pangarep, ananging tembung pangarep (**di-**) menika boten wonten ing basa Jawi. Saengga ater-ater (**di-**) menika boten saged dipunpisah kaliyan tembung lingganipun, pramila anggenipun nyerat ingkang leres inggih menika **disenengi**.

Kalepatan tembung wuwuhan sesarengan menika dipunsebabaken amargi siswa boten saged mbedakaken (**-di**) minangka ater-ater utawi minangka tembung pangarep. Prakawis menika jumbuh kaliyan kalepatanipun, siswa boten saged nyerat tembung wuwuhan sesarengan kanthi leres.

d) Wuwuhan sesarengan (di-ake)

Tembung lingga ingkang kawuwuhan ater-ater saha panambang (**di-ake**) ingkang lepat ugi kapanggihaken wonten ing panaliten menika. Pethikan ukara ing ngandhap menika nedahaken kalepatanipun.

“nutupi wadhah banyu kayata: genthong,botol, utawa wadah liane lan got sing banyune mandheg kudu **di ilekke**, supaya ora dadi panggonan kanggo ngrembakake nyamuk.”
(XA-D30:U07)

Kalepatan tembung **di ilekke** menika dipunsebabaken ater-ater (di-) ingkang boten rumaket wonten ing tembung lingga. Ingkang leres panyerating tembung miturut paugeranipun inggih menika **diilekke**. Ater-ater (di-) saha panambang (-ake/-ke) menika panyerating ingkang leres rumaket wonten ing ngajeng saha wingking tembung lingga. Kalepatan panyerating tembung menika dipunsebabaken amargi siswa boten saged mbedakaken pandhapuking tembung pangarep saha ater-ater. Miturut pamanggih siswa, (di-) menika dipunpisah kaliyan tembung lingganipun.

e) Wuwuhan sesarengan (dipun-aken)

Kalepatan panyerating tembung wuwuhan gayut kaliyan wuwuhan sesarengan (dipun-aken) menika kapanggihaken wonten ing panaliten menika. Pethikan ukara ingkang gayut kaliyan kalepatan wuwuhan sesarengan (dipun-aken) dipunrembag wonten ing ngandhap menika.

“penza menika **dipun wonten aken** ing hall SMA N 1 Pundong.”
(XA- D01: U02)

Kalepatan tembung **dipun wonten aken** amargi panyerating ater-ater saha panambang ingkang boten rumaket kaliyan tembung lingganipun. Miturut paugeranipun, tembung lingga ngkang pikantuk wuwuhan ater-ater, seselan, panambang, utawi wuwuhan sesarengan menika anggenipun nyerat kedah gandheng kaliyan tembung lingganipun. Saengga anggenipun nyerat ingkang leres menika dipunsambung kados makaten **dipunwontenaken**, tegesing tembung menika ing basa Indonesia *diadakan*.

Kalepatan babagan tembung lingga ingkang pikantuk wuwuhan sesarengan (dipun-aken) ugi kapanggihaken wonten ing pethikan ukara menika.

“ classmeeting menika **dipun wontenaken** kalian para siswa SMA N 1 Pundong...”
(XA- D07: U02)

Kalepatan tembung menika dipunsebabaken amargi ater-ater ingkang boten rumaket kaliyan tembung lingga. Tembung ingkang leres miturut paugeranipun menika **dipunwontenaken**, sedaya *unsur* dipunsambung. Prakawis ingkang ndayani kalepatan menika amargi siswa ingkang nyerat boten saged mbedakaken panhdhapuking tembung pangarep kaliyan ater-ater. Saengga (di-/dipun-) ingkang kedahipun rumaket kaliyan tembung lingga, dening siswa kaserat dipunpisah.

b. Kalepatan Tembung Rangkep

Kalepatan panyerating tembung ugi kapanggihaken wonten ing tembung rangkep. Kalepatan ingkang kapanggihaken menika panganggening tandha panggandheng saha dwilingga. Langkung cetha dipunrembag ing ngandhap menika.

1) Kirang tandha panggandheng

Tembung rangkep ingkang kirang tandha panggandheng kapanggihaken wonten ing asiling karangan basa Jawi siswa kelas XA SMA N 1 Pundong. Pethikan ukara kaandharaken wonten ing ngandhap menika.

“Tuladhanipun ingkang kedadean wonten ing dalemipun Muhammad Raffi Ramadhan ingkang kilangan **mas masan** lan banda liane.”
(XA- D16: U02)

Tembung rangkep ingkang kirang tandha panggandheng menika nyebabaken tegesipun beda. Kadosta ing nginggil menika, tembung **mas masan** sejatosipun tembung camboran ingkang tegesipun *perhiasan*. Ananging amargi kirang nyerat tandha panggandheng wonten ing tengahing tembung ndadosaken tembung

menika gadhah teges beda, **masmasan** menika wonten ing satunggaling dhaerah kalebet wonten ing salah stunggaling jinis kewan. Tandha panggandheng ingkang boten dipunserat dening siswa saged nyebabaken pamaos bingung mangertosi tegesipun ukara.

2) Dwilingga

Tembung dwilingga ingkang lepat kapanggihaken wonten ing panaliten menika. Pethikan ukara ingkang nedahaken kalepatan tembung dwilingga dipunrembag wonten ing ngandhap menika.

“pateng sawut **uwong-uwong** podho pingin weroh kedadean meniko.”
(XA-27:12)

Tembung dwilingga **uwong-uwong** menika lepat dipunsebabaken tembung lingganipun. Miturut kamus Baoesastra, tembung ingkang leres menika **wong** ingkang tegesipun manungsa. Saengga panyerating tembung dwilingga ingkang leres inggih menika **wong-wong**. Prakawis ingkang ndayani kalepatan menika amargi lepat tembung lingganipun. Miturut siswa, tembung lingga ingkang leres inggih menika **uwong**, kamangka tembung ingkang leres inggih menika **wong**.

3. Kalepatan *Fonologis* saha *Morfologis*

Sanesipun kalepatan *fonologis* saha *morfologis*, wonten ing panaliten menika ugi kapanggihaken kalepatan *fonologis* saha *morfologis* wonten ing satunggal tembung. Tegesipun, wonten ing satunggal tembung menika kapanggihaken kalepatan *fonologis* saha *morfologis*. Kalepatan ingkang kapanggihaken menika tembung ingkang lepat amargi dipuntambah *konsonan* saha lepat ing wuwuhan sesarengan, kalepatan panyerating *ejaan* saha panambang, saha panyerating *ejaan konsonan* saha wuwuhan sesarengan ingkang

lepat wonten ing satunggal tembung. Prakawis ingkang ndayani kalepatan ugi kaandharaken wonten ing pirembagan menika. Langkung cetha, kalepatan-kalepatan ingkang kapanggihaken saha prakawis kalepatan ing panaliten menika dipunrembag wonten ing ngandhap.

a. Dipuntambah *konsonan* saha wuwuhan sesarengan

Kalepatan *fonologis* saha *morfologis* ing satunggal tembung ingkang gayut kaliyan kalepatan panyerating tembung ingkang dipuntambah *konsonan* saha lepat anggenipun nyerat wuwuhan sesarengan menika kapanggihaken wonten ing panaliten menika. pethikan ukara ingkang nedahaken kalepatan kaandharaken wonten ing ngandhap menika.

“ **sak wise** upacara banjur dilanjutke lomba-lomba ing ana ning lapangan.”
(XA- D28: U05)

Panyerating tembung **sak wise** menika lepat babagan *fonologi* saha *morfologi*. Kalepatan menika dpunsebabaken amargi panyerating tembung menika dipuntambah *konsonan* k saha panyerating ater-ater ingkang dipunpisah kaliyan tembung lingganipun. Manawi dipunjlentrehaken, tembung menika kalebet wonten ing tembung wuwuhan ingkang kadhapak saking tembung lingga **wis** ingkang pikantuk wuwuhan sesarengan (sa-e). Kalepatan babagan *fonologis* kapanggihaken saking ater-ater (sa-) ingkang dipunserat (sak-) dening panyerat. Kalepatan *morfologi* babagan tembung wuwuhan kapanggihaken saking ater-ater {sa-} ingkang dipunpisah kaliyan tembung lingga. Saengga tembung ingkang leres inggih menika **sawise**. Kalepatan menika dipunsebabaken amargi siswa boten mangertos paugeran panyerating tembung wuwuhan ingkang

dipungandheng kaliyan tembung lingganipun. Miturut siswa pocapaning tembung **sawise** menika **sakwise**, saengga dipunserat miturut pocapanipun.

b. Ejaan konsonan saha panambang

Panyerating tembung ingkang lepat gayut kaliyan *ejaan konsonan* saha panambang kapanggihaken wonten ing pethikan ukara ing ngandhap menika.

“ wonten ing mriko **suasana nipun** rame, bungah lan wonten kathah pagelaran musik band lan sanes-sanesipun.”
(XA- D13: U04)

Panyerating *fonologi* ingkang lepat menika gayut kaliyan babagan kalepatan *ejaan konsonan* /w/ dipunserat /u/, dene ing *morfologi* kalepatan menika gayut kaliyan panambang (-ipun) ingkang dipunpisah kaliyan tembung lingganipun. Tembung **suasana nipun** menika kadhapak saking tembung lingga **swasana** saha panambang (-ipun). Tembung **suasana** menika taksih ngginakaken *ejaan* basa Indonesia, manawi *ejaan* basa Jawinipun menika **swasana**. Lajeng panambang (-ipun) menika kedah rumaket kaliyan tembung lingganipun. Tembung lingga ingkang aksara pungkasan awujud *vokal*, lajeng pikantuk panambang (-ipun) menika ewah dados (-nipun). Saengga tembung menika ingkang leres **swasananipun**.

Prakawis ingkang ndayani kalepatan menika amargi siswa boten mangertos paugeran panyerating tembung wuwuhan ingkang dipunsambung kaliyan tembung lingganipun. Kalepatan babagan *fonologi* dipunsebabaken amargi *konsonan* /w/ dipunserat /u/ wonten ing tembung **swasana**. Kalepatan menika amargi *ejaan* ingkang dipunginakaken dening siswa taksih ngginakaken *ejaan* basa Indonesia.

c. *Ejaan konsonan saha wuwuhan sesarengan*

Panyerating tembung ingkang lepat dipunsebabaken *ejaan konsonan saha wuwuhan sesarengan* kapanggihaken woten ing panaliten menika. Kalepatan menika gayut kaliyan *ejaan konsonan /g/* ingkang dipunserat /k/, saha wuwuhan sesarengan ingkang gayut kaliyan panambang (-ipun) ingkang boten jumbuh kaliyan tembungipun. Pethikan ukara saha pirembagan babagan menika kaandharaken wonten ing ngandhap menika.

“panggung meniko **diadekipun** ing lapangan voli dusun canden.”
(XA- D26:U02)

Tegesing tembung ingkang dipunkajengaken miturut siswa ingkang nyerat inggih menika *didirikan* ingkang kedahipun ing basa Jawi dipunserat **diadegake** ananging dening siswa dipunserat **diadekipun**. Kalepatan *ejaan konsonan /g/* ingkang dipunserat /k/ menika kabuktekaken saking tembung lingga ingkang dipunserat **adek** kamangka ingkang leres menika **adeg**. Tembung wuwuhan menika lepat amargi basa ingkang dipunginakaken boten jumbuh antawisipun ater-ater, tembung lingga saha panambang ingkang dipunginakaken.

Panambang (-ipun) menika dipunginakaken nalika tembung lingga ingkang dipunserat menika ngginakaken tembung krama. Manawi wonten ing tembung menika, tembung lingga ingkang dipunginakaken menika ngoko, saengga boten trep manawi panambang ingkang dipunginakaken menika (-ipun). Panambang (-ipun) menika sesulih panambang (-nya) ing basa Indonesia. Kados ingkang sampun kaandharaken wonten ing nginggil menika, bilih tembung ingkang dipunkajengaken dening panyerat inggih menika *didirikan*. Lepat bilih panganggening panambang kangge tembung menika (-ipun). Panambang ingkang

trep dipunginakaken menika (-ake). Saengga tembung ingkang leres menika **diadegake** ingkang tegesipun *didirikan*.

Kalepatan panyerating tembung menika dipunsebabaken amargi siswa boten mangertos tembung lingga ingkang leres. Panyerating tembung namung saking pocapanipun siswa, saengga tembung **adeg** miturut pocapanipun siswa menika **adek**. Kalepatan *morfologis* mapan wonten ing panyerating panambang ingkang boten trep kaliyan tembung lingganipun. *Ejaan* basa Indonesia *didirikan* dening siswa dipunjawabaken dados **diadekipun**, kamangka tembung ingkang leres menika **diadegake**.

BAB V

PANUTUP

A. Dudutan

Adhedhasar asiling pirembagan wonten ing panaliten kalepatan panyerating tembung ing karangan basa Jawi siswa kelas X IPA 2 SMA N 1 Pundong, saged dipunpendhet dudutan bilih panyerating basa Jawi siswa taksih wonten kalepatan ingkang kapanggihaken. Wonten prakawis ingkang ndayani kalepatan panyerating basa Jawi siswa. Bab ingkang kapanggihaken kados ing ngandhap menika.

1. Kalepatan *fonologi* ingkang lepat wonten ing panaliten menika babagan kalepatan *silabisasi* saha *ejaan*. Kalepatan *silabisasi* gayut kaliyan kalepatan panyerating tembung ingkang dipunkirangi *vokal* utawi *konsonan* saha dipuntambah *vokal* utawi *konsonanipun*. *Ejaan* ingkang lepat jumbuh kaliyan panyerating *vokal*, *konsonan* utawi *vokal* saha *konsonan*.
2. Kalepatan *morfologis* ingkang lepat gayut kaliyan tembung wuwuhan saha tembung camboran. Tembung wuwuhan ingkang lepat babagan ater-ater, panambang, saha wuwuhan sesarengan, dene kalepatan babagan tembung camboran menika gayut kaliyan dwilingga saha tandha panggandheng.

Kalepatan *fonologis* saha *morfologis* wonten ing satunggaling tembung ugi kapanggihaken wonten ing panaliten menika. Wujuding kalepatan ingkang kapanggihaken wonten ing panaliten menika babagan ater-ater ingkang dipunpisah kaliyan panyerating *silabisasi* ingkang dipuntambah *konsonan* /k/.

Kalepatan panyerating *ejaan konsonan /w/* ingkang dipunserat */u/* saha panambang (-ipun) ingkang dipunpisah kaliyan tembung lingganipun. *Morfologis* ingkang lepat panambang (-ipun) saha panyerating *ejaan konsonan /g/* ingkang dipunserat */k/*.

4. Kalepatan panyerating *fonologis* saha *morfologis* dipunsebabaken amargi saperangan prakawis. Kalepatan panyerating tembung ingkang dipunsebabaken amargi mboten dipunsengaja (*kekhilafan*). Tembung lingga utawi tembung andhahan ingkang dereng dipunkuwaosi dening siswa. Panyerating tembung ingkang lepat amargi nyelarasaken pocapanipun. Panyerating tembung ingkang lepat amargi *interferensi*. Kalepatan ingkang dipunsebabaken amargi kerancuan *fonem*.

B. Implikasi

Adhedhasar saking panaliten, *implikasi* wonten ing panaliten menika antawisipun:

1. Asiling panaliten saged dipunginakaken siswa supados mangertos dumugi menapa seserepan panganggening basa Jawi siswa, mliginipun babagan panyerating karangan basa Jawi babagan tembung *fonologis* saha *morfologis*, saengga saged ndandosi kalepatan ingkang kapanggihaken.
2. Asiling panaliten menika saged dipunginakaken dening guru kangge mangertosi kalepatan basa Jawi siswa mliginipun babagan panyerating karangan basa Jawi ingkang jumbuh kaliyan *fonologis* saha *morfologis*, ugi madosi cara ingkang *efektif* kangge ngleresaken saha mucal.

3. Asiling panaliten menika saged dipunginakaken pamaos kangge nambah seserepan babagan basa, mliginipun tata panyerating *fonologis* saha *morfologi*.

C. Pamrayogi

Sasampunipun panaliti nglampahi panaliten menika, pamrayogi ingkang saged kaandharaken inggih menika:

1. Pirembagan wonten ing panaliten menika dereng jangkep, pramila taksih prelu dipuntindakaken panaliten malih ingkang ngrembag perangan sanes, kadosta *diksi* saha *sintaksis*.
2. Guru lan siswa nalika sinau basa Jawi dipuntingkataken anggenipun micara migunakaken basa Jawi ingkang leres.
3. Gladhen babagan panyerating tembung ingkang gayut kaliyan *fonologis* saha *morfologis* dipuntambahi malih supados siswa langkung kulina nyerat ngginakaken basa Jawi.
4. Gladhen nyelarasaken pocapan saha nyerat tembung saged dipunginakaken kangge siswa.
5. Tugas ndamel karangan basa Jawi dipuntambahi supados siswa kathah latihan nyerat karangan basa Jawi.

KAPUSTAKAN

- Balai Bahasa Yogyakarta. 2006. *Pedoman Umum Ejaan Bahasa Jawa huruf Latin yang Disempurnakan (Edisi Revisi)*. Yogyakarta: Kanisius.
- Hastuti, Sri. 2003. *Sekitar Analisis Kesalahan Berbahasa Indonesia*. Yogyakarta: Mitra Gama Widya.
- Makmuroh, Umi. Analisis Kesalahan Berbahasa Jawa Pada Karangan Persuasi Siswa Kelas XI Jurusan Bahasa SMA N 10 Purworejo Tahun Ajaran 2012/2013. *Skripsi S1*. Yogyakarta: Program Studi Pendidikan Bahasa Jawa, Universitas Negeri Yogyakarta.
- Marsono. 2006. *Fonetik*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press
- Miftahudin. 2012. Kesalahan Pemilihan Kata pada Karangan Deskripsi Siswa Kelas VIII SMP Muhammadiyah 1 Surakarta. *Jurnal Skripsi S1*. Surakarta: Jurusan Pendidikan Bahasa, Sasatra Indonesia dan Daerah, Universitas Muhammadiyah Surakarta.
- Mulyana. 2005. *Morfologi Bahasa Jawa*. Yogyakarta: Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta.
- Muslich, Masnur. 2012. *Fonologi Bahasa Indonesia Tinjauan Deskriptif Sistem Bunyi Bahasa Indonesia*. Jakarta: Bumi Aksara.
- Nurhayai, Endang. 2001. *Morfologi Bahasa Jawa*. Yogyakarta: Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta.
- Pateda, Mansoer. 1989. *Analisis Kesalahan*. Flores-NTT: Nusa Indah.
- Poerwadarminta, W. J. S. 1939. *Baoesastra Djawa*. Jakarta: J.B Wolters Uitgevers Maatschappij.
- Purwanti, Nuegraheni Sri. Kalepatan *Fonologi* saha *Morfologi* Basa Jawi ing Subtitle Film Korea Spy Girl. *Skripsi S1*. Yogyakarta: Program Studi Pendidikan Bahasa Jawa, Universitas Negeri Yogyakarta.
- Sasangka, Sry Satriya Tjatur Wisnu. 2001. *Paramasastra Gagrag Anyar Basa Jawa*. Jakarta: Yayasan Paramalingua.
- Sudaryanto. 1991. *Tata Bahasa Baku Bahasa - Jawa*. Yogyakarta: Duta Wacana University Press.
- _____.1992. *Metode Linguistik*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.

Tarigan, Henry Guntur. 1988. *Pengajaran Pemerolehan Bahasa*. Bandung: Angkasa.

Verhaar, J.W.M. 2006. *Asas-asas Linguistik umum*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.

TABEL ANALISIS KALEPATAN *FONOLOGIS* SAHA *MORFOLOGIS*
ING KARANGAN BASA JAWI SISWA KELAS X IPA 2
SMA N 1 PUNDONG

No.	Tuturan	Jinising kalepatan basa								Andharan				
		Fonologis							Morfologis					
		Silabisasi				Ejaan		Sil. & Ej.	Tata tembung					
		(+) V	(+) K	(-) V	(-) K	PV	PK		PV&PK				W	R
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	
1.	Penza menika <u>dipun wonten aken</u> ing hall SMA N 1 Pundong. (XA-01:02)									√			<u>dipun wonten aken</u> → <u>dipunwontenaken</u> - dipun+ womten + aken → dipunwontenaken	
2.	Acara menika <u>diwontenaken</u> dinten kamis. (XA-01:03)									√			<u>diwontenaken</u> → <u>dipunwontenaken</u> - dipun+ wonten+ aken → dipunwontenaken	
3.	Acara penza niki saget ndamel sedaya warga SMA N 1 Pundong bungah. (XA-01:04)		√				√						saget → saged - t → d ndamel → damel - (+) n	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
4.	kasus Habib Rizqie menika mboten wonten sangkut pautipun dening kasus Ahok (XA-02: 03)		√										Mboten → boten - (+) m
5.	Acara <u>dipun isi</u> pengajian, shalawatan, hadrah lan sanes-sanesipun (XA-03: 02)									√			<u>Dipun isi</u> → <u>dipunisi</u> - dipun + isi → dipunisi
6.	Jembatan wonten ing dusun Nangsri Srihardono Pundong Bantul, mboten saget dingge liwat amergi jembatan miring. (XA- 04: 02)		√			√	√						dusun → dhusun - d → dh Mboten → boten - (+) m saget → saged - t → d Amergi → amargi - e → a
7.	Jembatan menika miring keging toyo saking lepen opak ingkang kebak amargi jawah wau dalu. (XA-04:03)				√	√							Keking → kenging - (-) n Toyo → toya - o → a Amergi → amargi - e → a
8.	Sakniki warga dusun nangsri pados mergi alternatif kangge liwat. (XA-04:04)						√						dusun → dhusun - d → dh
9.	Mila warga dusun nangsri kedah ngalang menawi badhe tindakan (XA-04:05)						√						dusun → dhusun - d → dh

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
10.	Cekap semanten angen kulo matur. (XA-04:06)				√	√							angen → anggen - (-) g kulo → kula - o → a
11.	Pengetan tahun baru 31 Desember- 1 januari 2017 ing dusun Gondosuli.. (XA-05: 01)						√						dusun → dhusun - d → dh
12.	Kelaksanaaken rame lan pada seneng bakar-bakar. (XA-05: 02)				√	√	√						Kelaksanaaken → kalaksanakaken - e → a - (-) k Pada → padha - d → dh
13.	Para warga pada bakar-bakar kanggo nunggu wektu taun baru. (XA-05: 03)						√						Pada → padha - d → dh
14.	Desa Parangrejo, girijati, purwosari, GK wonten kedadean banjir. (XA- 06: 01)					√							Kedadean → kadadean - e → a
15.	Ingang jalari banjir menika amargi jawah sedino sewengi, saengga lepenipun bludak. (XA-06: 02)					√							Sedino → sedina - o → a
16.	Banjir menika marakke tanduran parine warga do rusak lan dalane dadi lunyu amarga lemahe do ketut banyu. (XA-06: 03)					√	√						Do → dha - d → dh Do → dha - o → a

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
17.	Classmeeting menika <u>dipun wontenaken</u> kalia para siswa SMA N 1 Pundong ingkang kelas setunggal dugi kelas tiga. (XA-07: 02)									√			<u>Dipun wontenaken</u> → <u>dipunwontenaken</u> - dipun + wonten + aken → dipunwontenaken
18.	Kegiatan menika meriah, para siswa bungah, amargi lomba wonten classmeeting menika sae-sae. (XA-07: 03)		√										Bungah → bungah - (+) g
19.	Gempa punika anggadhai kekuatan 5,9 sr ingkang pusatipun wonten ing Bantul, Yogyakarta. . (XA-08: 08)				√								Anggadhai → anggadhahi - (-) h Kekuatan → kekuwatan - (-) w
20.	Kadadean menika ngakibataken 6.234 tiyang ingkang sedo. (XA-08: 10)					√							Sedo → seda - o → a
21.	Kathah lokasi ing Bantul ingkang dereng <u>dipun aliri</u> listrik (XA-08: 16)									√			<u>Dipun aliri</u> → <u>dipunaliri</u> - Dipun + aliri → dipunaliri
22.	Perampokan pithik (XA-09: 01)						√						Pithik → pitik - th → t
23.	Ing tanggal 25 Desember 2016 sampun kadakeyan (XA-09: 02)		√			√							Kadadeyan → kadakean - (+) y Kadadeyan → kedadean - a → e

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
24.	Perampokan pithik menika cacahipun kirang langkung 352. (XA-09: 05)						√						Pithik → pitik - th → t
25.	Prastawa menika kedadeyanipun kirang langkung (XA-09: 06)		√										Kedadeyanipun → Kedadeanipun - (+) y
26.	Inggih menika ingkang jasa kandang pithik, yaiku (XA-09: 08)						√						Kandang → kandhang - d → dh Pithik → pitik - th → t
27.	Kedadosan tindak perampokan, penyekapan, lan pembunuhan ingkang dumados dhateng Dodi Triono lan kaluwarga (XA-10: 01)					√							Kaluwarga → kulawarga - a → u - u → a
28.	Perkawis kasebat dipunkinten lantaran dendam saengga pelaku ngurung korban saklebeting kamar mandi (kolah) kanthi ukuran 1,5 X 1,5 m selamikirang langkung 17 jam ngakibataken 6 korban tilardonya lan 5 korban ingkang slamet dibeto wonten rumah sakit Kartika. (XA-10: 02)		√			√	√						Dendam → dhendham - d → dh Saklebeting → salebeting - (+) k Dibeto → dibeta - o → a

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
29.	Ngantos wekdal menika polisi tasih nyelidiki perkawis kasebat kanthi mriksa CCTV lan saksi-saksi kagem ngungkap perkawis kasebat. (XA-10: 05)				√								Tasih → taksih - (-) k
30.	Ing tanggal <u>pitu likur</u> desember <u>kaleh ewu elem belas</u> . (XA-11: 02)					√	√			√			<u>pitu likur</u> → pitulikur <u>kaleh ewu</u> → kalihewu - e → i <u>Elem belas</u> → enembelas - l → n
31.	Kedadean menika amargi dendam. (XA-11: 04)					√	√						Kedadean → kadadean - e → a Dendam → dhendham - d → dh
32.	Muda-mudi dusun kiroyayan ngawontenaken pengajian lan bakar jagung bareng-bareng. (XA-12: 02)						√						Muda-mudi → mudha-mudhi - d → dh Dusun → dhusun - d → dh
33.	Acara menika kawontenaken ing dusun kiroyayan (griyonipun Pak Dukuh). (XA-12: 03)					√	√						Dusun → dhusun - d → dh Griyonipun → griyanipun - o → a Dukuh → dhukuh - d → dh

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
34.	Wonten ing mriko suasanipun rame lan padha bungah. (XA-12: 05)					√	√						Mriko → mrika - o → a Suasana → swasana - u → w
35.	Ngawontenaken PENZA kangge ngumumaken juara class metting lan pados hiburan. (XA-13: 02)				√								Juara → juwara - (-) w
36.	Wonten ing mriko <u>suasana nipun</u> rame, bungah lan wonten kathah pagelaran musik band lan sanes-sanesipun. (XA-13: 04)					√	√			√			Mriko → mrika - o → a Suasana → swasana - u → w <u>Suasana nipun</u> → <u>swasananipun</u> - swasana + ipun → swasanaipun → swasananipun.
37.	Kabar ingkang dipunkempalaken saking BMKG, ngasilaken kirang langkung 104 tiang seda, 857 tatu-tatu, lan warga sanesipun pada ngungsi. (XA-14: 04)		√		√		√						Dipunklempakaken → dipunkempalaken - klempak → kempal - (+) l - k → l Tiang → tiyang - (-) y Pada → padha - d → dh

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
38.	Masyarakat kasuwun langkung waspada menawi enten gempu susulan lan mnoten kepancing dene isu gempu lan tsunami, ingkang mboten tanggung jawab. (XA-14: 06)					√							Menawi → manawi - e → a
39.	Ngabuburit kegiatan ingkang adatipun sami njalanipun wonten sasi poso. (XA-15: 01)					√							Poso → pasa - o → a
40.	Nyiapipun dipunengge mbikak poso wonten madosi panganan, masak, tadarusan, wonten masjid utawi mlaku-mlaku. (XA-15: 03)					√							Poso → pasa - o → a
41.	Para warga adate ngabuburit supados nengga wekdal mbikak poso, kesupen utawi ngilangipun roso ngeleh lan ngelak. (XA-15: 05)					√							Poso → pasa Roso → rasa - o → a
42.	Dalan-dalan dados macet amerga para warga mundhut panganan wonten pasar dadakan pinggir dalan. (XA-15: 06)					√							Amerga → amarga - e → a
43.	Para warga mundhut panganan ingkang wonten sasi poso mawon, tuladhanipun kolak, kurma, kolang-kaling, es buah, takjil lan sanes-sanesipun. (XA-15: 07)					√							Poso → pasa - o → a

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
44.	Para pedagang sami untung amerga kathah para warga mundhut panganan sakderengipun adzan magrib. (XA-15: 08)					√							Amerga → amarga - e → a
45.	Wonten ing tahun baru menika katah kedadean kriminal kemalingan. (XA-16: 01)					√	√						Katah → kathah - t → th Kedadean → kadadean - e → a
46.	Tuladhanipun ingkang kadadean wonten ing dalemipun Muhammad Raffi Ramadhan ingkang kelangan <u>mas masan</u> lan banda liane. (XA-16: 02)				√	√	√				√		Kedadean → kadadean - e → a Kilangan → kelanga - i → e <u>mas masan</u> → mas-masan - (-) – Banda → bandha - d → dh Liane → liyane - (-) y
47.	Malingipun anglakoni nalika omae sepi ditinggal sakulawarga ten Malang wanci wayah sampun wengi. (XA-16: 03)				√								Omae → omahe - (-) h

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
48.	Dinten sabtu tanggal 24 Desember 2016 jam tigo sore wonten kedadean wit ambruk, peneripun ing dusun Tembi kecamatan Sewon, ingkang dados korban ing dalemipun pak Heru. (XA-17: 01)					√	√						Tigo → tiga - o → a Kedadean → kadadean - e → a Dusun → dhusun - d → dh
49.	Wit ingkang ambruk menika dipunsebabaken amargi wit kang wis tuo lan udan angin. (XA-17: 03)				√	√							Tuo → tuwa - (-) w - o → a
50.	Wonten ing Srihardono, Pundong, Bantul kedadean banjir. (XA-18: 02)					√							Kedadean → kadadean - e → a
51.	Banjir menika nyebabake warga Pundong pada ngungsi. (XA-18: 03)						√						Pada → padha - d → dh
52.	Penyakit menika mewabah amergi para warga anggenipun gesang kirang resikan. (XA-19: 03)					√							Amergi → amargi - e → a
53.	Menapa malih menika wau menawi wanci jawah. (XA-19: 06)					√							Menawi → manawi - e → a
54.	Wonten ing jum'at 25 November 2016 ing dusun trasih jam 3 onten kecelakaan, yaiku truk nabrak pager. (XA-20: 01)				√								Onten → wonten - (-) w
55.	Amargi kecelakaan menika <u>truk ipun</u> rusak lan kacanipun ingkng pecah. (XA-20: 04)									√			<u>Truk ipun</u> → trukipun - truk + ipun → trukipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
56.	Minggu 1 Januari 2017, ing dusun Gabug, Giricahyo, Purwosasi, Gunungkidul. (XA-21: 01)				√		√						Dusun → dhusun - d → dh
57.	Pengajian menika kalian kangge miwiti taun anyar kanthi tumindak prayoga. (XA-21: 04)				√								Kalian → kalihan - (-) h
58.	Pengajian menika dipunisi kalian Bapak ustad Abdullah saking warak. (XA-21: 05)				√								Kalian → kalihan - (-) h
59.	Senajan boten wonten korban jiwa ing musibah menika, nanging kadadean menika nyebabaken omahe para warga lan sawah uga kena banjir. (XA-22: 05)					√							Senajan → sanajan - e → a
60.	Margi Parangtritis kahanane macet dipunkebaki mobil kalian motor. (XA-23: 02)				√								Kalian → kalihan - (-) h
61.	Parangtritis Pantenipun katon meriah amargi warga ingkang nunggu gantine tahun pada ngurupke kembang api. (XA-23: 03)						√						Pada → padha - d → dh
62.	Aku lan sedoyo keluarga saha kanca ngisi wektu dumantining tahun ing riku. (XA-41: 02)					√							Sedoyo → sedaya - o → a
63.	Papane endah, sejuk, lan tasih asri. (XA-24: 03)				√								Tasih → taksih - (-) k

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
64.	Watu lumbung iku satunggaling papan favorit para wisatawan, suasana ing riku tambah greget manawi pada nyumet kembang api. (XA-24: 04)					√	√						Suasana → swasana - u → w Menawi → manawi - e → a Pada → padha - d → dh
65.	Gunung Kelud ingkang dumunung ing perwatesan antara blitar lan Kediri, Jawa Timur njeblug tanggal 13 februari 2014, kamis ndalu. (XA-25: 01)		√										Ndalun → dalun - (+) n
66.	Njebluge gunung kelud kinten-kinten wekdal sewelas ndalu. (XA-25: 02)		√										Ndalun → dalun - (+) n
67.	Masyarakat wonten ing lereng gunung kelud pada bingung lan pada mlayu ngungsi ing panggonan kang luweh aman. (XA-25: 03)						√						Pada → padha - d → dh Luweh → luwih - e → i
68.	Asilipun saking njeblugipun gunung kelud yaiku, dalemipun warga Pada ambruk, kesarasan warga Pada kagodha, utamanipun anak-anak, sawah para warga Pada rusak amerga disabetke lahar gunung kelud. (XA-25: 04)					√	√						Pada → padha - d → dh Kesarasan → kasarasan - e → a Amerga → amarga - e → a

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
69.	Kangge sawetara wekdal masyarakat sekitar gunung kelud mboten diangsalke <u>nglakokakeipun</u> kagiatan kagem biasane. (XA-25: 05)					√				√			Sawetara → sawatara - e → a <u>Nglakokakeipun</u> → nglakokake - ng + laku + ake → nglakuake → nglakokake
70.	Ing 1 Januari 2017 karang taruna dusun canden ngawontenaken Jalan Sehat mengeti tahun baru 2017. (XA-26: 01)						√						Dusun → dhusun - d → dh
71.	Panggung meniko <u>diadekipun</u> ing lapangan voli dusun canden. (XA-26: 02)					√	√			√			Meniko → menika - o → a <u>Diadekipun</u> → diadegake - di + adeg + ake → diadegake - k → g
72.	Jalan sehat meniko <u>dipun meriahaken</u> hiburan inggih meniko dangdutan lan onten <u>bebungah-bebungah</u> . (XA-26: 03)				√	√				√	√		Meniko → menika - o → a Onten → wonten - (-) w <u>bebungah-bebungah</u> → bebungah - bungah “seneng” → bebungah “paweweh”
73.	Para warga Pada remen lan sehat. (XA-26: 04)						√						Pada → padha - d → dh

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
74.	Rabu enjing jam 06.30 wonten ing daerah watu, malang Jawa Timur ingkang wonten kadadean <u>kacilakaan</u> bis kang sampun nabrak omahipun warga ingkang wonten pinggir dalan gedhe. (XA-27: 01)						√			√			Daerah → dhaerah - d → dh <u>Kacilakaan</u> → kacilakan - ka + cilaka + an → kacilakan
75.	<u>Kacilakaan</u> niku dijalari marang sopir bis kang ngantok. (XA-27: 02)					√				√			<u>Kacilakaan</u> → kacilakan - ka + cilaka + an → kacilakan Ngantok → ngantuk - o → u
76.	Kadadianipun bis mlaku saking tengen ndalan kamongko wonten belokan niku kang rawan saking <u>kacilakaan</u> . (XA-27: 03)		√			√				√			Kadadianipun → kadadeanipun - i → e Nдалan → dalan - (+) n Kamongko → kamangka - o → a <u>Kacilakaan</u> → kacilakan - ka + cilaka + an → kacilakan
77.	Bis iku mlaku banter kamongko sopir bis iku ngantok. (XA-27: 04)					√							Kamongko → kamangka - o → a Ngantok → ngantuk - o → u
78.	Korban seda wonten satunggal yoiku kenek bis. (XA-27: 08)					√							Satunggal → setunggal - a → e Yoiku → yaiku - o → a

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
79.	Sedaya warga ingkang gadah griya menika slamet sedanten. (XA-27: 09)						√						Gadah → gadhah - d → dh
80.	Nanging omahipun ambrok lan mboten saget dhinggeni maleh. (XA-27: 10)		√			√	√						Ambrok → ambruk - o → u Saget → saged - t → d Dhinggeni → dinggeni - (+) h Maleh → malih - e → i
81.	Pateng sawut <u>uwong-uwong</u> podho pingin weroh kedadean meniko. (XA-27: 12)					√					√		Pateng → pating - e → i <u>uwong-uwong</u> → wong-wong
82.	Pangeten <u>kamardikaan</u> menika diisi ingkang sapisan yaiku upacara pangibaran gendera, lomba lan upacara penurunan bendera. (XA-28: 01)					√				√			Pangeten → pengetan - a → e - e → a <u>Kamardikaan</u> → kamardikan - ka + mardika + an → kamardikan

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
83.	Para warga kanthi antusias nderek upacara Pangeten dinten <u>kamardikaan</u> . (XA-28: 03)					√	√			√			<p>Nderek → ndherek - d → dh</p> <p>Pangeten → pengetan - a → e - e → a</p> <p><u>Kamardikaan</u> → kamardikan - ka + mardika + an → kamardikan</p>
84.	<u>Sak wise</u> upacara banjur dilanjutke lomba-lomba ing ana ning lapangan, (XA-28: 05)		√							√			<p><u>Sak wise</u> → sawise - sa + wis + e → sawise - (+) k</p>
85.	Balapan karung, <u>bal balan</u> gawang cilik ngaggem sarung, panjat pinang, mangan krupuk lan <u>liya liyane</u> . (XA-28: 06)		√								√		<p><u>bal balan</u> → bal-balan - (-) – Ngaggem → ngagem - (+) g <u>liya liyane</u> → liya-liyane - (-) –</p>
86.	Banjur jam 3 peserta upacara wis siap ning lapangan badhe nderek upacara penurunan gendera. (XA-28: 07)						√						<p>Ning → ing - (+) n Nderek → ndherek - d → dh</p>
87.	Warga kraton pada nggawe gunung. (XA-29: 02)						√						<p>Pada → padha - d → dh</p>
88.	Gunungan menika isinipun hasil bumi. (XA-29: 04)		√										<p>Hasil → asil - (+) h</p>

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
89.	Para warga pada rawuh ing Acara Grebek Maulud menika. (XA-29: 05)						√						Pada → padha - d → dh
90.	Warga pada rebutan gunung kang digawe warga kraton. (XA-29: 06)						√						Pada → padha - d → dh
91.	Acara grebeg maulud menika dipunpungkasi kanti aman lan tertib. (XA-29: 07)						√						Kanti → kanthi - t → th
92.	Banyu sek mandheg kui <u>di senengi</u> nyamuk. (XA-30: 02)				√	√				√			Sek → sik - e → i Kui → kuwi - (-) w <u>Di senengi</u> → disenengi - di + seneng + i → disenengi
93.	Mulane yen saben 3 dina pisan masyarakat ing desa Kirobayan, Tirtosari, Kretek Bantul nguras jedhing, nutupi wadhah banyu kayata: genthong, botol, utawa wadah liane. (XA-30: 07)				√		√			√			Wadah → wadhah - d → dh Liane → liyane - (-) y <u>Di ilekke</u> → diilekke - di + ili + ake → diiliake → diilekake / diilekke Ngrembakake → ngrembakakake - ngrembaka + ake → ngrembakakake

Tabel Kalepatan *fonologis* saha prakawis ingkang ndayani kalepatan ing karangan siswa kelas X IPA 2 SMA N 1 Pundong.

<i>Fonologis</i>				
No.	Jinising Kalepatan	Data	Indikator	Prakawis ingkang Ndayani
7.	Kalepatan <i>silabisasi</i> tembung ingkang dipuntambah <i>vokal</i> utawi <i>konsonan</i> .	Njebluge gunung kelud kinten-kinten wekdal sewelas ndalu . (XA-D25: 02)	Panyerating <i>silabisasi</i> tembung ingkang dipuntambah <i>konsonan</i> {n} ndamel → damel (+) <i>konsonan</i> n Daya swara (n).	Nyelarasaken pocapanipun.
		Gunungan menika isinipun hasil bumi. (XA- D29: 04)	Panyerating <i>silabisasi</i> tembung ingkang dipuntambah <i>konsonan</i> {h}. hasil → asil (+) <i>konsonan</i> h Serapan basa Indonesia.	<i>Interferensi</i>
		Kasus Habib Rizqie menika boten wonten sangkut pautipun dening kasus Ahok. (XA-D02:U03)	Panyerating <i>silabisasi</i> tembung ingkang dipuntambah <i>konsonan</i> {m}. boten → boten (+) <i>konsonan</i> m Daya swara (m).	Nyelarasaken pocapanipun.
		Kegiatan menika meriah, para siswa bunggah , amargi lomba wonten	Panyerating <i>silabisasi</i> tembung ingkang dipuntambah	<i>Kekhilafan</i>

		classmeeting menika sae-sae. (XA-D07:U03)	<i>konsonan</i> {g}. bunggah → bungah (+) <i>konsonan</i> g Dipunserat kanthi kesesa.	
8.	Kalepatan <i>silabisasi</i> tembung ing kang dipunkirangi <i>vokal</i> utawi <i>konsonan</i> .	Gempa punika anggadhai kekuatan 5,9 sr ing kang pusatipun wonten ing Bantul, Yogyakarta. (XA- D08: U08)	Panyerating <i>silabisasi</i> tembung ing kang dipunkirangi <i>konsonan</i> {h} anggadhai → anggad h ai (-) <i>konsonan</i> h kekuatan → keku w atan (-) <i>konsonan</i> w leksem <i>konsonan</i> (h) & (w)	Nyelarasaken pocapanipun.
		OSIS SMA N 1 Pundong ngawontenaken PENZA kangge ngumumaken juara class metting lan pados hiburan (XA-D13:U01)	Panyerating <i>silabisasi</i> tembung ing kang dipunkirangi <i>konsonan</i> {w}. juara → ju w ara (-) <i>konsonan</i> w Leksem <i>konsonan</i> {w}	Nyelarasaken pocapanipun.
		Ngantos wekdal menika polisi tasih nyelidiki perkawis kasebat.. (XA-D10:U05)	Panyerating <i>silabisasi</i> tembung ing kang dipunkirangi <i>konsonan</i> {k}. tasih → ta k sih (-) <i>konsonan</i> k	Nyelarasaken pocapanipun.

			Leksem konsonan {k}	
		Pengajian menika kalian kangge miwiti taun anyar kanthi tumindak prayoga. (XA-D21: 04)	Panyerating <i>silabisasi</i> tembung ingkang dipunkirangi <i>konsonan</i> {y}. kalian → kaliyan (-) <i>konsonan</i> y Leksem konsonan {y}	Lepat tembung lingganipun.
9.	Kalepatan fonologi <i>ejaan vokal</i>	Ingkang jalari banjir menika amargi jawah sedino sewengi, saengga lepenipun bludak. (XA-D06: 02)	Panyerating tembung <i>ejaan vokal</i> /a/ dipunserat /o/ sedino → sedina panyerating <i>vokal</i> /a/ dipunpocapaken /ɔ/ lira-liru <i>vokal</i> /o/ dening siswa.	<i>Kekhilafan.</i> Siswa sampun mangertos panganggening <i>vokal</i> /a/ utawi /o/.
		Kadadean menika ngakibataken 6.234 tiyang ingkang sedo . (XA-D08: 10)	Panyerating tembung <i>ejaan vokal</i> /a/ dipunserat /o/ sedo → seda <i>Vokal</i> /a/ dipunpocapaken /ɔ/ dipunarani <i>vokal</i> /o/ dening siswa.	Kerancuan <i>fonem</i> . Siswa boten saged mbedakaken panganggening <i>vokal</i> /a/ utawi /o/.
		Senajan boten wonten korban jiwa ing musibah menika, nanging kadadean menika nyebabaken omahe para warga lan sawah uga kena	Panyerating tembung <i>ejaan vokal</i> /a/ dipunserat /e/. senajan → sanajan	Nyelarasaken pocapanipun.

		banjir. (XA-D22: 05)	panyerating vokal /a/ lira-liru vokal /e/ nalika dipunpocapaken.	
		Bis iku mlaku banter kamongko sopir bis iku ngantok . (XA-D27: 04)	Panyerating tembung <i>ejaan</i> vokal /a/ dipunserat /o/ kamongko → kamangka vokal /u/ dipunserat /o/ ngantok → ngantuk Vokal /a/ dipunpocapaken /ɔ/ dipunarani vokal /o/ dening siswa. Vokal /u/ dipunarani vokal /o/.	Nyelarasaken pocapanipun.
		Korban seda wonten satunggal yoiku kenek bis. (XA-D27: 08)	Panyerating tembung <i>ejaan</i> vokal /e/ dipunserat /a/ satunggal → setunggal vokal /a/ dipunserat /o/ yoiku → yaiku	<i>Kekhilafan</i>
10.	Kalepatan fonologi <i>ejaan</i> konsonan.	Para warga pada bakar-bakar kanggo nunggu wektu taun baru. (XA-D05: 03)	Panyerating tembung <i>ejaan</i> konsonan /dh/ dipunserat /d/ pada → padha	Kerancuan fonem. Siswa boten saged mbedakaken panganggening

				<i>konsonan</i> /d/ utawi /dh/
		Perampokan pithik menika cacahipun kirang langkung 352. (XA-D09: 05)	Panyerating tembung <i>ejaan</i> konsonan /t/ dipunserat /th/ pithik → pitik	Kerancuan <i>fonem</i> . Siswa boten saged mbedakaken panganggening <i>konsonan</i> /t/ utawi /th/
		Sedaya warga ingkang gadah griya menika slamet sedanten. (XA-D27: 09)	Panyerating tembung <i>ejaan</i> konsonan /dh/ dipunserat /d/ Gadah → gadhah	Kerancuan <i>fonem</i> . Siswa boten saged mbedakaken panganggening <i>konsonan</i> /d/ utawi /dh/
		Acara grebeg maulud menika dipunpungkasi kanti aman lan tertib. (XA-D29: 07)	Panyerating tembung <i>ejaan</i> konsonan /t/ dipunserat /th/ pithik → pitik	Kerancuan <i>fonem</i> . Siswa boten saged mbedakaken panganggening <i>konsonan</i> /t/ utawi /th/
11.	Kalepatan <i>fonologi ejaan vokal & konsonan</i>	Wonten ing mriko suasanipun rame lan padha bungah. (XA-D12: 05)	Panyerating tembung <i>ejaan vokal</i> /a/ dipunserat /o/ mriko → mrika. Panyerating tembung <i>ejaan konsonan</i> /w/ dipunserat /u/ swasana → swasana Leksem konsonan {w}	Kalepatan tembung mriko dipunsebabaken amargi <i>kekhilafan</i> . Siswa sampun saged mbedakaken panganggening <i>vokal</i> /a/ utawi /o/. Kalepatan tembung

				suasananipun amargi lepat tembung lingganipun.
		Wonten ing tahun baru menika katah kedadean kriminal kemalingan. (XA-D16: 01)	<p>Panyerating tembung <i>ejaan</i> konsonan /th/ dipunserat /t/ katah → kathah</p> <p>Panyerating tembung <i>ejaan</i> <i>vokal</i> /a/ dipunserat /e/. kedadean → kadadean</p> <p>panyerating <i>vokal</i> /a/ lira-liru <i>vokal</i> /e/ nalika dipunpocapaken.</p>	<p>Kerancuan <i>fonem</i>. Siswa boten saged mbedakaken panganggening <i>konsonan</i> /t/ utawi /th/</p> <p>Kalepatan panyeratng tembung kedadean amargi nyelarasaken pocapanipun.</p>
		Watu lumbung iku satunggaling papan favorit para wisatawan, suasana ing riku tambah greget manawi pada nyumet kembang api. (XA-D24: 04)	<p>Panyerating tembung <i>ejaan</i> <i>konsonan</i> /w/ dipunserat /u/ suasana → swasana Leksem konsonan {w}</p> <p>Panyerating tembung <i>ejaan</i> konsonan /dh/ dipunserat /d/ pada → padha</p>	<p>Kalepatan tembung suasana amargi lepat tembung lingganipun.</p> <p>Kalepatan tembung pada dipunsebabaken amargi kerancuan <i>fonem</i>.</p> <p>Siswa boten saged mbedakaken panganggening <i>konsonan</i> /d/ utawi /dh/.</p>

		<p>Masyarakat wonten ing lereng gunung kelud pada bingung lan pada mlayu ngungsi ing panggonan kang luweh aman.</p> <p>(XA-D25: 03)</p>	<p>Panyerating tembung <i>ejaan</i> konsonan /dh/ dipunserat /d/ pada → padha</p> <p>Panyerating tembung <i>ejaan vokal</i> /i/ dipunserat /e/ luweh → luwih</p>	<p>Kalepatan tembung pada dipunsebabaken amargi kerancuan <i>fonem</i>.</p> <p>Siswa boten saged mbedakaken panganggening <i>konsonan</i> /d/ utawi /dh/.</p> <p>Kalepatan tembung luweh dipunsebabaken amargi <i>kekhilafan</i>.</p>
12.	Kalepatan <i>silabisasi & ejaan</i> .	<p>Jembatan menika miring keging toyo saking lepen opak ingkang kebak amargi jawah wau dalu. (XA-D04:03)</p>	<p>Panyerating tembung <i>ejaan vokal</i> /a/ dipunserat /o/ Kulo → kula</p> <p><i>Vokal</i> /a/ dipunpocapaken /ɔ/ dipunarani /o/ dening siswa.</p> <p>Panyerating <i>silabisasi</i> tembung ingkang dipunkirangi <i>konsonan</i> {g} keging → kenging (-) <i>konsonan</i> n</p>	<p>Kalepatan panyerating tembung kula amargi nyelarasaken pocapanipun.</p> <p>Kalepatan panyerating tembung anggen amargi boten dipunsengaja Anggenipun nyerat kesesa.</p>
		Cekap semanten angen kulo matur.	Panyerating <i>silabisasi</i>	Kalepatan panyerating

		(XA-D04:06)	<p>tembung ingkang dipunkirangi <i>konsonan</i> {g} Angen → anggen (-) <i>konsonan</i> g</p> <p>Panyerating tembung <i>ejaan</i> <i>vokal</i> /a/ dipunserat /o/ Kulo → kula</p> <p><i>Vokal</i> /a/ dipunpocapaken /o/ dipunarani /o/ dening siswa.</p>	<p>tembung anggen amargi boten dipunsengaja Anggenipun nyerat kesesa.</p> <p>Kalepatan panyerating tembung kula amargi nyelarasaken pocapanipun.</p>
		<p>Kabar ingkang dipunkempalaken saking BMKG, ngasilaken kirang langkung 104 tiang seda, 857 tatu-tatu, lan warga sanesipun pada ngungsi.</p> <p>(XA-D14: 04)</p>	<p>Panyerating <i>silabisasi</i> tembung ingkang dipunkirangi <i>konsonan</i> {y}. tiang → tiyang (-) <i>konsonan</i> y</p> <p>Leksem konsonan {y}.</p> <p>Panyerating tembung <i>ejaan</i> konsonan /dh/ dipunserat /d/ pada → padha</p>	<p>Kalepatan tembung tiyang menika dipunsebabaken amargi nyelarasaken pocapanipun.</p> <p>Kalepatan tembung pada dipunsebabaken amargi kerancuan <i>fonem</i>.</p> <p>Siswa boten saged mbedakaken panganggening <i>konsonan</i> /d/ utawi /dh/.</p>
		Wit ingkang ambruk menika dipunsebabaken	<p>Panyerating tembung <i>ejaan</i> <i>vokal</i> /a/</p>	Nyelarasaken pocapanipun

		<p>amargi wit kang wis tuo lan udan angin. (XA-D17: 03)</p>	<p>dipunserat /o/, panyerating <i>silabisasi</i> tembung ingkang dipunkirangi <i>konsonan</i> {w}. tuo → tuwa</p> <p><i>Vokal</i> /a/ dipunpocapaken /ɔ/ dipunarani /o/ dening siswa. Leksem konsonan {w}</p>	
		<p>Mulane yen saben 3 dina pisan masyarakat ing desa Kirobayan, Tirtosari, Kretek Bantul nguras jedhing, nutupi wadhah banyu kayata: genthong, botol, utawa wadah liane. (XA-D30: 07)</p>	<p>Panyerating tembung <i>ejaan</i> konsonan /dh/ dipunserat /d/ wadah → wadhah</p> <p>Panyerating <i>silabisasi</i> tembung ingkang dipunkirangi <i>konsonan</i> {y}. liane → liyane (-) <i>konsonan</i> y Leksem konsonan {y}</p>	<p>Kalepatan tembung wadhah dipunsebabaken amargi kerancuan <i>fonem</i>.</p> <p>Siswa boten saged mbedakaken panganggening <i>konsonan</i> /d/ utawi /dh/.</p> <p>Kalepatan tembung liyane dipunsebabaken amargi lepat tembung lingganipun.</p>

Tabel Kalepatan *morfologis* saha prakawis ingkang ndayani kalepatan ing karangan siswa kelas X IPA 2 SMA N 1 Pundong.

<i>Morfologis</i>				
No.	Jinising Kalepatan	Data	Indikator	Prakawis ingkang Ndayani
3.	Tembung andhahan	Acara <u>dipun isi</u> pengajian, shalawatan, hadrah lan sanes-sanesipun. (XA-D03:U02)	Tata panyerating tembung andhahan ingkang dipunpisah ater-ateripun. <u>Dipun isi</u> → <u>dipunisi</u> Nalika kasuwun ngambali nyerat malih, anggenipun nyerat siswa sampun leres.	<i>Kekhilafan</i>
		Amargi kecelakaan menika <u>truk ipun</u> rusak lan kacanipun ingkang pecah. (XA-D20: U04)	Tata panyerating tembung andhahan ingkang dipunpisah panambangipun <u>Truk ipun</u> → <u>trukipun</u> siswa mangertos bilih antawisipun tembung lingga kawuwuhan panambang menika dipunsambung.	<i>Kekhilafan</i>
		Kangge sawetara wekdal masyarakat sekitar gunung kelud	Tata panyerating tembung andhahan ingkang	<i>Interferensi</i>

		boten diangsalke <u>nglakokakeipun</u> kegiatan kagem biasane. (XA-D25:U05)	lepat panambangipun.. <u>Nglakokakeipun</u> → <u>nglakokake</u> Siswa badhe nyerat tembung <i>melakukannya</i> ing basa jawi.	
		genthong,botol, utawa wadah liane lan got sing banyune mandheg kudu di ilekke, supaya ora dadi panggonan kanggo <u>ngrembakake</u> nyamuk. (XA-D30:U07)	Tata panyerating tembung andhahan ingkang lepat panambangipun. <u>Ngrembakake</u> → <u>ngrembakakake</u> Siswa badhe nyerat tembung <i>melestarikan</i> ngginakaken basa Jawi.	<i>Interferensi</i>
		Rabu enjing jam 06.30 wonten ing daerah watu, Malang Jawa Timur ingkang wonten kadadean <u>kacilakaan</u> bis kang sampun nabrak omahipun warga ingkang wonten pinggir dalan gedhe. (XA-D27:U01)	Tata panyerating tembung andhahan sesarengan ingkang lepat panambangipun. Kacilakaan → kacilakan Siswa badhe nyerat tembung <i>kecelakaan</i> ngginakaken basa Jawi.	<i>Interferensi</i>
		Ing tanggal 25 Desember 2016 sampun kadadeyan	Tata panyerating tembung andhahan	Nyelarasaken pocapanipun

		prastawa perampokan (XA-D09: U02)	sesarengan ingkang lepat panambangipun. kadade yan → kadade an swanten basa (- an)	
		Perkawis kasebat dipunkinten lantaran dendam saengga pelaku ngurung korban saklebeting kamar mandi (kolah). (XA-D10: U02)	Tata panyerating tembung andhahan sesarengan ingkang lepat ater-ateripun. saklebeting → salebeting miturut pamanggih siswa, ater-ater ingkang leres menika sak .	lepat panyerating wuwuhan
		Banyu sek mandheg kui <u>di senengi</u> nyamuk. (XA-D30:U02)	Panyerating tembung wuwuhan sesarengan ingkang dipunpisah ater- ateripun. <u>di senengi</u> → <u>disenengi</u> siswa boten saged mbedakaken tembung panggandheng ater-ater.	lepat panyerating wuwuhan
		nutupi wadhah banyu kayata: genthong,botol, utawa wadah liane	Panyerating tembung wuwuhan sesarengan	lepat panyerating wuwuhan

		<p>lan got sing banyune mandheg kudu <u>di ilekke</u>, supaya ora dadi panggonan kanggo ngrembakake nyamuk. (XA-D30:U07)</p>	<p>ingkang dipunpisah ater-ateripun. <u>di ilekake</u> → <u>diilekake</u></p> <p>siswa boten saged mbedakaken tembung panggandheng kaliyan ater-ater.</p>	
		<p>Classmeeting menika <u>dipun wontenaken</u> kalian para siswa SMA N 1 Pundong ingkang kelas setunggal dugi kelas tiga. (XA-D07:U02)</p>	<p>Panyerating tembung wuwuhan sesarengan ingkang dipunpisah ater-ateripun. <u>Dipun wontenaken</u> → <u>dipunwontenaken</u></p> <p>Kalepatan panyerating tembung menika amargi kesesa anggenipun nyerat.</p>	<i>Kekhilafan</i>
		<p>Penza menika <u>dipun wonten aken</u> ing hall SMA N 1 Pundong. (XA-D01:U02)</p>	<p>Panyerating wuwuhan sesarengan ingkang dipunpisah tembung lingga kaliyan ater-ater saha panambangipun <u>Dipun wonten aken</u> →</p>	<i>Kekhilafan</i>

			<u>dipunwobotente</u> <u>naken</u> Kalepatan panyerating tembung menika amargi kesesa anggenipun nyerat.	
4.	Tembung camboran	Pateng sawut <u>uwong-uwong</u> podho pingin weroh kedadean meniko. (XA-27: 12)	Panyerating tembung camboran ingkang lepat tembung lingganipun. Uwong-uwong → wong-wong Tembung lingga ingkang leres menika wong .	Lepat tembung lingganipun

Tabel Kalepatan *fonologis* & *morfologis* ing setunggal tembung saha prakawis ingkang ndayani kelapatan wonten ing Karangan Siswa Kelas X IPA 2 SMA N 1 Pundong.

NO.	Jinising Kalepatan	Data	Indikator	Prakawis ingkang Ndayani
1.	kalepatan <i>silabisasi</i> saha wuwuhan (ater-ater)	<u>Sak wise</u> upacara banjur dilanjutke lomba-lomba ing ana ning lapangan, (XA-D28: U05)	Panyerating tembung wuwuhan sesarengan ingkang dipunambahi <i>konsonan</i> saha lepat ater- ateripun.	Lepat panyerating wuwuhan

			<p><u>sak wise</u> → <u>sawise</u></p> <p>siswa boten mangertos bilih paugeran tembung wuwuhan menika dipunsambung.</p>	
2.	Kalepatan <i>ejaan</i> saha wuwuhan (panambang)	<p>Wonten ing mriko <u>suasana</u> <u>nipun</u> rame, bungah lan wonten kathah pagelaran musik band lan sanes- sanesipun.</p> <p>(XA-D13: U04)</p>	<p>Panyerating tembung wuwuhan ingkang lepat panganggening <i>ejaan konsonan</i> saha panambang ingkang dipunpisah. <u>suasana nipun</u> → <u>swasananipun</u> tembung lingga ingkang leres menika swasana. siswa boten mangertos bilih paugeran tembung wuwuhan menika dipunsambung.</p>	Lepat tembung lingga & lepat panyerating wuwuhan.

**TABEL PREKAWIS INKGANG NDAYANI KALEPATAN PANYERATING *FONOLOGIS* SAHA *MORFOLOGIS*
ING KARANGAN BASA JAWI SISWA KELAS X IPA 2
SMA N 1 PUNDONG**

No	Kalepatan	Prakawis ingkang ndayani kalepatan						Andharan
		Mboten dipun-sengaja	nyelarasaken pocapanipun	Lepat tembung lingga	Lepat tembung wuwuhan	Serapan basa Indonesia	Swanten basa	
1	2	3	4	5	6	7	8	10
1.	<u>dipun wonten aken</u> (XA- D01: U02)	√						Siswa mangertos manawi tembung dipunwontenaken ingkang leres dipunsambung.
2.	<u>diwontenaken</u> (XA- D01: U03)	√						Tembung ingkang langkung baku miturut siswa menika dipunwontenaken .
3.	(XA- D01: U04) saget		√					Siswa mangertos bilih tegesing tembung saget menika “bisa/isa”. Ananging siswa mboten saged mbedakaken <i>konsonan</i> /d/ & /t/ ing tembung saged . Kabuktekaken nalika ing wawancara siswa kasuwun nyerat tembung ananging dipunserat saget .
	ndamel		√					Miturut siswa panyerating tembung damel ingkang leres menika ndamel , amargi saking pocapanipun tembung menika kadosta wonten <i>konsonan</i> /n/ ing ngajeng.
4.	mboten (XA- D02: U03)		√					Miturut siswa tembung lingganipun Mboten → boten

1	2	3	4	5	6	7	8	10
5.	kalian (XA- D02: U06)			√				Miturut siswa dhapukaning tembung, Kalian → kali + an Tembung lingganipun miturut siswa menika kali
6.	<u>dipun isi</u> (XA- D03: U02)	√						Nalika siswa nyerat tembung dipunisi ing wawancara menika dipunsambung, lajeng siswa mangertos bilih tembung ingkang leres disambung.
7.	(XA- D04: U02)							
	dusun					√		Siswa mboten saged mbedakaken nyerat <i>konsonan</i> /d/ & /d/. Kabuktekaken nalika siswa kasuwun nyerat tembung dhusun lan wedhi siswa bingung badhe nyerat ngginakaken <i>konsonan</i> /dh/ utawa /d/.
	mboten		√					Siswa nyerat miturut pocapanipun, ingkang anggenipun maos boten menika kadosta wonten <i>konsonan</i> /m/ ing ngajeng saengga dipunserat mboten .
	saget		√					Miturut siswa, pocapanipun tembung saged menika ngginakaken <i>konsonan</i> /t/ ing pungkasan tembung, saengga siswa anggenipun nyerat saget .
	amergi	√						Kalepatan panyerating tembung menika amargi <i>typo</i> utawi kalepatan ingkang mboten disengaja. Kabuktekaken nalika siswa kasuwun nyerat tembung ingkang sami ing wawancara, ananging anggenipun nyerat tembung sampun leres.
8.	(XA- D04: U03)							

1	2	3	4	5	6	7	8	10
	keging	√						Kalepatan tembung menika dipunsebabaken amargi <i>typo</i> , kabuktekaken nalika panaliti <i>klarifikasi</i> tembung menika lan siswa mangsuli manawi menika lepat anggenipun nyerat lan nedahaken tembung ingkang leres.
	toyo		√					Panyerating menika lepat mitrut pocapanipun. Anggenipun maos tembung toya menika wonten ing pungkasaning tembung /ɔ/ ingkang dipunarani /o/ dening siswa, saengga siswa anggenipun nyerat toyo ngginakaken <i>vokal</i> /o/ ing pungkasanng tembung.
	amergi	√						Kalepatan panyerating tembung menika amargi <i>typo</i> utawi kalepatan ingkang mboten disengaja. Kabuktekaken nalika siswa kasuwun nyerat tembung ingkang sami ing wawancara, ananging anggenipun nyerat tembung sampun leres.
9.	dusun (XA- D04: U04)						√	Siswa mboten saged mbedakaken panyrating tembung ingkang ngginakaken <i>konsonan</i> /d/ & /d/.
10.	dusun (XA- D04: U05)						√	Siswa mboten saged mbedakaken panyrating tembung ingkang ngginakaken <i>konsonan</i> /d/ & /d/.
11.	(XA- D04: U06)							
	angen	√						Tembung menika lepat amargi mboten dipunsengaja. Tembung ingkang dipunkajengaken siswa menika anggen , lan siswa mangertos bilih tembung ingkang dipunserat menika kirang <i>konsonan</i> /g/.

1	2	3	4	5	6	7	8	10
	kulo		√					Panyerating menika lepat mitrut pocapanipun. Anggenipun maos tembung kula menika wonten ing pungkasaning tembung /o/ ingkang dipunarani /o/ dening siswa, saengga siswa anggenipun nyerat kulo ngginakaken <i>vokal</i> /o/ ing pungkasanng tembung.
12.	dusun (XA- D05: U01)					√		Siswa mboten saged mbedakaken panyerating tembung ingkang ngginakaken <i>konsonan</i> /d/ & /d/. Kabuktekaken nalika panaliti nyuwun pirsa babagan tembung dhusun lan padha ngginakaken /h/ menapa mboten, wangsulanipun siswa menika “mboten mangertos”.
13.	(XA- D05: U02)							
	Kelaksanaaken		√					Kalepatan menika wonten ing pocapanipun. Miturut siswa anggenipun mocapaken tembung kalaksanakaken menika kelaksanaaken , saengga siswa anggenipun nyerat tembung menika kelaksanaaken .
	pada						√	Siswa mboten saged mbedakaken panyerating tembung ingkang ngginakaken <i>konsonan</i> /d/ & /d/. Kabuktekaken nalika panaliti nyuwun pirsa babagan tembung dhusun lan padha ngginakaken /h/ menapa mboten, wangsulanipun siswa menika “mboten mangertos”.

1	2	3	4	5	6	7	8	10
14.	pada						√	Siswa mboten saged mbedakaken panyerating tembung ingkang ngginakaken <i>konsonan</i> /d/ & /d/. Kabuktekaken nalika panaliti nyuwun pirs babagan tembung dhusun lan padha ngginakaken /h/ menapa mboten, wangsulanipun siswa menika “mboten mangertos”.
15.	kedadean (XA- D06: U01)		√					Pamanggihipun siswa panyerating tembung ingkang leres menika kedadean , amargi wonten ing pocapanipun siswa yakin bilih anggenipun maos ingkang leres kados menika.
16.	sedino (XA- D06: U02)	√						Siswa mangertos bilih tembung sedina anggenipun nyerat ingkang leres ngginakaken /a/ ing pungkasaning tembung, siswa ugi matur bilih panyeratingtembung ing arangan menika amargi <i>khilaf</i> .
17.	do (XA- D06: U03)	√						Nalika siswa kasuwun nyerat tembung ingkang sami ing wawancara, panyerating tembung ingkang dipunserat menika leres dha lajeng panaliti <i>klarifikasi</i> babagan panyerating tembung ing karangan. Siswa matur bilih tembung ing karangan lepat amargi nalika nyerat menika kesesa.
18.	<u>dipun wontenaken</u> (XA- D07: U02)	√						Panaliti nyuwun pira panyerating tembung dipunwontenaken menika dipunsambung menapa dipisah. Wangsulane saking siswa menika dipunsambung. Wangsulane siswa kalepatan panyerating tembung ing karangan menika dipunsebabaken amargi kesesa.

1	2	3	4	5	6	7	8	10
19.	Bungah (XA- D07: U03)	√						Katrangan saking siswa kalepatan tembung menika amargi kesesa, siswa mangertos tembung ingkang leres lan saged nyerat tembung ingkang leres.
20.	gedung (XA- D08: U06)					√		Nalika panaliti nyuwun pirsa babagan tembung menika, siswa mangsuli bilih tembung menika miturut basa Indonsia lajeng dipungantos basa Jawi.
21	(XA- D08: U08)							
	anggadhai		√					Siswa nyerat tembung menika saking pocapanipun. Miturut siswa anggenipun maos tembung anggadhai menika mboten ngginakaken <i>konsonan /h/</i> ing singking dados anggadhai , sinaosa siswa mangertos tembung lingga saking tembung menika gadha ananging miturut siswa panyerating tembung ingkang leres menika anggadhai kadosta ing pocapanipun.
	kekuatan			√				Pamanggih siswa lepat saking tembung lingganipun. Miturut siswa tembung lingga saking kekuwatan menika kuat , saengga anggenipun nyerat tembung ingkang leres kekuatan .
22.	Sedo (XA- D08: U10)						√	Miturut pamanggih siswa, anggenipun nyerat tembung sedha menika ngginakaken <i>vokal /a/</i> , dene anggenipun maos miturut siswa ngginakaken <i>konsonan /o/</i> .
23.	<u>dipun aliri</u> (XA- D08: U16)	√						Nalika panaliti nyuwun pirsa babagan tembung dipunaliri anggenipun nyerat disambung menapa dipisah, wangsulanipun siswa “disambung.

1	2	3	4	5	6	7	8	10
24.	pithik (XA- D09: U01)						√	Siswa mboten saged mbedakaken panyerating tembung ingkang ngginakaken <i>konsonan</i> /t/ & /t/. Dipunbuktekaken saking panaliti nalika nyuwun siswa nyerat tembung kthuk lan kutuk . Siswa saged mbedakaken tembung menika lan tegesing tembung, ananging nalika kasuwun nyerat tembung menika siswa bingung tembung ingkang ngginakaken /t/ & /t/ menika ingkang tegesipun anak pitik & jinising iwak ingkang pundi.
25.	Kadakeyan (XA- D09: U02)	√						Miturut katrangan siswa, amargi kesesa anggenipun nyerat karangan saengga tembung menika lepas amargi <i>typo</i> , lan siswa mangertos tembung ingkang leres lan saged nyerat tembung ingkang leres.
	pithik (XA- D09: U05)						√	Siswa mboten saged mbedakaken panyerating tembung ingkang ngginakaken <i>konsonan</i> /t/ & /t/. Dipunbuktekaken saking panaliti nalika nyuwun siswa nyerat tembung kthuk lan kutuk . Siswa saged mbedakaken tembung menika lan tegesing tembung, ananging nalika kasuwun nyerat tembung menika siswa bingung tembung ingkang ngginakaken /t/ & /t/ menika ingkang tegesipun anak pitik & jinising iwak ingkang pundi.

1	2	3	4	5	6	7	8	10
26.	kedadeyanipun (XA- D09: U06)				√			<p>Kalepatan dipunsebabaken saking proses wuwuhan utawi pandhapuking tembung ingkang lepat. Panaliti nyuwun siswa nyerat tembung kadadean. Siswa mangertos bilih tembung lingganipun menika dadi. Miturut siswa pandhapuking tembung menika ke + dadi + an.</p> <p>Kalepatan ugi dipunsebabaken amargi pocapanipun. Nalika panaliti nyuwun pirsa saking pundi siswa saged nyerat tembung menika, wangsulanipun siswa saking anggenipun ngucapaken. Tembuang kadadean menika ing pungkasan kados -yan saking pocapanipun. Saengga anggenipun nyerat menika kedadeyan.</p>
27	(XA- D09: U08)							
	kandang	√						<p>Siswa nerangaken bilih panyerating tembung ing karangan menika amargi “salah nulis” lan siswa mangertos tembung ingkang leres lan saged nyerat tembung ingkang leres.</p>
	Pithik						√	<p>Siswa mboten saged mbedakaken panyerating tembung ingkang ngginakaken <i>konsonan /t/ & /t/</i>. Dipunbuktekaken saking panaliti nalika nyuwun siswa nyerat tembung kthuk lan kutuk. Siswa saged mbedakaken tembung menika lan tegesing tembung, ananging nalika kasuwun nyerat tembung menika siswa bingung tembung ingkang ngginakaken <i>/t/ & /t/</i> menika ingkang tegesipun anak pitik & jinising iwak ingkang pundi.</p>

1	2	3	4	5	6	7	8	10
28.	kaluwarga (XA- D10: U01)		√					Miturut siswa tembung <i>keluarga</i> basa jawinipun menika kaluwarga , saengga panyerating tembung miturut siswa kados pocapanipun siswa.
29.	(XA- D10: U02)							
	Dendam						√	Siswa mboten saged mbedakaken panyerating tembung ingkang ngginakaken <i>konsonan</i> /d/ & <i>konsonan</i> /d/.
	Saklebeting				√			Kalepatanipun mapan wonten ing proses pandhapuking tembung. Siswa sampun mangertos bilih tembung lingganipun, ananging lepat wonten ing wuwuhan ing babagan ater-ateripun. Miturut siswa pandhapunikng tembung menika saking sak+lebet+ing . Ingkang leres tembung lingga ingkang angsal ater-ater { sa- } lan panambang { -ing }.
	dibeto						√	Kalepatan menika miturut pocapanipun, nalika panaliti nyuwun pirsu tembung lingganipun dibeto wangsulipun siswa betu , lajeng nalika kasuwun nyerat tembung menika pungkasaning tembung dipunserat <i>vokal</i> /o/ sanes /a/.
30.	tasih (XA- D10: U05)		√					Pamanggihipun siswa, tembung lingganipun taksih menika tasih , mboten ngginakaken <i>konsonan</i> /k/.
31.	(XA- D11: U04)							
	Kedadean				√			Siswa mangertos bilih tembung lingganipun menika dadi , ananging proses pandhapuking tembung siswa menika lepat inggih menika dipunserat ke+dadi+an .

1	2	3	4	5	6	7	8	10
	Dendam						√	Siswa mboten saged mbedakaken panyerating tembung ingkang ngginakaken <i>konsonan /d/ & konsonan /d/</i> .
32.	(XA- D12: U02)							
	Muda-mudi						√	Siswa mboten saged mbedakaken panyerating tembung ingkang ngginakaken <i>konsonan /d/ & konsonan /d/</i> .
	Dusun						√	Siswa mboten saged mbedakaken panyerating tembung ingkang ngginakaken <i>konsonan /d/ & konsonan /d/</i> .
33.	(XA- D12: U03)							
	Dusun						√	Siswa mboten saged mbedakaken panyerating tembung ingkang ngginakaken <i>konsonan /d/ & konsonan /d/</i> .
	griyonipun	√						Siswa sampun mangertos tembung lingganipun griya , siswa ugi sampun mangertos anggenipun nyerat ingkang leres, miturut katrangan siswa, panyerating tembung menika lepat amargi “salah nulis”.
	Dukuh						√	Siswa mboten saged mbedakaken panyerating tembung ingkang ngginakaken <i>konsonan /d/ & konsonan /d/</i> .
34.	(XA- D12: U05)							

1	2	3	4	5	6	7	8	10
	Mriko	√						Siswa ngandharaken bilih panyerating tembung menika lepat amargi “salah nulis”. Siswa sampun mangertos manawi tembung ingkang leres dipunserat mrika , pamanggihipun siswa manawi dipunwaos /ɔ/ dipunserat /a/.
	Suasananipun			√				Panyerating tembung menika lepat amargi tembung lingganipun ugi lepat. Miturut siswa, tembung lingganipun menika suasana .
35.	juara (XA- D13: U01)		√					Panyerating tembung menika lepat amargi tembung lingganipun ugi lepat. Miturut siswa, tembung lingganipun menika juara .
36	(XA- D13: U04)							
	Mriko		√				√	Siswa ngandharaken bilih panyerating tembung mrika ingkang leres pungkasaning <i>vokal</i> menika /a/. Siswa ugi nerangaken bilih panyerating tembung ing karangan menika amargi “salah nulis”.
	<u>suasana nipun</u>			√	√			Panyerating tembung menika lepat amargi tembung lingganipun ugi lepat. Miturut siswa, tembung lingganipun menika suasana . Miturut siswa anggenipun nyerat tembung lingga lan panambang utawi ater-ater menika dipunpisah.
37.	(XA- D14: U04)							
	dipunklempakaken			√				Miturut siswa tembung lingganipun menika klempak . Saengga kalepatan menika saking tembung lingganipun.

1	2	3	4	5	6	7	8	10
	tiang		√					Nalika panaliti nyuwun pirsu tegesing tembung tiyang menika siswa mangsuli bilih tegesipun ‘ <i>orang</i> ’. Lajeng panaliti nyuwun siswa nyerataken tembung tiyang ingkang tegesipun “ <i>orang</i> ”. Anggenipun nyerat siswa menika tiang ingkang mboten ngginakaken <i>konsonan</i> /y/.
	Pada	√						Siswa nerangaken bilih panyerating tembung ing karangan menika amargi “keliru nulis” lan siswa mangertos tembung ingkang leres lan saged nyerat tembung ingkang leres.
	menawi (XA- D14: U06)		√					Miturut siswa panyerating tembung menika saking pocapanipun. Anggenipun siswa mocapaken tembung menawi , saengga siswa anggenipun nyerat ugi makaten.
38.	Poso (XA- D15: U01)						√	Miturut pamanggih siswa maos tembung ꦥꦺꦴꦱꦺ, <i>vokal</i> /ɔ/ menika dipunarani <i>vokal</i> /o/. Saengga siswa anggenipun nyerat ngginakaken <i>vokal</i> /o/ sanes /a/.
39.	poso (XA- D15: U03)						√	Miturut pamanggih siswa maos tembung ꦥꦺꦴꦱꦺ, <i>vokal</i> /ɔ/ menika dipunarani <i>vokal</i> /o/. Saengga siswa anggenipun nyerat ngginakaken <i>vokal</i> /o/ sanes /a/.
40.	(XA- D15: U05)							
	Poso						√	Miturut pamanggih siswa maos tembung ꦥꦺꦴꦱꦺ, <i>vokal</i> /ɔ/ menika dipunarani <i>vokal</i> /o/. Saengga siswa anggenipun nyerat ngginakaken <i>vokal</i> /o/ sanes /a/.
	Roso						√	Miturut pamanggih siswa maos tembung ꦫꦺꦴꦱꦺ, <i>vokal</i> /ɔ/ menika dipunarani <i>vokal</i> /o/. Saengga siswa anggenipun nyerat ngginakaken <i>vokal</i> /o/ sanes /a/.

1	2	3	4	5	6	7	8	10
41.	Amerga (XA- D15: U06)		√					Miturut siswa panyerating tembung menika saking pocapanipun. Anggenipun siswa mocapaken tembung amerga , saengga siswa anggenipun nyerat ugi makaten.
42.	poso (XA- D15: U07)						√	Miturut pamanggih siswa maos tembung poso , <i>vokal /ɔ/</i> menika dipunarani <i>vokal /o/</i> . Saengga siswa anggenipun nyerat ngginakaken <i>vokal /o/</i> sanes <i>/a/</i> .
43.	amerga (XA- D15: U08)		√					Miturut siswa panyerating tembung menika saking pocapanipun. Anggenipun siswa mocapaken tembung amerga , saengga siswa anggenipun nyerat ugi makaten.
44.	(XA- D16: U01)							
	katah						√	Siswa mboten mangertos bilih panyerating tembung katah menika ngginakaken <i>/th/</i> sanes <i>/t/</i> . Miturut pamanggih siswa tembung-tembung ingkang gayut kalihan <i>/th/</i> utawi <i>/t/</i> dipunserat <i>/t/</i> kemawon.
	kedadean		√					Miturut siswa panyerating tembung menika saking pocapanipun. Anggenipun siswa mocapaken tembung kedadean , saengga siswa anggenipun nyerat ugi makaten.
45.	(XA- D16: U02)							
	kedadean		√					Miturut siswa panyerating tembung menika saking pocapanipun. Anggenipun siswa mocapaken tembung kedadean , saengga siswa anggenipun nyerat ugi makaten.

1	2	3	4	5	6	7	8	10
	kilangan	√						Nalika siswa mirsani tembung ingkang dipunserat ing karangan, siswa matur bilih menika lepat lan saged nyerat tembung ingkang leres.
	<u>mas masan</u>	√						Amargi kesesa, siswa kirang nyerat tandha pamaos wonten ing tembung menika. siswa ngaku bilih menika namung “kliru amargi kesesa”.
	Banda	√						Nalika panaliti nyuwun siswa nyerat tembung menika ing wawancara, panyerating tembung sampun leres bandha , saengga panyerating tembung ing karangan menika amargi <i>typo</i> .
	Liane		√					Miturut siswa anggenipun maos tembuang menika mboten ngginakaken <i>konsonan /y/</i> saengga dipunserat liane .
46.	omae (XA- D16: U03)		√					Miturut siswa anggenipun maos tembuang menika mboten ngginakaken <i>konsonan /h/</i> saengga dipunserat omae .
47.	(XA- D17: U01)							
	tigo	√						Nalika panaliti nyuwun siswa nyerat tembung menika ing wawancara, panyerating tembung sampun leres tiga , saengga panyerating tembung ing karangan menika amargi <i>typo</i> .
	kedadean		√					Miturut siswa panyerating tembung menika saking pocapanipun. Anggenipun siswa mocapaken tembung kedadean , saengga siswa anggenipun nyerat ugi makaten.

1	2	3	4	5	6	7	8	10
	dusun	√						Nalika panaliti nyuwun siswa nyerat tembung menika ing wawancara, panyerating tembung sampun leres dhusun , saengga panyerating tembung ing karangan menika amargi <i>typo</i> .
48.	tuo (XA- D17: U03)	√						Nalika panaliti nyuwun siswa nyerat tembung menika ing wawancara, panyerating tembung sampun leres tuwa , saengga panyerating tembung ing karangan menika amargi <i>typo</i> . Siswa ugi matur manawi nalika nyerat karangan menika kesesa.
49.	kedadean (XA- D18: U02)		√					Miturut siswa panyerating tembung menika saking pocapanipun. Anggenipun siswa mocapaken tembung kedadean , saengga siswa anggenipun nyerat ugi makaten.
50.	pada (XA- D18: U03)	√						Nalika panaliti nyuwun siswa nyerat tembung menika ing wawancara, panyerating tembung sampun leres padha , saengga panyerating tembung ing karangan menika amargi <i>typo</i> . Siswa ugi matur manawi nalika nyerat karangan menika kesesa.
51.	amergi (XA- D19: U03)	√						Nalika panaliti nyuwun siswa nyerat tembung menika ing wawancara, panyerating tembung sampun leres amargi . Siswa ugi mangsuli bilih panyerating tembung ingkang leres ngginakaken <i>vokal /a/ sanes /e/</i> .

1	2	3	4	5	6	7	8	10
52.	menawi (XA- D19: U06)		√					Miturut siswa panyerating tembung menika saking pocapanipun. Anggenipun siswa mocapaken tembung menawi , saengga siswa anggenipun nyerat ugi makaten. Panaliti ugi mantepaken wangsulane kanthi nyuwun pirsane bilih tembung menika ngginakaken <i>vokal</i> /a/ menapa /e/ ananging wangsulane siswa sami, inggih menika ngginakaken <i>vokal</i> /e/.
53.	onten (XA- D20: U01)		√					Basa Jawinipun tembung “ <i>ada</i> ” miturut siswa menika onten ingkang dipunwangsulake saking pocapanipun, lajeng nalika kasuwun nyerat tembung menika sami kalihan pocapanipun, inggih menika dipunserat onten .
54.	<u>truk ipun</u> (XA- D20: U04)	√						Nalika panaliti nyuwun siswa nyerat tembung menika ing wawancara, panyerating tembung sampun leres trukipun . Siswa ugi mangsulake bilih panyerating tembung ingkang leres menika dipunsambung antawisipun truk lan panambang {- ipun }.
55.	dusun (XA- D21: U01)	√						Nalika panaliti nyuwun siswa nyerat tembung menika ing wawancara, panyerating tembung sampun leres dhusun . Siswa ugi mangsulake bilih panyerating tembung ingkang leres ngginakaken <i>konsonan</i> /d/.
56.	kalian (XA- D21: U04)			√				Miturut pamanggih siswa, tembung lingganipun menika kali .
57.	kalian (XA- D21:U 05)	√						Miturut pamanggih siswa, tembung lingganipun menika kali .

1	2	3	4	5	6	7	8	10
58.	Senajan (XA- D22: U05)		√					Anggenipun siswa mocapaken tembung menika senajan , saengga siswa anggenipun nyerat ugi makaten. Panaliti ugi mantepaken wangsulan kanthi nyuwun pirsa bilih tembung menika ngginakaken <i>vokal /a/</i> menapa <i>/e/</i> ananging wangsulanipun siswa sami, inggih menika ngginakaken <i>vokal /e/</i> .
59.	kalian (XA- D23: U02)			√				Tembung lingga kalihan miturut pamanggih siswa menika lian , lajeng miturut siswa tembung lingga ka lian angsal <i>imbuhan {ka-}</i>
60.	pada (XA- D23: U03)						√	Siswa mboten saged mbedakaken tembung-tembung ingkang dipunserat ngginakaken <i>konsonan /d/ & /ḍ/</i> .
61.	sedoyo (XA- D23: U02)	√						Nalika panaliti nyuwun siswa nyerat tembung menika ing wawancara, panyerating tembung sampun leres sedaya . Siswa ugi mangsuli bilih panyerating tembung ingkang leres ngginakaken <i>vokal /a/</i> .
62.	tasih (XA- D24: U03)		√					Pamanggihipun siswa, tembung lingganipun taksih menika tasih , mboten ngginakaken <i>konsonan /k/</i> .
63.	(XA- D24: U04)							
	suasana					√		Pamanggihipun siswa panyerating tembung swasana ingkang leres menika suasana .
	menawi		√					Anggenipun siswa mocapaken tembung menika menawi , saengga siswa anggenipun nyerat ugi makaten. Panaliti ugi mantepaken wangsulan kanthi nyuwun pirsa bilih tembung menika ngginakaken <i>vokal /a/</i> menapa <i>/e/</i> ananging wangsulanipun siswa sami, inggih menika ngginakaken <i>vokal /e/</i> .

1	2	3	4	5	6	7	8	10
	Pada	√						Nalika panaliti nyuwun siswa nyerat tembung menika ing wawancara, panyerating tembung sampun leres padha . Siswa ugi mangsuli bilih panyerating tembung ingkang leres ngginakaken <i>konsonan</i> /dh/.
	Ndalu (XA- D25: U01)		√					Anggenipun siswa mocapaken tembung dal u menika ndalu , saengga siswa anggenipun nyerat ugi makaten. Panaliti ugi mantepaken wangsulan kanthi nyuwun pirsa bilih tembung menika ngginakaken <i>konsonan</i> /n/ menapa mboten, wangsulanipun siswa amargi ing pocapan menika ngangge saengga dipunserat ngginakaken <i>konsonan</i> /n/ ugi.
64.	Ndalu (XA- D25: U02)		√					Anggenipun siswa mocapaken tembung dal u menika ndalu , saengga siswa anggenipun nyerat ugi makaten. Panaliti ugi mantepaken wangsulan kanthi nyuwun pirsa bilih tembung menika ngginakaken <i>konsonan</i> /n/ menapa mboten, wangsulanipun siswa amargi ing pocapan menika ngangge saengga dipunserat ngginakaken <i>konsonan</i> /n/ ugi.
65.	(XA- D25: U03)							
	pada						√	Siswa mboten saged mbedakaken tembung-tembung ingkang dipunserat ngginakaken <i>konsonan</i> /d/ & /ḍ/.
	pada						√	Siswa mboten saged mbedakaken tembung-tembung ingkang dipunserat ngginakaken <i>konsonan</i> /d/ & /ḍ/.

1	2	3	4	5	6	7	8	10
	Luweh	√						Nalika panaliti nyuwun siswa nyerat tembung ingkang sami ing wawancara, panyerating tembung sampun leres luwih . Siswa ugi mangsuli bilih panyerating tembung ing karangan menika lepat amargi “salah nulis”.
66.	(XA- D25: U04)							
	Pada						√	Siswa mboten saged mbedakaken tembung-tembung ingkang dipunserat ngginakaken <i>konsonan</i> /d/ & /ḍ/.
	Kesarasan	√						Nalika panaliti nyuwun siswa nyerat tembung ingkang sami ing wawancara, panyerating tembung sampun leres kasarasan . Siswa ugi mangsuli bilih panyerating tembung ingkang leres menika ngginakaken <i>vokal</i> /a/ sanes /e/.
	Pada						√	Siswa mboten saged mbedakaken tembung-tembung ingkang dipunserat ngginakaken <i>konsonan</i> /d/ & /ḍ/.
	Pada						√	Siswa mboten saged mbedakaken tembung-tembung ingkang dipunserat ngginakaken <i>konsonan</i> /d/ & /ḍ/.
	Amerga		√					Anggenipun siswa mocapaken tembung menika amerga , saengga siswa anggenipun nyerat ugi makaten. Panaliti ugi mantepaken wangsulane kanthi nyuwun pirsane bilih tembung menika ngginakaken <i>vokal</i> /a/ menapa /e/ ananging wangsulane siswa sami, inggih menika ngginakaken <i>vokal</i> /e/.
67.	(XA- D25: U05)							

1	2	3	4	5	6	7	8	10
	<u>nglakokakeipun</u>					√		Saking katrangan siswa, siswa kepengin nyerat tembung <i>melakukannya</i> lajeng dipunjumbuhaken kalihan basa jawi dados nglakokakeipun .
68.	dusun (XA- D26: U01)						√	Siswa mboten saged mbedakaken tembung-tembung ingkang dipunserat ngginakaken <i>konsonan</i> /d/ & /ḍ/.
69.	(XA- D26: U02)							
	Meniko	√						Nalika panaliti nyuwun siswa nyerat tembung ingkang sami ing wawancara, panyerating tembung sampun leres menika . Siswa ugi mangsuli bilih panyerating tembung ingkang leres menika ngginakaken <i>vokal</i> /a/ sanes /o/.
	<u>Diadekipun</u>					√		Saking katrangan siswa, siswa kepengin nyerat tembung <i>didirikan</i> lajeng dipunjumbuhaken kalihan basa jawi dados diadekipun .
70.	(XA- D26: U03)							
	Meniko	√						Nalika panaliti nyuwun siswa nyerat tembung ingkang sami ing wawancara, panyerating tembung sampun leres menika . Siswa ugi mangsuli bilih panyerating tembung ingkang leres menika ngginakaken <i>vokal</i> /a/ sanes /o/.

1	2	3	4	5	6	7	8	10
	<u>dipun meriahaken</u>					√		Amargi siswa mboten manggihaken basa Jawinipun tembung meriah , saengga siswa nyerat meriah lajeng dipunparingi wuwuhan sesarengan { dipun-aken } supados dados basa Jawi. Ananging siswa mboten mangertos panyerating ater-ater {dipun-} menika kedah dipunsambung kalihan tembung lingganipun. Kabuktekaken saking nalika siswa kasuwun nyerat tembung ingkang sami lan kalepatan ugi mapan wonten ing ater-ater ingkang dipunpisah.
	Meniko	√						Nalika panaliti nyuwun siswa nyerat tembung ingkang sami ing wawancara, panyerating tembung sampun leres menika . Siswa ugi mangsuli bilih panyerating tembung ingkang leres menika ngginakaken <i>vokal /a/ sanes /o/</i> .
	Onten		√					Basa Jawinipun tembung “ <i>ada</i> ” miturut siswa menika onten ingkang dipunwangsuli saking pocapanipun, lajeng nalika kasuwun nyerat tembung menika sami kalihan pocapanipun, inggih menika dipunserat onten .
71.	pada (XA- D26: U04)	√						Nalika panaliti nyuwun siswa nyerat tembung menika ing wawancara, panyerating tembung sampun leres padha . Siswa ugi mangsuli bilih panyerating tembung ingkang leres ngginakaken <i>konsonan /dh/</i> .
72.	(XA- D27: U01)							
	daerah						√	Siswa mboten saged mbedakaken tembung-tembung ingkang dipunserat ngginakaken <i>konsonan /d/ & /ḍ/</i> .

1	2	3	4	5	6	7	8	10
	<u>kacilakaan</u>					√		Siswa kepengin nyerat tembung <i>kecelakaan</i> ing basa Jawi, lajeng dening siswa kaserat kacilakaan .
73.	(XA- D27: U02)							
	<u>Kacilakaan</u>					√		Siswa kepengin nyerat tembung <i>kecelakaan</i> ing basa Jawi, lajeng dening siswa kaserat kacilakaan .
	Ngantok	√						Nalika panaliti nyuwun siswa nyerat tembung ingkang sami ing wawancara, panyerating tembung sampun leres ngantuk . Siswa ugi mangsuli bilih panyerating tembung ingkang leres menika ngginakaken <i>vokal /u/ sanes /o/</i> .
74.	(XA- D27: U03)							
	Kadadianipun			√				Siswa kepengin nyerat tembung <i>kejadiannya</i> ing basa Jawi, miturut pamanggih siswa tembung <i>kejadian</i> ing basa Jawi menika kadadian saengga tembung <i>kejadiannya</i> dening siswa kaserat kadadianipun .
	Ndalan	√						Nalika siswa kasuwun nyerat tembung ingkang sami ing wawancara, anggenipun nyerat tembung menika sampun leres dalan .
	kamongko		√				√	Anggenipun siswa mocapaken tembung kamongko menika kamongko , miturut pamanggih siswa, <i>vokal</i> ingkang dipunpocapaken <i>/ɔ/</i> manawi dipunserat menika <i>vokal /o/</i> . Saengga tembung ingkang dipunpocapaken kamongko dipunserat kamongko dening siswa.

1	2	3	4	5	6	7	8	10
	<u>kacilakaan</u>					√		Siswa kepengin nyerat tembung <i>kecelakaan</i> ing basa Jawi, lajeng dening siswa kaserat kacilakaan .
75.	(XA- D27: U04)							
	kamongko		√				√	Anggenipun siswa mocapaken tembung kamangka menika kamongko , miturut pamanggih siswa, <i>vokal</i> ingkang dipunpocapaken /ɔ/ manawi dipunserat menika <i>vokal</i> /o/. Saengga tembung ingkang dipunpocapaken kamongko dipunserat kamongko dening siswa.
	Ngantok	√						Nalika panaliti nyuwun siswa nyerat tembung ingkang sami ing wawancara, panyerating tembung sampun leres ngantuk . Siswa ugi mangsuli bilih panyerating tembung ingkang leres menika ngginakaken <i>vokal</i> /u/ sanes /o/.
76.	(XA- D27: U08)							
	satunggal	√						Anggenipun siswa mocapaken tembung menika satunggal , saengga siswa anggenipun nyerat ugi makaten. Panaliti ugi mantepaken wangsulan kanthi nyuwun pirsu bilih tembung menika ngginakaken <i>vokal</i> /a/ menapa /e/ ananging wangsulanipun siswa sami, inggih menika ngginakaken <i>vokal</i> /a/.

1	2	3	4	5	6	7	8	10
	yoiku	√						Nalika panaliti nyuwun siswa nyerat tembung ingkang sami ing wawancara, panyerating tembung sampun leres yaiku . Siswa ugi mangsuli bilih panyerating tembung ingkang leres menika ngginakaken <i>vokal /a/ sanes /o/</i> .
77.	gadah (XA- D27: U09)						√	Siswa mboten saged mbedakaken tembung-tembung ingkang dipunserat ngginakaken <i>konsonan /d/ & /ḍ/</i> .
78.	(XA- D27: U10)							
	Ambrok	√						Nalika panaliti nyuwun siswa nyerat tembung ingkang sami ing wawancara, panyerating tembung sampun leres ambruk . Siswa ugi mangsuli bilih panyerating tembung ingkang leres menika ngginakaken <i>vokal /u/ sanes /o/</i> .
	Saget		√				√	Siswa mangertos bilih tegesing tembung saget menika “bisa/isa”. Ananging siswa mboten saged mbedakaken <i>konsonan /d/ & /t/</i> ing tembung saged . Kabuktekaken nalika ing wawancara siswa kasuwun nyerat tembung ananging dipunserat saget .
	Dhinggeni	√						Nalika panaliti nyuwun siswa nyerat tembung ingkang sami ing wawancara, panyerating tembung sampun leres dinggeni . Siswa ugi mangsuli bilih panyerating tembung ingkang leres ngginakaken <i>konsonan /d/ sanes /dh/</i> .
	Maleh	√						Nalika panaliti nyuwun siswa nyerat tembung ingkang sami ing wawancara, panyerating tembung sampun leres malih . Siswa ugi mangsuli bilih panyerating tembung ing karangan menika lepat amargi “salah nulis”.

1	2	3	4	5	6	7	8	10
79.	(XA- D27: U12)							
	Patengsrawut	√						Nalika panaliti nyuwun siswa nyerat tembung ingkang sami ing wawancara, panyerating tembung sampun leres patingsrawut .
	<u>uwong-uwong</u>			√				Siswa lepat anggenipun nyerat tembung sesulih saking manungsa dados uwong , kamangka tembung sesulih ingkang keres menika wong . Saengga tembung rangkep ingkang leres menika wong-wong .
	Podho		√				√	Anggenipun siswa mocapaken tembung padha menika paodho , miturut pamanggih siswa, <i>vokal</i> ingkang dipunpocapaken /ɔ/ manawi dipunserat menika <i>vokal</i> /o/. Saengga tembung ingkang dipunpocapaken paodho dipunserat podho dening siswa.
	weroh	√						Nalika panaliti nyuwun siswa nyerat tembung ingkang sami ing wawancara, panyerating tembung sampun leres weruh . Siswa ugi mangsuli bilih panyerating tembung ingkang leres menika ngginakaken <i>vokal</i> /u/ sanes /o/.
	kedadean		√				√	Anggenipun siswa mocapaken tembung menika kedadean , saengga siswa anggenipun nyerat ugi makaten. Panaliti ugi mantepaken wangsulan kanthi nyuwun pirsani bilih tembung menika ngginakaken <i>vokal</i> /a/ menapa /e/ ananging wangsulanipun siswa sami, inggih menika ngginakaken <i>vokal</i> /e/.

1	2	3	4	5	6	7	8	10
	meniko	√						Nalika panaliti nyuwun siswa nyerat tembung ingkang sami ing wawancara, panyerating tembung sampun leres menika . Siswa ugi mangsuli bilih panyerating tembung ingkang leres menika ngginakaken <i>vokal /a/ sanes /o/</i> .
80.	(XA- D28: U01)							
	Pangeten			√				Basa Jawinipun <i>peringatan</i> miturut siswa menika pangeten . Saengga dipunserat kados makaten dening siswa.
	<u>Kamardikaan</u>					√		Siswa kepengin nyerat tembung <i>kemerdekaan</i> ing basa Jawi, lajeng dening siswa kaserat kamardikaan .
81.	(XA- D28: U03)							
	nderek		√				√	Siswa mboten saged mbedakaken tembung-tembung ingkang dipunserat ngginakaken <i>konsonan /d/ & /ḍ/</i> . Anggenipun siswa mocapaken tembung dherek menika ndherek , saengga siswa anggenipun nyerat ugi makaten. Panaliti ugi mantepaken wangsulan kanthi nyuwun pirsa bilih tembung menika ngginakaken <i>konsonan /n/</i> menapa mboten, wangsulanipun siswa amargi ing pocapan menika ngangge saengga dipunserat ngginakaken <i>konsonan /n/</i> ugi.
	Pangeten							Basa Jawinipun <i>peringatan</i> miturut siswa menika pangeten . Saengga dipunserat kados makaten dening siswa.

1	2	3	4	5	6	7	8	10
	<u>Kamardikaan</u>					√		Siswa kepengin nyerat tembung <i>kemerdekaan</i> ing basa Jawi, lajeng dening siswa kaserat kamardikaan .
82.	(XA- D28: U05)							
	<u>Sak wise</u>				√			Siswa mboten mangertos bilih anggenipun nyerat ater-ater menika gandheng kalihan tembung lingganiipun. Siswa ugi mboten mangertos bilih ater-ater ingkang leres menika {sa-} saners {sak-}.
	ning		√					Miturut siswa tembung ning minangka sesulih tembung ing .
83.	(XA- D28: U06)							
	<u>bal balan</u>	√						Amargi siswa anggenipun nyerat kesesa saengga siswa mboten nyerat tandha panggandheng wonten ing tembung rangkep menika. ananging siswa menika mangertos bilih tembung rangkep mbetahaken tembung panggandheng.
	Ngaggem	√						Siswa ngandharaken bilih kalepatan panyerating tembuang ngagem menika amargi kesesa anggenipun nyerat. Siswa ugi mangertos tembung ingkang leres.
	<u>liya liyane</u>	√						Amargi siswa anggenipun nyerat kesesa saengga siswa mboten nyerat tandha panggandheng wonten ing tembung rangkep menika. ananging siswa menika mangertos bilih tembung rangkep mbetahaken tembung panggandheng.
84.	(XA- D28: U07)							
	Ning		√					Miturut siswa tembung ning minangka sesulih tembung ing .

1	2	3	4	5	6	7	8	10
	nderek		√				√	Siswa mboten saged mbedakaken tembung-tembung ingkang dipunserat ngginakaken <i>konsonan</i> /d/ & /ḍ/. Anggenipun siswa mocapaken tembung dherek menika ndherek , saengga siswa anggenipun nyerat ugi makaten. Panaliti ugi mantepaken wangsulan kanthi nyuwun pirsu bilih tembung menika ngginakaken <i>konsonan</i> /n/ menapa mboten, wangsulanipun siswa amargi ing pocapan menika ngangge saengga dipunserat ngginakaken <i>konsonan</i> /n/ ugi.
85.	pada (XA- D29: U02)						√	Siswa mboten saged mbedakaken tembung-tembung ingkang dipunserat ngginakaken <i>konsonan</i> /d/ & /ḍ/.
	hasil (XA- D29: U04)					√		Miturut siswa tembung hasil menika kalebet wonten ing tembung basa Jawi ugi basa Indonesia. Panyerating tembung hasil ing basa Jawi ugi hasil .
86.	pada (XA- D29: U05)						√	Siswa mboten saged mbedakaken tembung-tembung ingkang dipunserat ngginakaken <i>konsonan</i> /d/ & /ḍ/.
87.	pada (XA- D29: U06)						√	Siswa mboten saged mbedakaken tembung-tembung ingkang dipunserat ngginakaken <i>konsonan</i> /d/ & /ḍ/.
88.	kanti (XA- D29: U07)						√	Siswa mboten saged mbedakaken panganggening <i>konsonan</i> /th/ & /t/. Miturut siswa panyerating tembung kanthi ingkang leres menika kanti .
89.	(XA- D30: U02)							

1	2	3	4	5	6	7	8	10
	Sek		√					Anggenipun siswa mocapaken tembung menika sek , saengga siswa anggenipun nyerat ugi makaten. Panaliti ugi mantepaken wangsulan kanthi nyuwun pirsu bilih tembung menika ngginakaken <i>vokal</i> /e/ menapa /i/ ananging wangsulanipun siswa sami, inggih menika ngginakaken <i>vokal</i> /e/.
	Kui		√				√	Miturut siswa anggenipun maos tembuang menika mboten ngginakaken <i>konsonan</i> /w/ saengga dipunserat kui .
	<u>di senengi</u>				√			Sisiwa mboten mangertos bilih tembung ater-ater menika kedah dipungandheng kalihan tembung lingganipun.
90.	(XA- D30: U07)							
	wadah liane						√	Siswa mboten saged mbedakaken tembung-tembung ingkang dipunserat ngginakaken <i>konsonan</i> /d/ & /ḍ/. Tembung wadhah dening siswa kaserat wadah , tembung padha kaserat pada . Miturut siswa anggenipun maos tembuang menika mboten ngginakaken <i>konsonan</i> /y/ saengga dipunserat liane .
	<u>di ilekke</u>				√			Sisiwa mboten mangertos bilih tembung ater-ater menika kedah dipungandheng kalihan tembung lingganipun.
	<u>ngrembakake</u>					√		Miturut siswa <i>melestarikan</i> basa Jawinipun ngrembakake , saengga kaserat kados makaten.